

GÖTEBORGS UNIVERSITET HANDELSHÖGSKOLAN

Barn – och tvångsäktenskap

Bör Sverige kriminalisera eller är befintlig
lagstiftning tillräcklig?

Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet

UTLEX Kompletteringsutbildning för jurister med utländsk examen

Examensarbete 30 poäng i ämnesområdet straffrätt

Andréa Pyrell 770730-5988

Handledare: Gösta Westerlund

Förord

Denna uppsats är det slutliga arbetet efter många år av studier. Mina fem års juridikstudier i England och två års kompletteringsstudier i Sverige efter det får till sist ett avslut. Jag vill tacka min handledare och lärare i straffrätt, Gösta Westerlund, för den inspiration han bidrog med under varje lektion. Dagen om brottsoffer som ingick i ämnet straffrätt är bland annat det som fick mig att välja ämne till mitt examensarbete. De kunskaper han besitter tillsammans med hans goda idéer har hjälpt mig mycket. Ett stort tack till Gösta!

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INNEHÅLLSFÖRTECKNING	3
2. INLEDNING OCH MOTIVERING AV VALT ÄMNE.....	6
2.1 Inledande ord och motivering av valt ämne.....	6
2.2 Syfte.....	6
2.3 Frågeställningar	7
2.4 Avgränsningar.....	7
2.5 Metod	8
2.6 Disposition	9
3. SAMHÄLLSPROBLEM, MEN VAD ÄR PROBLEMET?.....	9
3.1 Vad kan ett tvångsäktenskap få för konsekvenser?.....	12
3.2 Ekonomiska konsekvenser vid tvångsäktenskap.....	14
4. DEFINITIONER AV BEGREPPEN HEDER, ARRANGERADE ÄKTENSKAP OCH TVÅNGSÄKTENSKAP	14
4.1 Heder.....	15
4.2 Arrangerade äktenskap	18
4.3 Tvångsäktenskap	19
5. SVENSK HISTORIA.....	20
6. INTERNATIONELLA INSTRUMENT.....	22
6.1 FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna 1948.....	23
6.2 Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (CESCR).	23
6.3 Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR)	24
6.4 Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW) 1981	26
6.5 Konventionen om barnets rättigheter (CRC)	27
6.6 Vienna Declaration and Programme of Action 1993	29
6.7 Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.....	30

7. NUVARANDE SVENSK LAGSTIFTNING.....	31
7.1 Civilrättslig lagstiftning.....	31
7.1.1 Regeringsformen 1974.....	31
7.1.2 Äktenskapsbalken (1987:230).....	32
7.1.3 Lag (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap	33
7.1.4 Utlänningslagen (2005:716).....	34
7.1.5 Omhändertagande enligt lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)	35
7.2 Straffrättslig lagstiftning	36
7.2.1 Om tillämplighet av svensk lag 2 kap.....	36
7.2.2 Brott mot liv och hälsa 3 kap.....	39
7.2.2.1 Misshandel och grov misshandel 3 kap 5-6 §§.....	39
7.2.3 Brott mot frihet och frid 4 kap	40
7.2.3.1 Människohandel för sexuella ändamål 4 kap 1 a §	40
7.2.3.2 Olaga frihetsberövande 4 kap 2 §	41
7.2.3.3 Olaga tvång 4 kap 4 §.....	41
7.2.3.4 Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning 4 kap. 4 a §.....	42
7.2.3.5 Olaga hot 4 kap. 5 §	42
7.2.3.6 Straffmätning	44
7.2.3.7 Några uppmärksammade rättsfall	45
8. HUR SER LAGSTIFTNINGEN UT I ANDRA EUROPEISKA LÄNDER?	46
8.1 Norge.....	47
8.2 Danmark.....	50
8.3 Nederländerna	51
8.4 Frankrike.....	51
8.5 England och Wales.....	51
9. MÄNNISKOHANDEL OCH BARNÄKTENSKAP – ETT FÖRSTÄRKT STRAFFRÄTTSLIGT SKYDD – SOU 2008:41	57
10. UNGDOMSSTYRELSENS UTREDNING 2009.....	64
11. MYNDIGHETER OCH RÄTTSVÄSENDE I SVERIGE.....	66
11.1 Socialtjänsten	66

<i>11.2 Skola.....</i>	<i>67</i>
<i>11.3 Migrationsverket</i>	<i>68</i>
<i>11.4 Polisen och åklagarmyndigheten</i>	<i>68</i>
<i>11.5 I domstolen</i>	<i>71</i>
<i>11.6 Andra aktörer</i>	<i>72</i>
12. STRAFFRÄTT UR ETT GENUSPERSPEKTIV	77
13. PRINCIPER OCH FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR KRIMINALISERING	80
14. SLUTSATSER: BÖR SVERIGE KRIMINALISERA?	82
15. SAMMANFATTNING.....	85
16. KÄLLFÖRTECKNING	87

2. Inledning och motivering av valt ämne

2.1 Inledande ord och motivering av valt ämne

Mitt intresse för mänskliga rättigheter fördjupades när jag år 2001 läste vid University of London i London. Av fyra valda ämnen var två av dem inriktade på mänskliga rättigheter. Jag fastnade främst för ämnet Human Rights of Women och inspirerades av de experter till lärare som jag hade förmån att få bli undervisad av. Efter det har jag på egen hand fördjupat mina kunskaper i oändliga mängder med litteratur.

År 2008 blev jag medlem i den svenska organisationen Terrafem. Det är en organisation som fungerar som en kvinnojour som vänder sig till kvinnor med utländsk bakgrund. Dit kan man ringa för att få hjälp och stöd, både emotionellt och juridiskt, och de tillhandahåller även skyddat boende. Det som utmärker Terrafem är att personen som ringer kan få tala med någon på sitt modersmål. Sedan jag började jobba som jourkvinna har jag haft förmån att medverka vid flera utbildningstillfällen. Mitt engagemang och intresse för kvinnor i svåra situationer har fördjupats.

Mitt från början globala intresse för kvinnors problem har visat sig finnas på nationell och lokal nivå. Det var detta som gjorde att jag beslutade mig för att skriva om det globala, men lika mycket svenska samhällsproblemet med barn – och tvångsäktenskap.

Jag blev sporrad av regeringens utredning 2008 och som en bonus för mitt arbete utkom även Ungdomsstyrelsen med en rapport under 2009.

2.2 Syfte

Denna examensuppsats har som huvudsyfte att behandla samhällsproblemet barn – och tvångsäktenskap för att försöka utreda om Sverige bör kriminalisera detta. Med andra ord om det skall vara ett brott att tvinga en person att gifta sig mot sin vilja eller att medverka till att ett barn gifter sig.

Det kan kanske tyckas lite märkligt att jag väljer att skriva om detta, särskilt eftersom regeringen nyligen har kommit fram till att kriminalisering inte bör ske. Personligen tror jag inte att folk i Sverige kommer att nöja sig med detta resultat. Den nuvarande regeringen har inte gjort det eftersom de under våren 2010 beslutat att utföra en ny utredning som skall vara färdig 2012. Ungdomsstyrelsen har 2009 utfört undersökningar som aldrig tidigare har gjorts i Sverige och kommer fram till helt andra slutsatser. Dessutom finns det flera organisationer, människor

och särskilt praktiker, utöver de som redan har sagt sitt, ute i samhället som bör få sina röster hörda med tanke på vilka kunskaper och erfarenheter de besitter.

Jag avser att titta närmare på regeringens utredning, vad Ungdomsstyrelsen har kommit fram till och kommer att undersöka befintlig lagstiftning inom området. Jag har undersökt hur andra europeiska länder har behandlat problemet och jag har valt att fokusera mest på hur man har gått till väga i England.¹ Trots att Sverige och England har helt olika rättssystem hindrar det inte att en jämförelse kan göras. Problemet är detsamma! England är ett land som är känt för att vara konservativt och traditionellt i många avseenden, inklusive det juridiska. På detta område har engelsmännen verkligen tagit ett steg framåt. Det är omöjligt att säga varför de har kommit så långt, men en orsak är förmodligen att de har djupare kunskaper om andra kulturer och religioner på grund av en äldre och mer omfattande invandring än vad Sverige har haft. I vilket fall som helst så kan vi lära av dem, eftersom vi följer tätt i deras fotspår vad gäller invandring av nya nationaliteter och kulturer. Just detta menar även vår jämställdhets – och integrationsminister Nyamko Sabuni.²

2.3 Frågeställningar

Jag vill i denna uppsats försöka ta reda på vad som gör att tvångsäktenskap fortfarande förekommer i Sverige. Kan någon lastas för detta, och i så fall vem? Var brister det?

Hur behandlar Sverige problemet med barn – och tvångsäktenskap? Är befintliga lagar tillräckliga för att skydda de utsatta? Har Sverige uppfyllt sina åtaganden avseende de internationella konventioner som ratificerats?

Skulle en kriminalisering av barn – och tvångsäktenskap hjälpa de utsatta som drabbas? Skulle en straffparagraf vara tandlös eller skulle det till och med försvåra situationen för de utsatta?

Kan Sverige ta lärdom av hur andra Europeiska länder har behandlat problemet?

Var står Sverige just nu?

2.4 Avgränsningar

Jag avser naturligtvis främst att skriva denna uppsats ur ett juridiskt perspektiv. Litteraturen som finns och ämnet går dock hand i hand med många andra områden, såsom samhällsvetenskap, psykologi och historia och detta gör uppsatsen något annorlunda.

¹ Observera att jag inte skriver Storbritannien, utan England. Detta beror på att England och Skottland har skilda lagsystem.

² ”Alla blir inte frivilligt gifta”, Göteborgsposten 12 augusti 2006

Jag har inte för avsikt att koncentrera mig på vissa folkslag, religioner eller endast hedersproblematik. Det är dock så att befintlig litteratur på området behandlar vissa kulturer och religioner mer än andra och därmed kan det ses som att jag fokuserar mer på detta än på annat. Samtidigt är det så att det i media har fokuserats mycket på problematiken med hedersbrott de senaste åren. Jag vill tydliggöra att problematiken inte endast gäller för vissa länder eller religioner, eller att problemet numera finns i Sverige på grund av invandring. Som jag senare kommer att skriva om i uppsatsen, så förekommer problematiken även bland svenskar och då främst inom vissa religiösa grupper. Dessutom har tvångsgifte förekommit i Sverige i alla tider och som jag skriver om nedan fanns det tidigare en straffparagraf i brottsbalken som förbjöd tvångsäktenskap.

Ämnet är kontroversiellt och inte helt enkelt att skriva om och därför vill jag tydliggöra att jag inte har för avsikt att på något vis peka ut vissa folkslag eller religioner som bättre eller sämre än andra. Vissa religioner förekommer oftare i uppsatsen än andra. Detta kan delvis bero på att det finns mer litteratur och undersökningar etc. och inte för att jag vill smutskasta dem.

Det bör förtydligas och påminnas om att oavsett härkomst, ålder och social ställning är våld i nära relationer mycket vanligt förekommande i Sverige. Det har genom senare års lagstiftning blivit ett mer och mer uppmärksammat samhällsproblem.³ I värsta fall leder det till precis samma brott som de uppmärksammade så kallade hedersrelaterade brotten. Skillnaden är att vägarna dit och motiveringen till varför det sker har olika syften och förklaringar.

Det är lätt att blanda ihop de olika begreppen. Jag behandlar hedersbrott på grund av att det ofta förknippas med tvångsäktenskap. Jag avser inte att fokusera på t.ex. hedersmord, men det är oundvikligt att inte diskutera det.

Jag har inte som syfte att endast behandla flickor och kvinnors problem, eftersom samma problem även förekommer för pojkar och män. Återigen så visar statistik och litteratur att de flesta offren är flickor eller kvinnor och därmed blir det naturligt att fokus ligger mer på dem. Därmed inte sagt att problemet inte är precis lika svårt eller allvarligt då det drabbar det manliga könet, för det är det!

2.5 Metod

Det finns inte någon specifik litteratur som behandlar det som jag skriver om. Det finns två utredningar som jag använt mig av. I övrigt är det svensk och utländsk lagstiftning samt rättsfall. Resterande material är tidningsartiklar samt fack – och skönlitteratur. Ämnet kräver läsning av

³ Samhällsproblem, Ted Goldberg, s. 223

olika personers argument och synpunkter på ämnet eftersom det, som så ofta i oklara situationer, inte finns ett enkelt svar på frågorna som ställs. Alla förändringar innebär konsekvenser som måste beaktas.

2.6 Disposition

Jag kommer inledningsvis att skriva kort om vad problemet med barn – och tvångsäktenskap innebär och gå igenom olika definitioner inom området. Därefter sker en genomgång av svensk historia inom området, för att illustrera att det som många människor tror är ett nytt fenomen som främst beror på invandring faktiskt inte stämmer. I följande kapitel kommer jag att behandla både internationella instrument och svenska lagar (både civilrättsliga och straffrättsliga), som syftar till att hantera problemet. En jämförelse görs sedan med några andra europeiska länder för att se vilka metoder de använder sig av för att få bukt med detta brott mot mänskliga rättigheter. Slutligen skriver jag om de två senaste utredningarna som utförts i Sverige samt om hur straffrätten förhåller sig till genusfrågor och vad som krävs för att kriminalisera.

3. Ett samhällsproblem, men vad är problemet?

I Sverige har problemet med barn – och tvångsäktenskap uppmärksamats mycket i media⁴ de senaste åren. På det politiska och juridiska planet uppmärksammades tvångsäktenskap och hedersproblematiken på 1990-talet och sedan dess förs det mer och mer diskussioner och det skrivs mer litteratur och andra skrivelser etc. Tvångs – och barnäktenskap är vanligt förekommande i kulturer och länder där heder spelar en betydande roll, men det förekommer även inom vissa religiösa sekter både i Sverige och utomlands. Problemet har egentligen funnits i alla tider, men det har inte uppmärksamats i Sverige som ett problem förrän på senare år. I England har problemet uppmärksamats under en längre tid än vad det har i Sverige. Trots det förekommer hedersvåld och tvångsgifte i tredje och fjärde generationens invandrare fast att de vuxit upp och utbildats i Storbritannien.⁵ Det visar att det är svårt att ändra på traditioner som finns djupt rotade i människors kulturer, uppfostran och levnadssätt.

Mellan 2004 och 2006 gav svenska myndigheter dispens för nitton kvinnor under arton år att gifta sig. De flesta var sexton eller sjutton år gamla, men någon var så ung som femton år.⁶ Detta visar att Sverige godtar barnäktenskap, eller åtminstone inte aktivt arbetar mot det. Det är även vanligt förekommande att en svensk medborgare gifter sig med en minderårig utländsk medborgare och ansöker om att få ta hit sin maka eller make till Sverige.

⁴ Som exempel, morden på Fadime Sahindal 2002, Pela Atroshi 2004 och Sara Abed Ali 1996.

⁵ Crimes of the Community, s. 1

⁶ Barnbrudar: s. 23

Fram till den 1 januari 1974 fanns det ett brott i Sverige som hette olaga giftermål.⁷ Paragrafen straffade den som tvingade en person/personer in i ett giftermål. Paragrafen upphävdes dock, med förklaringen att fall där brottet kom i fråga torde vara mycket sällsynta. Man ansåg att den som tvingar en annan person till äktenskap kan dömas för olaga tvång istället.⁸ Dessutom kunde även straffrättsliga bestämmelser som olaga hot, människohandel och sexualbrott användas. Paragrafen löd:

”Om någon gifter sig med den som till följd av sinnessjukdom eller tillfällig sinnesförvirring eller av annan sådan orsak ej äger rättslig handlingsförmåga, eller om någon ingår äktenskap som på yrkande av andra maken kan för villfarelse eller svek dömas att återgå, dömes för olaga giftermål till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla, om någon tvingar annan till giftermål.”

Det ansågs alltså brottsligt och sågs som ett problem, men togs bort för att paragrafen inte användes. Drygt trettio år senare är barn – och tvångsgifte fortfarande ett konstaterat samhällsproblem.

Tvångsgifte faller främst inom ramen för begreppet våld mot kvinnor, eftersom det kvinnliga könet drabbas mest. Våld mot kvinnor har funnits i alla tider och förekommer idag i alla världens länder. Det är en kränkning av kvinnors mänskliga rättigheter och kan ge uttryck på många olika sätt. Europarådet⁹ definierar termen ”våld mot kvinnor” som varje fall av könsbaserat våld leder till, eller sannolikt leder till, fysiska, sexuella eller psykiska skador eller lidande för kvinnor, inklusive hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, oavsett om det inträffar för öppen ridå eller i privatlivet. I detta ingår: våld inom familjen eller i hemmiljön, till exempel fysisk och psykisk aggression, övergrepp på det emotionella och psykiska planet, våldtäkt och sexuella övergrepp, incest, våldtäkt mellan makar, fasta eller tillfälliga partner och sambor, hedersrelaterade brott, kvinnlig könsstympning och andra traditionella sedvänjor som är skadliga för kvinnor, till exempel tvångsäktenskap.

Europarådet har drivit en kampanj med bland annat som målsättning att få medlemsländerna inom EU att skydda kvinnor mot våld i familjen eller hemmiljön och detta på högsta politiska nivå. Alla medlemsländer bör därmed förpliktigas att förebygga denna typ av våld, skydda dess offer och kunna erbjuda lämpliga tjänster. Rättslig upprättelse med gottgörelse genom åtal och bestraffning samt behandling av förövarna skall vara möjligt. Länderna bör dessutom öka

⁷ 7 kap 2 § brottsbalk 1962:700

⁸ Prop 1973:32 s. 165

⁹ Övergripande plan för Europarådets kampanj för bekämpning av våld mot kvinnor, till exempel våld i hemmet, s. 8

medvetenheten om problemet i media och i utbildningssammanhang. Europarådet påpekar också att ”en patriarkalisk kultur utgör en betydande kraft när det gäller att legitimera en bristande maktbalans mellan kvinnor och män, och det är därför väsentligt att medlemsländerna in riktar sig på såväl diskriminerande traditioner och attityder som könsbetingade stereotyper som grundläggande orsaker till våld mot kvinnor.”

Europarådets rekommendation innehåller punkter som bör åtgärdas. En av dem är att ”där så är nödvändigt ompröva och ändra nationell lagstiftning i syfte att fastställa och täppa till luckor i skyddet av kvinnor från alla former av våld i familjen och familjemiljön, upphäva lagar som diskriminerar mot kvinnor och kriminalisera alla sådana våldshandlingar mot kvinnor, däribland våldtäkt mellan makar”.¹⁰

I slutet av rekommendationen skriver Europarådet en mycket viktig sak: att kvinnor i många länder dör som följd av våld i familjen eller hemmiljön och att de som överlever skadas både fysiskt och psykiskt. Detta får inte bara allvarliga följder för offret och familjen, utan även för hela vårt samhälle. Det förs dessutom vidare till nästa generation.

Slutligen uttrycker Europarådet att undanröjandet av våld mot kvinnor i familjen eller hemmiljön är ett ansvar som åvilar alla och att tystnad innebär medbrottslighet!¹¹

Det är alltså hela synen på kvinnor och deras värde, ibland lågt och ibland högt, som utgör ett enormt samhällsproblem. Barn – och tvångsäktenskap ingår i detta.

Som jag har skrivit om ovan drabbas även män. Bali Rai är en engelsman som har skrivit en självbiografi om hur han skulle giftas bort mot sin vilja.¹² Män gifts främst bort om de har en homosexuell läggning, om de har nedsatt psykisk eller fysisk funktion eller på grund av ekonomiska skäl.

Tvångsgifte sker bland annat för att undvika skam och ofta finns det ekonomiska bakomliggande motiv som till exempel att hjälpa fattiga släktingar, men även för att behålla eller utöka ägodelar inom familjer och släkter. En annan vanlig orsak är att man vill förhindra att barnen blir alltför västerländska.¹³ I England är det vanligt att utländska män blir tvingade att gifta sig med en flicka som är etablerad i England, för att han skall komma och jobba billigt och långa timmar åt flickans familj.¹⁴ Det kan även handla om att hjälpa en person att få

¹⁰ Övergripande plan för Europarådets kampanj för bekämpning av våld mot kvinnor, till exempel våld i hemmet, s. 10.

¹¹ Övergripande plan för Europarådets kampanj för bekämpning av våld mot kvinnor, till exempel våld i hemmet, s. 14.

¹² (o)planerat bröllop

¹³ Crimes of the Community, s. 12

¹⁴ Crimes of the Community, s. 15

uppehållstillstånd i ett europeiskt land. Länderna i Europa har tacklat just det sistnämnda genom att skärpa sina utlänningslagar. Detta skriver jag om i senare kapitel.

Sara Mohammad, ordförande i organisationen ”Glöm aldrig Pela och Fadime”, menar att hedersmorden som har skapat de stora rubrikerna i Sverige bara är toppen på isberget. Hon talar utöver dessa om ”balkongflickorna”, som hoppar eller faller från balkonger under oklara omständigheter. Hon skriver att metoderna för att begå hedersmord hela tiden ändras och att självmord ibland ses som den enda utvägen.

Sara Mohammad möts ibland av kritik då hon föreläser om hedersrelaterat våld hos socialtjänst, polis, skolor och rättspersonal. En del menar att det är fel att tala om hedersmord, för även svenska män mördar kvinnor. Hon har en viktig poäng då hon besvarar kritiken och säger att mord är mord oberoende av vad motivet är, men tittar man inte på motiven bakom dåden kan man inte åtgärda det hedersrelaterade våldet.¹⁵ Hon menar att i länder där hederskulturen blivit lag hyllas gärningsmannen som en hjälte och mordet kan firas med en fest. I Sverige blir mördaren aldrig en hjälte, utan denne förtjänar alltid sitt straff.

Hon påpekar att kyskhetskulturen inte endast handlar om våld och hot om våld, utan kan handla om tvång att bära slöja, krav på att flickan är oskuld när hon gifter sig eller förbud att delta i skolans sexual- och gymnastikundervisning.

Sara Mohammad menar att hedersvåldet fortgår i Sverige för att svenskarna anser att det handlar om religionsfrihet och är rädda att uppfattas som rasister. Religionsfriheten får dock inte begränsa en flickas eller kvinnas frihet för då måste staten stoppa det. Detta våld är ett brott mot mänskliga rättigheter.

Innebörden av det Mohammad skriver, anser jag kan ses som en ond cirkel, som går runt hela tiden och som det krävs oerhört mycket för att stoppa. Frågan är var man börjar och vad som händer om man inte tar itu med det?

3.1 Vad kan ett tvångsäktenskap få för konsekvenser?

Ett tvångsgifte innebär att en människa tvingas att ingå äktenskap mot sin vilja, eller utan att ha något val. Det är inte endast att man inte själv får välja som spelar en roll här, utan även risken att bli fastlåst i ett liv som man inte önskar utan att kunna påverka att ta sig ur det. Det är vanligt att när man tvingats gifta sig med någon, så tvingas man även stanna kvar i äktenskapet mot sin vilja för att det vanligtvis är svårt eller omöjligt att skilja sig. Detta kan exempelvis bero på rädsla för repressalier eller på grund av att religion eller släkt inte tillåter skilsmässa.

¹⁵ <http://www.hbl.fi/text/utrikes/2009/4/16/d26167.php>

Brott kan begås av de som tvingar en annan person att gifta sig, men det är även vanligt att olagliga handlingar utförs efter bröllopet av t.ex. den nye maken, dennes familj eller offrets familj. Man bör alltså skilja på olika aktörers agerande innan och efter äktenskap är ingånget.

Det är vanligt att unga flickor och kvinnor förs från Sverige till familjens hemland för att giftas bort. Detta kan ske genom tvång, men det är även vanligt att flickan tror att hon ska åka på semester några veckor fast planen i själva verket är att hon skall ingå äktenskap. Vad händer om brottsligt agerande förekommer utanför Sveriges gränser? För det mesta känner man kanske inte till att så är fallet och här finns det förmodligen ett mörkertal. Det är dock inte alltid negativt. Jag kommer senare i uppsatsen att skriva om hur domarna resonerade och dömde i Pelas fall.

Det är vanligt förekommande att personen som drabbas blir både fysiskt och psykiskt misshandlad. Ofta lever personen under enorm press eftersom de känner till vilka konsekvenser en vägran kan få. Det är viktigt att skilja på hur tvånget yttrar sig före ingående av äktenskap och efter. Vanligtvis är det familjen till den som ska giftas bort mot sin vilja som utövar press och utför brott innan giftermålet. Efter det att äktenskap har ingåtts är det ofta den nye maken (eller maken) eller familjen som personen har gifts in i som är det största problemet.

Innan äktenskap ingås är det vanligt att flickor eller pojkar hålls inlåsta hemma och då får de inte ens närvara i skolan. Det är vanligt med isolering och fysiskt våld är inte ovanligt förekommande. Naturligtvis inverkar detta på flickans eller pojkens mentala hälsa.¹⁶ Det är här som skolan och socialförvaltningen spelar en mycket viktig roll och det återkommer jag till. Det är oerhört viktigt att till exempel lärare vågar agera utan att känna att de riskerar att ses som rasistiska eller på något sätt diskriminerande. Ett samarbete mellan samhällets myndigheter, skola och rättsväsendet tror jag är nödvändigt för att nå framgång med att förhindra tvångsgifte.

Även efter tvångsgiftermål har ägt rum kan konsekvenserna för offret bli oerhört grymma och svåra. Våldtäkt är vanligt och kan ske på begäran av kvinnans föräldrar. Detta görs för att flickan skall bli gravid så snart som möjligt, eftersom risken för att hon skall rymma tros minska då. Om bröllopet ägde rum utomlands kan flickan ibland hindras från att resa tillbaka till sitt hemland innan hon har blivit gravid, eller till och med fött ett barn.¹⁷

I England ökar antalet kvinnor som blivit övergivna av sin make när de varken kan det nya språket eller har rätt till ekonomisk hjälp. De riskerar då att bli förskjutna eller illa behandlade av sina familjer för att de dragit skam över familjen. Om samma sak händer en man drabbas han

¹⁶ Crimes of the Community, s. 15

¹⁷ Crimes of the Community, s. 21

inte på samma vis eftersom han oftast har rätt att ta ut skilsmässa medan detta kan vara en omöjlighet för kvinnan.¹⁸ Det är även vanligare att mannen har en utbildning och en inkomst.

3.2 Ekonomiska konsekvenser vid tvångsäktenskap

Det är inte ovanligt att en utsatt kvinna drabbas av stora ekonomiska problem som hänger samman med att familjen eller maken försöker försvåra skilsmässa genom att sätta henne i skuld. I de fall där kvinnan kan visa att skuldsättningen ingått som ett led i att förtrycka henne och få henne att stanna kvar i ett tvångsäktenskap, bör det därför finnas en lösning så hennes del av skulderna kan skrivas av alternativt skrivas över på maken.

Vidare leder tvångsäktenskap ofta till att kvinnan måste ”gå under jorden” av rädsla för repressalier från familjen eller en f.d. make. Att leva med skyddade personuppgifter eller sekretessmarkering innebär att en mängd vardagliga handlingar plötsligt blir till problem. Det kan vara svårt för den drabbade kvinnan att ta lån, skriva kontrakt på en lägenhet osv.

Det är vanligt att den utsatta drabbas av svåra depressioner och andra psykiska problem. I värre fall försöker hon eller han skada sig själv, ta livet av sig eller utvecklar personen allvarliga psykiska sjukdomar.¹⁹

Det blir alltså konsekvenser för den utsatta personen, vare sig hon eller han gifter sig eller vägrar att gifta sig, både före och efter giftermålet.

4. Definitioner av begreppen heder, arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap

Det är vanligt att begreppen arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap sammanblandas, men det är viktigt att dessa begrepp behandlas separat eftersom innebörden skiljer sig åt. Ett arrangerat äktenskap är precis som det låter, arrangerat, men parterna i arrangemanget har möjlighet att säga nej om de så önskar. I ett tvångsäktenskap tvingas en eller båda parter att gifta sig mot sin vilja, eller utan att någon hänsyn tas till deras vilja.

Sara Russel är chef för Forced Marriage Unit i Storbritannien och säger att många par lever i lyckligt arrangerade äktenskap och påpekar att det är en tradition som historiskt fungerat utmärkt i många kulturer. Det blir problem först när den ena parten inte har möjlighet att säga nej.²⁰

¹⁸ Crimes of the Community, s. 24

¹⁹ Crimes of the Community, s. 24

²⁰ http://www.svd.se/nyheter/utrikes/artikel_3293653.svd

Det kanske kan verka avlägset att tala om heder och hedersmord och man kan tyckas hamna något utanför syftet med denna uppsats, men jag menar att man måste diskutera helheten av problemet. Jag ser det som en skala där en människas fria vilja kränks på något vis och då någon annan gör påtryckningar hamnar i nedre delen av skalan. Däremellan kan diverse brott förekomma. Högst på skalan hamnar det grävsta brottet av alla, mord. Antingen i hederns namn, eller inte.

Jag vill i sammanhanget passa på att kommentera en vanlig fördom som finns hos många och som innebär att islam rättfärdigar hedersmord. Jag återger därför vad Unni Wikan skriver:²¹ *"Hedersmord handlar inte om islam. Det är inte rättfärdigat av islam. Hedersmord är okänt, och skulle vara skändligt, i många muslimska samhällen. Fenomenet finns dessutom dokumenterat bland kristna, hinduer, buddister, konfucianer och många andra. Hedersmord på kvinnor handlar om kontroll av kvinnors sexualitet och kollektivets rättigheter i förhållande till individen."*

4.1 Heder

Begreppet heder i dess olika bemärkelser bör förtydligas. Utan djupare kunskaper avfärdar många hederskulturen som något negativt. Jag anser inte att man ska försvara alla de sätt som heder ger uttryck för, men man bör ha en viss insikt i orsaken till varför folk agerar som de gör. Det handlar om att få en viss förståelse för innebörden, men inte nödvändigtvis att acceptera den. Hedersbegreppet är urgammalt och handlar ursprungligen enligt vissa om att mannen ville vara helt säkra på att barnen som han uppfostrade, gav mat till och skyddade verkligen bar hans gener. För att säkerställa detta var mannen tvungen att försäkra sig om att "hans" kvinna inte hade sexuella relationer, varken precis innan, eller efter det mannen och kvinnan börjat umgås sexuellt. Männen som kontrollerade sin kvinna ansågs ha en hög ställning i samhället. Kvinnan sågs som en handelsvara, som kunde bytas mot andra varor. Därmed fick hennes kropp och sexualitet ett ekonomiskt värde, vilket ledde till att mannen och familjen var tvungna att kontrollera kvinnans beteende så att "varan" inte minskade i värde. Männen har sedan med tiden upprätthållit kontroll över hur kvinnan skall vara, eftersom resultatet sedan avspeglat sig i vilken social ställning och ärbardhet mannen ansetts ha i samhället.²²

I dagens brittiska samhälle förekommer sexualiserad heder främst bland invandrare och deras barn från Mellanöstern och Sydostasien, men även bland den afrokaribiska och latinamerikanska befolkningen. Det förekommer även i mindre omfattning bland den "vita" engelska

²¹ En fråga om heder: s. 245

²² Crimes of the Community, s. 3-4

befolkningen. I en rapport från The Home Office²³ konstaterades att 14 % av de 231 kvinnor som mördades åren 2004-05, dödades av familjemedlemmar som inte var deras partners eller före detta partners.²⁴ Med andra ord verkar ”hedersmord”²⁵ förekomma även bland engelsmän. Humera Khan, grundare av en grupp som hjälper kvinnor i norra London, säger följande:

*”Just because honour issues are not associated with white people does not mean it does not happen. It happens, but not in the way that people talk about it when it happens in a Muslim or Asian context. What fuels honour in Asian and Middle Eastern culture and the framework lies within feudalism, tribalism and patriarchal ways of living. Those things do not exist within white secular families. If an honour killing in these communities occurs it is usually referred to as a “crime of passion”. But underneath this, the basic drivers such as pride and honour are still the same even if the motives are different.”*²⁶

Det som skiljer sig är att hedersbegreppet för vissa invandrare från Mellanöstern och Sydasien eftersträvas helt öppet och ligger i grunden för hur gemenskapen organiseras, samt för hur många människor identifierar sig både kulturellt och religiöst.²⁷

I en handbok om hedersrelaterat våld som Åklagarmyndigheten²⁸ i Sverige har gett ut definieras hedersrelaterat våld: *”Hedersrelaterat våld är brott riktade mot någon – ofta en släkting – som, enligt gärningsmannens och övriga släktens eller gruppens uppfattning, riskerar att vanära eller har vanärat gärningsmannens, släktens eller gruppens heder, i syfte att förhindra att hedern skadas eller förloras alternativt för att reparera eller återställa den skadade eller förlorade hedern.”*

Samma handbok menar att man, för att förstå ovan definition, även bör veta vad heder är. De skriver att heder ofta ses som ett positivt ord, förutom då det handlar om hedersrelaterat våld. De enda som då uppfattar ordet som positivt är förövarna och personer i dess närhet. Brottsom begås i hederns namn är fullt rationella ur förövarnas, medhjälparnas och även ibland även ur offrens synvinkel. Heder handlar därmed om anseende, ära, aktning eller respekt och ger social ställning eller rang i den egna gruppen.

I Åklagarmyndighetens handbok²⁹ finns en skiss som skiljer hedersrelaterat våld från ordinärt familjevåld. De främsta skillnaderna är:

²³ ”Violence crime overview, homicide and gun crime 2004/5”:
<http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs06/hosb0206.pdf>

²⁴ Crimes of the Community, s. 5

²⁵ I samma bemärkelse som när det utförs av en icke engelsk person.

²⁶ Crimes of the Community, s. 38

²⁷ Crimes of the Community, s. 5

²⁸ ”Hedersrelaterat våld” Handbok, Åklagarmyndigheten, s. 6

²⁹ s. 12

Vid våld mot person i en nära relation: oftast en gärningsman, brottet fördöms av närstående och de känner ingen eller liten lojalitet med gärningsmannen, oftast oplanerat och gärningsmannen känner ofta ånger och ändrar akut sitt beteende efter våldsutövning.

Vid hedersrelaterat våld: vanligtvis flera gärningsmän från en familj, släkt eller klan. Även kvinnor är involverade. Närstående men även folk utanför familjen (inom den etniska gruppen) känner stor lojalitet med gärningsmannen. Det är mycket vanligt att brottet är planerat och ibland sker planeringen under flera år. Gärningsmannen känner ingen ånger utan stolthet och inom den etniska gruppen vinner gärningen respekt.

Det är viktigt att känna till eventuella fördelar med heder, hur heder kan skadas och konsekvenserna av att förlora sin heder.

Fördelar: I samhällen som grundar sig på heder kan eftersträvan att upprätthålla vissa beteenden bli del av en persons identitet och självbild, säkerställer en bättre framtid för söner som får bättre äktenskaps – och karriärmöjligheter inom sin gemenskap, högre social status som kan leda till ökat välstånd för egna företagare och affärsägare, lättare att som nyligen invandrad komma in i gemenskapen, övermakt för en invandrare med små karriärmöjligheter gentemot medlemmar av andra religioner och etniska grupper.³⁰

Hur heder kan skadas: I de gemenskaper där den äldre generationen i familjen förväntas kontrollera sina barn och misslyckas med det kan de förlora sin sociala ställning. Att tillåta sina barn att smälta in i den västerländska världen för mycket kan göra att föräldrarna anses förråda sitt folk och sina stamfäder. Familjer till kvinnor som har sexuellt umgänge, men även icke-sexuellt umgänge, innan hon är gift kan förlora sin heder och sociala ställning. Användning av alkohol och droger kan dra skam över familjer eftersom det ses som att överge eller förkasta värderingar. Till sist så kan rykten och skvaller skada den sociala ställningen om de blir publika.³¹

Konsekvenser av att förlora sin heder: Man blir utfryst ur gemenskapen och barn kan bli avvisade från skolan. Familjer vars heder är skadad riskerar att vid bortgift av barn få mindre i hemgift. Deras affärer eller bolag riskerar att bli bojkottade eller förstörda av medlemmar i gemenskapen som tycker att gruppens kollektiva heder har skadats. Politiker riskerar att förlora röster och prestige. Medlemmarna i en familj som har förlorat hedern riskerar att bli deprimerade, självmordsbenägna och må allmänt dåligt.³²

Det är för att undvika att hamna i dessa situationer och riskera att förlora sin heder, som familjer, individer och folk inom grupper kan ta till drastiska medel för att bevara, skydda eller till och

³⁰ Crimes of the Community, s. 5

³¹ Crimes of the Community, s. 6

³² Crimes of the Community, s. 8

med hämnas för att säkerställa heder. Detta görs på bekostnad av individers mänskliga rättigheter och ett exempel är tvångsäktenskap.

Det är oerhört viktigt att, som Unni Wikan skriver,³³ påpeka att heder handlar om tradition snarare än religion. Det är en vanlig uppfattning att heder och hedersbrott främst har sitt ursprung inom islam. Detta är inte korrekt, för det förekommer inom de flesta andra religioner. I Sverige förekommer det inom vissa religiösa sekter. Det kan även handla om samhällsklass.

Unni Wikan menar att med de nya folkinvandringarna och etableringen av ett flerkulturellt Norden, så är det nödvändigt att det finns ett hedersbegrepp som fungerar som ett verktyg för att förstå samhällen utanför västvärlden och den pågående utvecklingen i skandinaviska välfärdssamhällen. Hon citerar Naser Khader:

*”För många traditionella muslimer är heder och skam ofta minst lika viktiga i vardagslivet som islam kan vara. Det är de oskrivna lagarna för heder och skam som, mer än religionen, vidmakthåller de kulturella skillnaderna mellan män och kvinnor, könsåtskillnaden, slöjan, mödomens betydelse m.m. Vidmakthållandet av heder och skam är mer problematiskt för integrationen i Danmark än religionen islam, som i många avseenden trots allt är pragmatisk.”*³⁴

Ungdomsstyrelsen har uppmärksammat unga romers situation i Sverige. De ger som exempel Rädda Barnens rapport om hur romska tonårsflickor har det. Det är vanligt att flickorna gifts bort tidigt, eftersom detta är ett sätt för familjen att kontrollera dem och skydda flickorna från majoritetssamhällets kultur. Flickorna lämnar ofta skolan i förtid eftersom de tenderar att skaffa barn vid tidig ålder. Skolverket har utfört en studie som visar att skolfrånvaron bland romska barn ligger mellan 30 – 50 % i grundskolan senare år. Enligt tradition skall flickan vara oskuld före äktenskapet och detta resulterar i att flickan lever ett väldigt bevakat liv. Samma krav ställs inte på pojkar eller män.

Om flickan vill leva med en man som hon själv har valt är ”rymning” ett tillvägagångssätt. Om mannen accepteras av hennes släkt så accepteras deras relation när paret återkommer efter att ha rymt. Accepteras mannen inte riskerar paret att bli jagade och kvinnan blir återhämtad till hemmet.³⁵

³³ En fråga om heder: s. 80

³⁴ En fråga om heder: s. 75

³⁵ Gift mot sin vilja: s. 179-180

4.2 Arrangerade äktenskap

Vid arrangerade äktenskap spelar parternas vilja en viss roll eftersom de tillfrågas om vad de vill. Det är inte så långesedan detta var vanligt förekommande i Sverige. Det handlade då främst om att knyta ihop ägor och släkter. Det har även varit vanligt att äktenskap har ingåtts inom vissa etniska grupper som en överlevnadsstrategi för gruppen. Samma sak gäller vissa religiösa grupper. Detta förekommer fortfarande i Sverige.

Ungdomsstyrelsen skriver i sin rapport att de flesta studier om arrangerade äktenskap eller tvångsäktenskap i en migrationskontext visar att merparten av äktenskapen är transnationella. Enligt utredningen Vår anhöriginvandring finns följande vanliga arrangemang kring äktenskap som kan förekomma för unga med anknytning till Sverige: parets föräldrar arrangerade äktenskapet när paret var barn, en utländsk man som bor i Sverige reser till hemlandet för att finna en maka, en flicka med utländsk bakgrund som bor i Sverige reser till föräldrarnas hemland för att introduceras för sin blivande man eller ingås ett fullmaktsäktenskap genom ombud och då träffas paret inte förrän efter de är gifta.³⁶

4.3 Tvångsäktenskap

Dessa äktenskap ingås inte av fri vilja och tvång samt hot om sanktioner tillhör det vanliga. Brittiska Home Office har en bra definition på vad tvångsäktenskap är:

*“A marriage becomes forced if there is any duress, whether physical or mental, to marry without free and valid consent. It is the perception of the individual under pressure to marry which matters when defining duress. As one woman said: “A person knows when they are being forced into marriage against their will – that has to be the starting point”.”*³⁷

Tvångsäktenskap missförstås ofta och framställs felaktigt. En orsak till detta är att förvirring råder mellan termerna arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap. Skillnaden menar dem är tydlig och det handlar om i fall man har rätt att välja partner själv eller inte.

En skala mellan 1-8 illustrerar skillnaden.³⁸ Vid nummer 4 i mitten är äktenskapet arrangerat och vid nummer 8 handlar det om tvång. Siffrorna står för:

1. Förälder/föräldrar börjar tänka på sitt barns framtida äktenskap.

³⁶ Gift mot sin vilja: s. 42-43

³⁷ Home Office: A choice by right, s.6

³⁸ www.forcedmarriage.nhs.uk/definitions.asp

2. *Förälder/föräldrar börjar tala om barnets framtida äktenskap och letar och/eller förslår potentiella partners.*
3. *Äktenskap diskuteras och resulterar i ömsesidigt godkännande alternativt avslag till idéer eller förslag.*
4. *En överenskommelse om giftermål sker. Familjerna till parterna är involverade, men det är mannen och kvinnan själva som har sista ordet angående beslutet. Nu är äktenskapet arrangerat.*
5. *Äktenskap diskuteras, men utan ömsesidigt godkännande eller chans till att avslå idén.*
6. *Det förekommer press att gifta sig och detta visar sig genom känslomässig utpressning eller genom vädjan att anpassa sig till traditionella familjeroller och värderingar.*
7. *Krav att acceptera ett frieri åtföljs av fysisk, psykisk och/eller emotionell press eller våld.*
8. *Kvinnan och mannen manövreras till att genomgå bröllopsceremonin mot sin vilja. Detta är ett tvångsäktenskap.*

5. Svensk historia

Sverige är idag sett som ett av världens mest demokratiska och jämställda länder. Det är dock inte så längesedan som kvinnor i stort sett var helt beroende av män på grund av att de inte tilläts ha egen kontroll över sina liv.

Drottning Kristina uttrycker år 1668 sina farhågor inför äktenskapet i ett brev till den påvlige nuntien i Polen:

”Vad /.../ äktenskapet beträffar, erkänner jag, att den vållar mig rasande bryderi; med tanke på mitt humör och min ålder tror jag inte, att här finns något botemedel. Mitt humör är dödlig fiende till detta fruktansvärda ok, vilket jag icke skulle ålägga mig, om jag så bleve världens härskare. Gud har låtit mig födas fri, och jag skulle aldrig kunna gå med på att underordna mig en härskare; eftersom jag är född att befalla, finns ingen möjlighet för mig att acceptera lydnad eller att ålägga mig detta slaveri, som skulle bli det olidligaste av allt som min fantasi överhuvud kan föreställa sig.”³⁹

Kvinnan hade möjlighet att säga nej vid vigseln om kravet på hennes samtycke inte respekterades och detta var kristendomens förtjänst. Samtidigt bidrog antagligen normen om att kvinnan skulle underordna sig till att hon gav sitt samtycke. Dessutom bestämdes äktenskap i

³⁹ Handbok i svensk kvinnohistoria, s.37

aristokratiska kretsar ibland redan när parterna till äktenskapet var barn, vilket tyder på att kravet på samtycke var mer formellt än reellt.⁴⁰

På 1600-talet kunde en man som hade våldtagit en kvinna erbjuda henne giftermål. Syftet med detta var att minska hennes skam efter att ha blivit våldtagen och kanske till och med gravid utanför äktenskapet. Samtidigt slapp mannens släkt undan skammen att ha en dömd våldtäktsman i familjen. Mannens rättssäkerhet var många gånger viktigare än skyddet av kvinnor.⁴¹

Den sista meningen i paragrafen precis ovan är skriven i imperfekt. Jag kan inte låta bli att skriva ett påstående i presens: Angående kvinnors och flickors ofrihet att själva välja äktenskapspartner så är fokus fortfarande, 400 år senare, på hur mannen uppfattas i samhället eller inom sin grupp. Att skydda kvinnan mot hot, tvång eller att försäkra att hon har rättigheten att själv välja man möjliggörs inte, särskilt inom vissa grupper. Även det svenska samhället, trots försök och diskussioner om förändring, befinner sig några hundra år tillbaka i tiden. Det skulle, och borde, kunna se annorlunda ut!

På 1700 – och 1800-talet i Sverige spelade det en stor roll vilken samhällsklass man tillhörde. 1734 års lag visar tydligt hur betydelsefull familjen var i det svenska samhället. Kvinnans rättsliga och sociala ställning var beroende av hennes civilstånd. Både gifta och ogifta kvinnor var omyndiga. Giftomannainstitutet innebar att kvinnan inte själv fick välja sin make och detta drabbade kvinnor i alla klasser.⁴² En ogift kvinna hade giftoman, men en änka fick själv välja en ny make. Giftomannen fungerade som en förmyndare och kunde vara en släkting. Det var främst flickor med egendom som förhindrades från att välja make själva. Giftomannens ja var inte tillräckligt för att leda till ett äktenskap, utan flickans samtycke var även nödvändigt.⁴³ Samtidigt gifte sig 12-åringar, och man kan undra om de var mogna nog att förstå innebörden av sitt samtycke. På landsbygden var det generellt annorlunda, eftersom parterna var mer socialt jämställda. Det skilde sig dock geografiskt. De flesta som gifte sig kom själva överens och gjorde upp om ett liv tillsammans.⁴⁴ Giftomannainstitutet upphörde 1872 eftersom kvinnan år 1863 förklarades bli myndig vid 25 års ålder. Inom adeln skedde det inte förrän 10 år senare. *”Det gamla giftomannainstitutet har fullkomligt omlagts. Jämväl den omyndige mannen har nu ställts under giftoman. Men under det att giftomannaskapet förut ensamt tillkom fadern, efter hans död modern med fädernefränders råd och efter henne vissa manliga släktingar och*

⁴⁰ Handbok i svensk kvinnohistoria, s.39

⁴¹ Karin Jansson: ”Kvinnofrid i stormaktstid”, C-uppsats, Uppsala universitet, 1993 och ”Kvinnofrid i ett längre perspektiv – lagstiftningen i Kristoffers landslag, Magnus Erikssons stadslag, 1734 års lag och 1864 års strafflag”, D-uppsats, Uppsala Universitet, 1995. Taget från Mäns våld mot kvinnor, s. 77.

⁴² Kvinnor, klasser och lagar 1750-1980, s. 36

⁴³ Handbok i svensk kvinnohistoria, s.67

⁴⁴ Handbok i svensk kvinnohistoria, s. 68

*sist förmyndare eller av rätten, förordnad giftoman, utövas nu giftomannaskapet av föräldrarna gemensamt och efter den enes frånfälle av den efterlevande. Likaså om vårdnaden av barnet på grund av separation eller skillnad i äktenskapet övergått till den ena, utövas giftomannaskapet ensamt av denne. Släktens rätt till giftomannaskap har helt bortfallit. Kunna ej föräldrarna utöva det, inträder förmyndaren eller särskilt förordnad giftoman i deras rätt.”*⁴⁵ Giftomannainstitutet hade antagligen störst betydelse inom högre stånd där stora makt- och ekonomiska intressen stod på spel.⁴⁶

Under 1800-talets mitt höll de gamla patriarkala arbets- och hushållsorganisationerna på att lösas upp. De hade främst förekommit inom bondeklassen och hantverkarskiktet. Inom godsägarfamiljen och borgerskapet framhävdes kvinnans roll att föda barn och hennes främsta uppgift var att alstra manliga arvingar i syfte att föra släkten vidare. Det var ofta svårt att ordna ståndsmässigt gifte och därför var äktenskapsfrekvensen låg. Under 1800-talet började borgerliga kretsar kritisera giftomannainstitutet.⁴⁷

Det fanns ett markant kvinnoöverskott i Sveriges befolkning och antalet ogifta kvinnor och mödrar ökade fram till 1920-talet. Genom Giftermålsbalken 1921 jämställdes kvinnor i stort sett med män eftersom målsmanskapet upphörde. Makar fick samma rättigheter och skyldigheter angående skötsel av hemmet, försörjningsbörda och barnuppfostran. Samma år fick kvinnor rösträtt.

Under 1900-talet har svensk lagstiftning kontinuerligt ändrats för att jämställa kvinnan med mannen. Det är inte längre tillåtet att tvinga en person till äktenskap mot dennes vilja. Med denna korta historik vill jag visa hur Sverige en gång i tiden såg på kvinnor och äktenskap. I nästa avsnitt fortsätter jag att utveckla lagarnas förändring och utveckling under 1900-talet och 2000-talet.

6. Internationella instrument

Det finns otaliga internationella instrument som är relevanta inom detta område. Jag har endast valt ut ett fåtal, för det vore en omöjlighet att diskutera samtliga. Med detta vill jag illustrera vad Sverige faktiskt har ratificerat och därmed lovat att rätta sig efter samt jobba för att utveckla.

Det finns för närvarande inget internationellt instrument som definierar tvångsäktenskap eller vilka internationella åtaganden som ska gälla för att motverka sådana äktenskap. Däremot inkluderar flera instrument den grundläggande rättigheten att var och en har rätt att ingå äktenskap. FN:s universella förklaring om de mänskliga rättigheterna och friheterna, den

⁴⁵ Hertha – tidskrift för den svenska kvinnorörelsen 1915, s. 93

⁴⁶ Handbok i svensk kvinnohistoria, s. 41

⁴⁷ Handbok i svensk kvinnohistoria, s.67

internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, 1962 års New Yorkkonvention om samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap och Europakonventionen är några exempel. Samtliga nämnda instrument inklusive konventionen om avskaffande av all diskriminering av kvinnor⁴⁸ konstaterar att den som ingår äktenskap skall lämna sitt samtycke. 1962 års New York konvention säger utöver det att ett äktenskap inte kan ingås på lagligt vis om inte båda parterna av fri vilja lämnar sitt samtycke.

Det finns inte heller någon internationell definition av vad begreppet barnäktenskap innebär. Däremot uttrycks det att parterna ska föreskriva en minimiålder för ingående av äktenskap.⁴⁹ Sverige har ratificerat FN:s konvention om barnets rättigheter från 1989 och därmed åtagit sig att ge barn rätt till medbestämmande samt att komma till tals.

6.1 FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna 1948

I FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna från 1948, artikel 16, står följande:

- 1. Fullvuxna män och kvinnor ha rätt att utan någon inskränkning på grund av sin ras, nationalitet eller religion ingå äktenskap och bilda familj. De äga lika rättigheter vid giftermål, under äktenskap och vid äktenskaps upplösning.*
- 2. Äktenskap må ingås endast med de blivande makarnas fria och fullständiga samtycke.*
- 3. Familjen är den naturliga och grundläggande enheten i samhället och ger rätt till skydd från samhället och staten.*

Denna mycket viktiga bestämmelse tydliggör att män och kvinnor oavsett ras, nationalitet och religion har rätt att gifta sig och bilda familj. I äktenskapet har de lika rättigheter och även vid skilsmässa. Äktenskap skall endast ingås med fri vilja och med samtycke av båda parter. Till sist ses familjen som en viktig grupp i samhället och är därmed berättigad till samhällets och statens skydd. Jag anser att den här sextioåriga artikeln, som Sverige åtagit sig att följa, borde ha iakttagits mer än vad som gjorts.

6.2 Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (CESCR).

Konventionen antogs av FN:s generalförsamling 1966 och trädde i kraft 1976.

Del III Artikel 10: Konventionsstaterna erkänner följande:

⁴⁸ FN 1979

⁴⁹ 1962 års New Yorkkonvention

1. *Skydd och bistånd bör i största möjliga utsträckning tillförsäkras familjen, som är samhällets naturliga och grundläggande enhet, i synnerhet vid den tid då familjen bildas och när den ansvarar för omvårdnad och fostran av barn som inte är självförsörjande. Äktenskap får endast ingås med de blivande makarnas fria samtycke.*⁵⁰
2. *Artikel 13 första del av stycke 1 är också relevant: konventionsstaterna erkänner rätten för var och en till utbildning. De är överens om att utbildningen skall syfta till att till fullo utveckla människans personlighet och insikten om dess värde och att stärka respekten för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter*

Även här är den fria viljan en ingrediens som skall tas hänsyn till. Artikeln om utbildning är mycket viktig i sammanhanget. Jag tror att utbildning är nyckeln till en attitydförändring. Kunskap ger framgång för det man inte vet, det kan man inte förändra!

6.3 Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR)

Konventionen antogs av FN:s generalförsamling 1966 och trädde i kraft 1976.

Del II Artikel 2 stycke 2:

Varje konventionsstat åtar sig att, i enlighet med sina konstitutionella bestämmelser och bestämmelserna i denna konvention, vidta nödvändiga åtgärder för att, genom lagstiftning eller på annat sätt, tillförsäkra de rättigheter i konventionen som inte redan är förverkligade.

Artikel 5

1. *Ingen bestämmelse i denna konvention får tolkas som att den innebär rätt för någon stat, grupp eller person att ägna sig åt sådan verksamhet eller utföra sådana handlingar som syftar till att tillintetgöra någon av de rättigheter och friheter som har inskrivits i konventionen eller till att begränsa dem i större utsträckning än vad konventionen tillåter.*

Tyvärr finns det många stater som både direkt, och indirekt, agerar på ett sätt som syftar till eller i alla fall får som konsekvens att människors rättigheter och friheter tillintetgörs.

⁵⁰

http://www.manskligarattigheter.gov.se/dynamaster/file_archive/060505/44fcfb237283ba3a391609d394755c60/Konventionen%20om%20ek%20soc%20och%20kult%20rtigheter.pdf, s. 5

2. *Inga begränsningar eller inskränkningar skall medges i fråga om de grundläggande mänskliga rättigheter som erkänns eller gäller i en konventionsstat med stöd i lag eller annan författning, överenskommelse eller sedvänja av den anledningen att konventionen inte erkänner dessa rättigheter eller att den erkänner dem i mindre utsträckning.*

Detta stycke syftar på just tvångsgifte, eftersom det gäller sedvänja. Sverige har genom att ratificera konventionen lovat att arbeta för att människors mänskliga rättigheter inte skall begränsas eller inskränkas på grund av sedvänjor etc. Frågan är hur väl Sverige har hållit sitt löfte?

Artikel 23

1. *Familjen är samhällets naturliga och grundläggande enhet och är berättigad till samhällets och statens skydd.*
2. *Rätten för giftasvuxna män och kvinnor att ingå äktenskap och bilda familj skall erkännas.*
3. *Inget äktenskap får ingås utan de blivande makarnas fria och fulla samtycke.*
4. *Konventionsstaterna skall vidta lämpliga åtgärder för att trygga makarnas likställighet i fråga om rättigheter och ansvar vid äktenskapets ingående, under äktenskapet och vid dess upplösning. Vid upplösning av ett äktenskap skall åtgärder vidtas för att tillförsäkra barnen nödvändigt skydd.*

Artikel 26

Alla är lika inför lagen och har rätt till samma skydd av lagen utan diskriminering av något slag. I detta avseende skall lagen förbjuda all diskriminering och garantera var och en ett likvärdigt och effektivt skydd mot all slags diskriminering, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationell eller social härkomst, egendom, börd, eller ställning i övrigt.

Artikel 27

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter, skall de som tillhör sådana minoriteter inte förvägras rätten att i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, bekänna sig till och utöva sin egen religion och använda sitt eget språk.

Ovan tre artiklar talar för sig själva. Artikel 27 är ett av de ”hinder” som frekvent uppges som orsak till varför tvångsgifte inte bör kriminaliseras. En fråga som blir oundviklig är, skall man få gömma sig bakom sin religion, sin tradition, sin sociala härkomst eller andra uppfattningar för att tvinga en annan person att gifta sig mot sin vilja?

6.4 Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW) 1981

Detta är det första globala instrumentet mot diskriminering av kvinnor. Konventionen antogs av FN:s generalförsamling 1979 och trädde i kraft 1981, även i Sverige.

Del 1

Artikel 1

I denna konvention avser uttrycket ”diskriminering av kvinnor” varje åtskillnad, undantag eller inskränkning på grund av kön som har till följd eller syfte att begränsa eller omintetgöra erkännandet av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på det politiska, ekonomiska, sociala, kulturella eller medborgerliga området eller något annat område för kvinnor; oberoende av civilstånd och med jämställdheten mellan män och kvinnor som grund, eller åtnjutande eller utövandet av dessa rättigheter och friheter.

Artikel 2 är en lång artikel och jag nämner bara de allra viktigaste i sammanhanget som jag skriver om.

Artikel 2

Konventionsstaterna fördömer diskriminering av kvinnor i alla dess former, är eniga om att på ett lämpligt sätt och utan dröjsmål inrikta sin politik på att avskaffa diskriminering av kvinnor och åtar sig i detta syfte att:

e) vidta alla lämpliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av kvinnor från enskilda personers, organisationers eller företags sida;

f) vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftning, för att ändra eller upphäva gällande lagar och förordningar, sedvänjor eller bruk som innebär diskriminering av kvinnor.

Artikel 5

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att:

a) ändra mäns och kvinnors sociala och kulturella beteendemönster för att därmed avskaffa fördomar samt seder och bruk som grundar sig på föreställningen om det ena könets underlägsenhet eller på stelnade roller för män och kvinnor.

Artikel 16

1. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av kvinnor och i alla frågor som gäller äktenskap och familjeförhållanden samt skall särskilt, med jämställdheten mellan män och kvinnor som grund, säkerställa:

- a. lika rätt att ingå äktenskap*
- b. lika rätt att fritt välja make och ingå äktenskap endast med sitt eget fria och fulla medgivande*
- c. lika rättigheter och skyldigheter under äktenskapet och vid dess upplösning. Barns trolovning och giftermål skall inte ha någon rättslig verkan och alla nödvändiga åtgärder, inklusive lagstiftning, skall vidtas för att fastställa en minimiålder för äktenskap och för att göra officiell registrering av äktenskap obligatorisk.*

6.5 Konventionen om barnets rättigheter (CRC)

Konventionen antogs av FN:s generalförsamling 1989 och trädde i kraft 1990.

Artikel 1

I denna konvention avses med barn varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller barnet.

Artikel 2

1. Konventionsstaterna skall respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön,

språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt.

- 2. Konventionsstaterna skall vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro.*

Artikel 3

2. Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, och skall för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftnings – och administrativa åtgärder.

3. Konventionsstaterna skall säkerställa att institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för vård eller skydd av barn uppfyller av behöriga myndigheter fastställda normer, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa, personalens antal, och lämplighet samt behörig tillsyn.

Artikel 5

Konventionsstaterna skall respektera det ansvar och de rättigheter och skyldigheter som tillkommer föräldrar eller där så är tillämpligt, medlemmar av den utvidgade familjen eller gemenskapen enligt lokal sedvänja, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, att på ett sätt som står i överenskommelse med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga ge lämplig ledning och råd då barnet utövar de rättigheter som erkänns i denna konvention.

Detta är en av de artiklar som Sverige lutar sig emot och som tillåter att dispens kan ges till barn under 18 år att gifta sig.

Artikel 19

- 1. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings -, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling,*

misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavares eller annan persons vård.

Artikel 20

Ett barn som tillfälligt eller varaktigt berövats sin familjemiljö eller som för sitt eget bästa inte kan tillåtas stanna kvar i denna miljö skall ha rätt till särskilt skydd och bistånd från statens sida.

Ännu en mycket viktig bestämmelse, och som jag skriver om på annat ställe i uppsatsen, så har detta verkligen identifierats i Åklagarmyndighetens handbok. Här måste alla myndigheter, som på något sätt kommer i kontakt med barnet eller familjen, ta sitt ansvar för att erbjuda det skydd som krävs.

Artikel 28 behandlar barnets rätt till utbildning, men detta går jag inte närmare in på här. Det man kan konstatera är att det är viktigt att barn får gå i skolan för att lära sig om mänskliga rättigheter. Hur skall man annars veta att man behandlas på ett sätt som strider mot ens rättigheter?

Artikel 34

Konventionsstaterna åtar sig att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. För detta ändamål skall konventionsstaterna särskilt vidta alla lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra:

a) att ett barn förmås eller tvingas att delta i en olaglig sexuell handling...

Denna artikel uppmärksammar den situation barnet hamnar i vid ett tvångsgifte. Att så snart man är gift, förväntas man att ha sexuella relationer med sin nya make eller maka, vare sig man vill eller inte.

6.6 Vienna Declaration and Programme of Action 1993⁵¹

The equal status and human rights of women

38. In particular, the World Conference on Human Rights stresses the importance of working towards the elimination of violence against women in public and private life, the

⁵¹ [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.conf.157.23.en](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.conf.157.23.en)

elimination of all forms of sexual harassment, exploitation and trafficking in women, the elimination of gender bias in the administration of justice and the eradication of any conflicts which may arise between the rights of women and the harmful effects of certain traditional or customary practices, cultural prejudices and religious extremism. The World Conference on Human Rights calls upon the General Assembly to adopt the draft declaration on violence against women and urges States to combat violence against women in accordance with its provisions. Violations of the human rights of women in situations of armed conflict are violations of the fundamental principles of international human rights and humanitarian law. All violations of this kind, including in particular murder, systematic rape, sexual slavery, and forced pregnancy, require a particularly effective response.

Jag nämner denna artikel eftersom den uttrycker en "styrka" eller ett riktigt "krafttag" mot hur oacceptabelt kvinnovåld är och alla de situationer som kvinnor kan råka hamna i för att de är födda som kvinnor.

6.7 Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.⁵²

Artikel 12: Rätt att ingå äktenskap: Giftasvuxna män och kvinnor har rätt att ingå äktenskap och bilda familj i enlighet med de nationella lagar som reglerar utövandet av denna rättighet.

Det europeiska samarbetet i EU-parlamentet skall verka för ett aktivt ingripande mot mäns våld mot kvinnor och hedersvåld. Det gäller inte minst tvångsäktenskap. EU-parlamentet har alla förutsättningar för att sätta press på EU-länderna att bilda ett gränsöverskridande organiserat samarbete för att skydda barn och ungdomar från hedersrelaterat våld och förtryck.⁵³

Det finns ett läsvärt yttrande från utskottet för kvinnors rättigheter och jämställdhet mellan kvinnor och män över förslaget till Europaparlamentets och rådets beslut om Europeiska året för internationell dialog (2008) Ändringsförslag 5, artikel 2, punkt 1a (ny);⁵⁴ *"Respekten för kulturella skillnader innefattar dock inte förbud för flickor att delta i idrotts, sim- och skolundervisningen, direkt eller indirekt stöd till månggifte för män samt grova kränkningar av de mänskliga rättigheterna såsom hedersmord, tvångsäktenskap och könsstympning. Det finns inget kulturellt eller religiöst berättigande till sådant och sådant får heller inte tolereras".*

⁵² <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/1009F7DB-87E3-4056-8E17-8A8A41768BA7/0/SwedishSuédois.pdf>

Senaste versionen från juni 2010.

⁵³ Motion till riksdagen 2009/10: C377 av Amineh Kakabaveh (v) Arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap

⁵⁴ http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/ad/607/607875/607875sv.pdf

Detta illustrerar att hedersmord, tvångsäktenskap och könsstympning förekommer även inom EU. De ursäktas ofta med hänvisning till kulturella traditioner. EU måste aktivt ställa upp för kvinnors mänskliga rättigheter.

Min illustration avser tydliggöra att vare sig man befinner sig på en global, europeisk eller svensk nivå så accepteras inte tvångs – eller barnäktenskap.

7. Nuvarande svensk lagstiftning

En av de huvudsakliga frågeställningarna i denna uppsats är om nuvarande brottsrubriceringar är tillräckliga för att straffa en person som genom brottsliga handlingar försöker tvinga någon att gifta sig. Trots att det i nuläget inte finns en lagparagraf som uttryckligen förbjuder tvångsäktenskap och som bestraffar, är det enligt civilrättslig lagstiftning inte tillåtet att tvinga någon att gifta sig mot sin vilja.

7.1 Civilrättslig lagstiftning

7.1.1 Regeringsformen 1974

1 kap 2: Den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd skall vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Det skall särskilt åligga det allmänna att trygga rätten till hälsa, arbete, bostad och utbildning samt att verka för social omsorg och trygghet.

Det allmänna skall främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer.

Det allmänna skall verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden samt värna den enskildes privatliv och familjeliv. Det allmänna skall verka för att alla människor skall kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället. Det allmänna skall motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller annan omständighet som gäller den enskilde som person.

Etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas.

7.1.2 Äktenskapsbalken (1987:230)

2 kap. 1 § att: Den som är under 18 år får inte ingå äktenskap utan tillstånd av myndighet som anges i 15 kap. 1 §. Tillstånd får meddelas endast om det finns särskilda skäl.

Vidare i 3 kap 1 §:

"Innan äktenskap ingås skall prövas om det finns något hinder mot äktenskapet. Denna prövning skall göras av Skatteverket. Hindersprövningen skall begäras av mannen och kvinnan gemensamt hos Skatteverket eller Försäkringskassan."

15 kap. 1 § 2 st.: "I ärenden som rör underårig skall länsstyrelsen bereda den underåriges vårdnadshavare tillfälle att yttra sig, om det kan ske. Yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning skall inhämtas från socialnämnden i den kommun där den underåriga är folkbokförd eller, om den underåriga inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där han eller hon vistas. En annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse i frågan är skyldig att lämna sådana på begäran av den socialnämnd som skall yttra sig..."

3 st.: "Ett beslut att tillåta en underårig att ingå äktenskap får överklagas av den underåriga vårdnadshavaren".

2 kap. 2 § Den som varken är eller skall vara folkbokförd här i landet skall vidindersprövningen visa upp ett intyg av utländsk myndighet om sin behörighet att ingå äktenskapet, om ett sådant intyg kan anskaffas. Om det fordras tillstånd till äktenskapet, skall bevis om tillståndet visas upp vidindersprövningen.

Om två personer (könsneutralt) vill ingå äktenskap med varandra inför en svensk myndighet, skall det prövas om det finns något hinder mot äktenskapet enligt svensk lag. Om ingen av dem är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige, skall det dessutom prövas om var och en av dem har rätt att ingå äktenskap enligt lag i en efter eget val angiven stat där han eller hon antingen är medborgare eller har hemvist. Om båda begär det och det finns särskilda skäl, får dock prövningen ske med tillämpning av enbart svensk lag även i ett sådant fall.

Enligt 2 kap får en person som är under 18 år inte ingå äktenskap utan tillåtelse av myndighet som anges i 15 kap 1 §. Tillstånd får endast ges om särskilda skäl föreligger. Det är Länsstyrelsen som beslutar om detta. De gör en helhetsbedömning och tar ställning till åberopade särskilda skäl. I och med att lagen skärptes 2004 så är kraven högre för att få tillstånd att ingå äktenskap före 18 års ålder. I proposition 2003/04:48 anges att grundkravet för att få tillåtelse att gifta sig innan 18 års ålder är att personen har en sådan personlig mognad att man

inser konsekvenserna av att ingå äktenskap. Dispens skall inte beviljas om äktenskapet kan riskera att påverka barnets skolgång. Att följa en viss kultur eller religiös sedvänja är inte heller skäl för att dispens skall ges. Graviditet kan dock i vissa fall vara en orsak till att dispens ges, i fall en graviditet utom äktenskap inte accepteras i den grupp som personen tillhör. Propositionen tydliggör att i sådana fall är det av särskild vikt att det är personens egen vilja att ingå äktenskap.⁵⁵

Angående giftermål för en person som är under 18 år, skriver Thorbjörnsrud att den fria viljan skall ses i förhållande till den accepterade minimiåldern för äktenskap. Accepteras och tillåts barnäktenskap är den fria viljan de facto fiktiv.⁵⁶ Detta anser jag tål att tänka på.

Enligt 5 kap 5 § har en person som tvingats ingå äktenskap eller som har ingått äktenskap före 18 års ålder utan myndighets tillstånd, rätt till äktenskapsskillnad utan betänketid. Tyvärr kan den här paragrafen vara relativt tandlös rörande de äktenskap där man, trots en civilrättslig skilsmässa, fortsätter att vara gift för att man inte har rätt till äktenskapsskillnad enligt t.ex. religion eller andra regler.

Jag kan tyvärr inte minnas var jag läste eller hörde den mycket sanningsriktiga tesen att tillåts man inte att skilja sig, så handlar det även då om ett tvångsäktenskap! Det kan tyckas självklart, men jag tror ändå att man glömmer denna aspekt ibland.

7.1.3 Lag (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Enligt Ds 2002:54 Svenska och utländska äktenskap visar Sverige tydligt att äktenskap som har ingåtts i utlandet accepteras.⁵⁷ Huvudregeln enligt 1 kap 7 § lag (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap är, att om ett äktenskap har ingåtts utom riket enligt främmande lag så skall äktenskapet anses giltigt till formen om det är giltigt i staten där det ingicks. Ett sådant äktenskap erkänns dock inte om det fanns äktenskapshinder enligt äktenskapsbalken om minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige när äktenskapet ingicks. Anses det sannolikt att äktenskapet har ingåtts med tvång skall det inte heller anses giltigt i Sverige enligt 1 kap 8a §.

⁵⁵ Gift mot sin vilja: s. 27

⁵⁶ Gift mot sin vilja: s. 33

⁵⁷ Gift mot sin vilja: s. 27

7.1.4 Utlänningslagen (2005:716)

Frågor kring tvångsäktenskap har i Sverige diskuterats i samband med lagstiftning kring äktenskap och anhöriginvandring men inte i samma omfattning som i Norge, Danmark och Storbritannien.

För att bosätta sig i Sverige permanent krävs det att man antingen är flykting eller att man gifter sig med en svensk medborgare. År 2006 fick ungefär 15 000 människor uppehållstillstånd i Sverige på grund av äktenskap.⁵⁸ Denna statistik gäller för personer över 18 år.

4 kap 1§: Med flykting avses i denna lag en utlänning som:

- Befinner sig utanför det land som utlänningen är medborgare i, därför att han eller hon känner välgrundad fruktan för förföljelse på grund av ras, nationalitet, religiös eller politisk*
- Uppfattning eller på grund av kön, sexuell läggning⁵⁹ eller annan tillhörighet till en viss samhällsgrupp, och*
- Inte kan, eller på grund av sin fruktan inte vill, begagna sig av detta lands skydd. Detta gäller oberoende av om det är landets myndigheter som är ansvariga för att utlänningen utsatts för förföljelse eller om dessa inte kan antas erbjuda trygghet mot förföljelse från enskilda...*

Begreppet kön avser biologiskt kön, men även socialt kön. Socialt kön är socialt eller kulturellt bestämda, stereotypa föreställningar om hur män respektive kvinnor skall bete sig.⁶⁰

Vid prövning av uppehållstillstånd enligt 3a § första och andra stycket skall det särskilt beaktas om utlänningen (eller utlänningens barn) kan antas bli utsatt för våld eller annan allvarlig kränkning av sin frihet eller frid, om uppehållstillstånd ej skulle beviljas.

Det är ett stort problem att de som utövar tvång mot flickan/pojken ignorerar de svenska lagarna. De anser att deras hemlands lagar gäller över Sveriges lagar, eller att deras kutym och seder styr. I romska kretsar tillämpas till exempel ett eget domstolssystem. Det kan tyckas verka oproblematiskt eftersom detta inte är lagligt bindande i Sverige, men dess domar och beslut efterlevs av de involverade. Vad Sveriges lagar och regler stadgar står under dessa beslut. Detta liknar hur Sharia domstolarna i England fungerar.

⁵⁸ Barnbrudar: s. 19

⁵⁹ Begreppet inkluderar homo-, bi- och heterosexuell läggning.

http://www.westlaw.se.ezproxy.ub.gu.se/pls/onl_se/!ilseintk.request?funktion=lg&produkt=&normid=&prodid=614

⁶⁰ Karnov:

http://www.westlaw.se.ezproxy.ub.gu.se/pls/onl_se/!ilseintk.request?funktion=lg&produkt=&normid=&prodid=614

I Sverige drabbas årligen tusentals barn och ungdomar av det hedersrelaterade våldet och förtrycket. En kartläggning från Stockholms stad 2009 visar att en av tio flickor i Stockholm lever med hedersrelaterat förtryck i hemmet. 18 procent av flickorna och 13 procent av pojkarna i undersökningen har t.ex. inskränkningar när det gäller det framtida val av äktenskapspartner. Samtidigt antas mörkertalet vara stort när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck. Undersökningar visar de olika former av förtryck och våld som drabbar offren, både inom och utanför familjen. Situationen ser likadan ut i hela Europa. Därför krävs det gemensamma strategier för att bekämpa våldet.⁶¹

7.1.5 Omhändertagande enligt lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)

Det är inte ovanligt att ungdomar, både flickor och pojkar, tvingas åka till föräldrarnas hemländer för att gifta sig. Socialnämnden kan, om de tror att det finns risk för bortförande, besluta att ett omedelbart omhändertagande görs av barnet. Beslutet underställs sedan av förvaltningsrätten.

6 §: ” 6 § Socialnämnden får besluta att den som är under 20 år omedelbart skall omhändertas, om:

1. det är sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av denna lag, och
2. rättens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras.

Om socialnämndens beslut om omhändertagande inte kan avvaktas, får nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta om omhändertagande. Beslutet skall anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

När socialnämnden har ansökt om vård med stöd av lagen, får även rätten besluta att den unge omedelbart skall omhändertas.”

I samband med omhändertagandet ansöks det vanligtvis om vård av barnet enligt 2 §: ”*Vård skall beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Lag (2003:406)*”. Tänkbar vård när det föreligger risk för tvångsgiftermål är vistelse i skyddat boende.

⁶¹ Motion till riksdagen 2009/10: C377 av Amineh Kakabaveh (v) Arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap

7.2 Straffrättslig lagstiftning

Mellan brott som begås innan äktenskap ingås, för att verkställa att själva giftermålet sker, och brott som begås efter bröllopet. Efter bröllopet kan andra typer av brott begås mot den utsatte, t.ex. sexualbrott som begås av den äkta mannen eller andra brott som t.ex. misshandel som drabbar båda könen etc. I extrema fall kan försök att tvinga någon att giftas bort leda till grövre brott som exempelvis mord. Mord är givetvis det mest extrema brottet som kan förekomma och det kommer jag inte att fokusera på här.

7.2.1 Om tillämplighet av svensk lag 2 kap

1 § För brott som begåtts här i riket dömes efter svensk lag och vid svensk domstol. Detsamma gäller, om det är ovisst var brott förövats men skäl finnes antaga att det är begånget inom riket. Lag (1972:812).

2 § För brott som begåtts utom riket döms efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts:

- 1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,*
- 2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finns här, eller*
- 3. av annan utlänning som finns här i riket och på brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.*

Första stycket gäller inte, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som inte tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter inte kan följa på gärningen.

I fall som avses i denna paragraf får inte dömas till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten. De inskränkningar av svensk domsrätt som anges i andra och tredje styckena gäller inte för brott som avses i 6 kap. 1–6 §§, 8 § tredje stycket och 12 § eller försök till sådana brott, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år. Lag (2005:90).

Huvudregeln angående jurisdiktion för brott förövade utanför Sverige finns alltså i BrB 2 kap 2 §. Där uppställs krav på dubbel straffbarhet för brott som begåtts utanför Sveriges gränser och för att brottet skall dömas efter svensk lag i svensk domstol krävs att brottet begåtts av: en svensk medborgare eller utlänning med hemvist i Sverige, eller av utlänning utan hemvist i Sverige som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket alternativt som

är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finns här, eller slutligen av annan utlänning som finns här i riket och på brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.

BrB 2:3 kan då vara ett alternativ: ” För brott som begåtts utom riket döms även i annat fall än som avses i 2 § efter svensk lag och vid svensk domstol... ”. Punkt 7 i paragrafen är kanske mest relevant här och lyder: ” 7. om det lindrigaste straff som i svensk lag är stadgat för brottet är fängelse i fyra år eller däröver. Lag (2009:1281) ”. Det bör påpekas att nuvarande 3 § upphör att gälla den 1 januari 2011, men i stycket jag just skrivit om sker ingen förändring.

Det är tydligt att 2 kap ställer till problem och så länge det är skrivet på nuvarande sätt kvarstår möjligheten att tvinga en person utomlands och begå brott mot denna om straffet för brottet i Sverige är lindrigare än fyra års fängelse. För flera av brotten som jag skriver om här utdöms sällan straff som uppnår 4 år. Lagen kan alltså indirekt ses som en viss hjälp för att begå brott!

I lagen mot förbud mot könsstympning av kvinnor (1982:316) görs ett uttryckligt undantag från kravet på dubbel straffbarhet. 1999 gjordes en ändring i lagen⁶² som nu lyder: ”Den som har begått brott enligt denna lag döms vid svensk domstol även om 2 kap 2 eller 3 § brottsbalken inte är tillämplig”. Detta betyder att könsstympning kan bestraffas enligt svensk lag även om brottet begås i en stat där det är tillåtet. Detsamma gäller försök, förberedelse, stämpling och underlåtenhet att avslöja ett sådant brott.⁶³ Undantaget motiveras i förarbetena framför allt med hänvisning till ingreppets grymhet och för att ingreppet kan leda till både fysiskt och psykiskt invalidiserande följder. Ingreppet är brottsligt även om kvinnan själv begär det.

En annan motivering till att dubbel straffbarhet inte skall gälla är behovet av effektivitet. Det ansågs otillfredsställande att kriminalisera könsstympning om det fortfarande skulle vara möjligt att kringgå lagen genom att utföra ingreppet i en stat som tillåter det. Det krävs åtalstillstånd enligt 2 kap 5 § och detta skall enligt förarbetena alltid beviljas, förutom i de fall där en asylsökandes familjs döttrar redan har omskurits före inresan till Sverige.⁶⁴

Här anser jag att man borde kunna dra en parallell med barn – och tvångsäktenskap för de fall en flicka, kvinna, pojke eller man tvingas utomlands för att gifta sig. Så länge det inte finns en straffbestämmelse kommer man inte åt problemet om straffet understiger fyra år. Även här bör man därför slopa kravet på dubbel straffbarhet med samma hänvisning om behov av effektivitet i lagföringshänseende.

4 § lyder: *Brott anses begånget där den brottsliga handlingen företogs, så ock där brottet fullbordades eller, vid försök, det tillämnade brottet skulle hava fullbordats.*

⁶² (1999:267) 3 § 1 st.

⁶³ Brottsbalk – en kommentar, Del 1: 2:25

⁶⁴ Brottsbalk – en kommentar, Del 1: 2:26

Svea hovrätt har fastställt⁶⁵ att ett brott kan lokaliseras till Sverige om en del av handlingen har ägt rum här. R och D hade tillsammans med ytterligare några personer planerat att beröva P livet. Brottplaneringen skedde i Sverige och det var här som R fick i uppdrag att utföra mordet. Mordet ägde rum i irakiska Kurdistan där R sköt P med tre skott, varav ett i huvudet. Rätten delade upp gärningen i två delar. Den första delen, planeringen, ägde rum i Sverige och den andra delen utomlands. Rätten ansåg att eftersom planeringen skedde i Sverige så skulle den brottsliga handlingen i sin helhet anses ha begåtts i Sverige, inklusive själva mordet.

5 a § Har fråga om ansvar för gärning prövats genom lagakraftägande dom, meddelad i främmande stat där gärningen förövats eller i främmande stat som har tillträtt någon av de överenskommelser som anges i fjärde stycket, får den tilltalade inte här i riket lagföras för samma gärning,

1. om han har frikänts från ansvar

2. om han har förklarats skyldig till brottet utan att påföljd har ådömts,

3. om ådömd påföljd har verkställts i sin helhet eller verkställigheten pågår, eller

4. om ådömd påföljd har bortfallit enligt lagen i den främmande staten.

Första stycket gäller inte i fråga om brott som avses i 1 § eller 3 § 4, 6 eller 7 såvida inte lagföringen i den främmande staten har skett på begäran av svensk myndighet eller sedan personen överlämnats eller utlämnats från Sverige för lagföring. Om en fråga om ansvar för en gärning har prövats genom en dom meddelad i en främmande stat och om det inte finns hinder mot lagföring på grund av vad som förut sagts i denna paragraf, får åtal för gärningen väckas här i riket endast efter förordnande av regeringen eller den som regeringen bemyndigat...

... Har ett brott begåtts delvis här i riket och delvis också inom den medlemsstats territorium där domen meddelats, skall första stycket tillämpas om gärningen omfattas av de överenskommelser som anges i fjärde stycket 3-5 eller 8 eller om domen meddelats av stat som tillträtt en överenskommelse som anges i fjärde stycket 6 eller 7. Lag (2003:1157).

Sedan 1972 reglerar denna paragraf frågan om i vilken utsträckning en dom som meddelats utomlands utgör ett hinder mot lagföring i Sverige för samma gärning.

I samma hovrättsfall som ovan aktualiserades även denna paragraf. Rätten konstaterade att enligt detta lagrum var en utomlands meddelad brottmålsdom ett hinder mot lagföring i Sverige för samma gärning. Domen utomlands får res judicata verkan enligt rättegångsbalken och är därmed ett rättegångshinder. Det finns dock undantag i 2 kap. 5a § 2 st. och det är att 1 st. inte

⁶⁵ RH 2000:84

gäller då brottet är begånget i Sverige. Rätten ansåg att trots att brottet bestod av två delar, så var det delar av samma brott. Därmed var det inte ett hinder att de tilltalade även lagfördes i Sverige för samma brott.

7.2.2 Brotts mot liv och hälsa 3 kap

De flesta brott som finns med i brottsbalkens tredje kapitel kan förekomma inför eller efter ett tvångs gifte. Fysisk och psykisk misshandel är förmodligen vanligast och därför behandlar jag det här. Jag kommer inte att skriva om mord eller dråp, trots att det ibland förekommer i samband med tvångsäktenskap.

7.2.2.1 Misshandel och grov misshandel 3 kap 5-6 §§

3 kap 5 §: Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för misshandel till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. Lag (1998:393).

3 kap 6 §: Är brott som i 5 § sägs att anse som grovt, skall för grov misshandel dömas till fängelse, lägst ett och högst tio år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen var livsfarlig eller om gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller eljest visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Lag (1988:2).

Vid misshandel kan systematisk användning av aga som uppfostringsmetod ses som en försvårande omständighet även om smärtan eller skadan vid varje enskilt tillfälle skulle vara ringa.

Barn har rätt till omvårdnad, trygghet samt en god fostran och skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling (NJA II 1983 s. 1). Förutom att misshandel förekommer i brottsbalken förbjuder även föräldrabalken aga.⁶⁶ Misshandel är alltid allvarligt, men att bli misshandlad av någon i sin egen familj när man är barn (eller i äldre ålder) är fruktansvärt eftersom familjen skall stå för trygghet.

I Hovrätten för Västra Sveriges dom 2002-04-09, mål 1726-02, stod en bror åtalad för att ha misshandlat sin syster vid två tillfällen. Han slog henne i ansiktet, drog henne i håret och brände henne med en eldgaffel. Han åtalades även för att ha hotat henne både till döds och med att

⁶⁶ 6 kap 1 §

skicka henne utomlands för att ingå äktenskap mot hennes vilja. Även flickans far åtalades för misshandel.

Det som fick gärningsmännen att utföra de brottsliga gärningarna var att flickan hade skolkat från skolan, gått ut ensam, att hon rökte, hade fel tjejkompisar och fel åsikter. Åklagaren yrkade att brottet skulle bedömas som grovt på grund av att hon hotats till döds flera gånger under en lång tid, att flickan var en yngre syster och dotter samt att hoten hade utdelats i hennes eget hem. Domstolen dömde båda gärningsmännen till fängelse i ett år och sex månader vardera.

Det är uppenbart att vissa befintliga straffbestämmelser tillämpas i mindre omfattning än andra. Detta kan bero på flera saker, t.ex. att vissa brott är svårare att bevisa än andra, att man inte vill ange en familjemedlem eller för att befintlig praxis eller förarbeten inte är tillräckligt utvecklade.

7.2.3 Brott mot frihet och frid 4 kap

7.2.3.1 Människohandel för sexuella ändamål 4 kap 1 a §

Paragrafen har följande lydelse:

Den som, i annat fall än som avses i 1 §, genom olaga tvång, vilseledande, utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med annat sådant otillbörligt medel rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en person i syfte att han eller hon ska exploateras för sexuella ändamål, avlägsnande av organ, krigstjänst, tvångsarbete eller annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte, döms för människohandel till fängelse i lägst två och högst tio år. Den som begår en gärning som avses i första stycket mot en person som inte har fyllt arton år döms för människohandel även om inte något sådant otillbörligt medel som anges där har använts. Är ett brott som avses i första eller andra stycket mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år. Lag (2010:371).

När man läser denna paragraf kan det tyckas att den inte alls handlar om barn- och tvångsäktenskap. Läser man regeringens betänkande⁶⁷ om hur bestämmelsen såg ut innan den senaste lagändringen förstår man att även detta ingår i rekvisiten. Ordet nödläge avser situationer där offret befinner sig i en svår belägenhet som inte är tillfällig eller helt övergående. Här inkluderas livegenskap, tvångsäktenskap mot ersättning till annan (brudköp), situationer där en make, hans familj eller släkt har rätt att överlåta en kvinna till en annan, situationer där en kvinna vid sin makes död är skyldig att ärvas och situationer där en person under 18 år levereras

⁶⁷ SOU 2008:41

till någon annan i syfte att utnyttjas för exempelvis arbete.⁶⁸ Den nya paragrafen har samma innebörd. Även barnäktenskap kan inkluderas under denna paragraf.⁶⁹

7.2.3.2 Olaga frihetsberövande 4 kap 2 §

Paragrafen lyder:

Den som i annat fall än som sägs i 1 eller 1 a § för bort eller spärrar in någon eller på annat sätt berövar honom eller henne friheten, döms för olaga frihetsberövande till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Är brottet mindre grovt, döms till böter eller fängelse i högst två år.

Den här paragrafen kan bli aktuell när människorov eller människohandelsbrotten inte är applicerbara och brottet anses subsidiärt i relation till dessa två brott. Det krävs uppsåt för att en person skall kunna dömas som skyldig till brottet.

Exempel på den brottsliga handlingen kan vara att man ställer någon under bevakning eller binder fast en person. En person som låter en annan människa förbli inspärrad kan dömas för sin underlåtelse att släppa personen fri. Det spelar inte någon roll om personen berövas friheten en kort stund eller för en längre tidsperiod. Däremot kan tidslängden spela roll när det beslutas om brottet är grovt eller inte.

Vad som även beaktas är om intrånget i personens frihet orsakar fysiskt eller psykiskt lidande eller kränkning av något slag.

7.2.3.3 Olaga tvång 4 kap 4 §

Den som genom misshandel eller eljest med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar annan att göra, tåla eller underlåta något, dömes för olaga tvång till böter eller fängelse i högst två år....

Är brott som avses i första stycket grovt, dömes till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen innefattat pinande till beaktelse eller annan tortyr.

Enligt Åklagarmyndighetens handbok⁷⁰ förekommer olaga tvång i målsägandenas berättelser, men det syns nästan aldrig som uppsatt brottsmisstanke. Åklagarmyndigheten nämner endast i

⁶⁸ SOU 2008:41 s. 68

⁶⁹ SOU 2008:41 s. 172

⁷⁰ s. 34

ett fall där en kvinna tvingades in i en bil, som skulle ta henne utomlands så att hon kunde giftas bort.

I norska Straffelovens paragraf om olaga tvång, har man infört ett särskilt stycke som bestraffar den som tvingar en annan person till äktenskap (eller den som medverkar till att göra det).

7.2.3.4 Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning 4 kap. 4 a §

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3,4 eller 6 kap. mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Har gärningar som avses i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, skall istället dömas för grov fridskränkning med samma straff.

7.2.3.5 Olaga hot 4 kap. 5 §

Om någon lyfter vapen mot annan eller eljest hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom, döms för olaga hot till böter eller fängelse i ett år.

Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

Olaga hot är ett av de huvudsakliga brotten som flickor och kvinnor råkar ut för när någon försöker tvinga dem till äktenskap. Hot kan förekomma i många olika former, t.ex. hot om att uteslutas från familjen, hot om att bli misshandlad eller dödad etc. Hoten kan uttalas både direkt och indirekt. Ett indirekt hot kan t.ex. vara att ”du vet hur det gick för henne!”.

Det är enligt Åklagarmyndigheten oerhört vanligt med olaga hot i hedersärenden.⁷¹ Dödshot och hot att föra en ung flicka utomlands mot hennes vilja för giftermål förekommer ofta.

I Åklagarmyndighetens handbok⁷² konstateras att beträffande olaga hot och hedersärenden bör man i många fall argumentera på sådant sätt att brottet bedöms som grovt. De anger fyra exempel på rättsfall. I två av dem har åklagaren inte rubricerat brottet som grovt, men domstolen har satt ett högt straffvärde. I de andra två rättsfallen har brotten bedömts som grova.

⁷¹ s. 36

⁷² s. 37

I ett av rättsfallen⁷³ åtalades brodern (och fadern) till en flicka för att ha misshandlat sin syster med slag, dragit i hennes hår samt ha bränt henne med en upphettad gaffel så att brännskada uppstod. Han hade även under flera års tid hotat att döda henne, samt hotat med att hon skulle åka utomlands för att giftas bort. Många av dåden utfördes i kvinnans hem. Hovrätten dömde i enlighet med vad åklagaren framfört, att brottet skulle anses *grovt ” med hänsyn till att det gällt upprepade dödshot och hot om målsägandens säkerhet, vilka framställts under lång tid, och till att hotelserna riktats mot en yngre syster/dotter och därtill oftast i hennes eget hem är gärningarna att bedöma som grova brott ”*. Straffet blev ett år och sex månader vardera.⁷⁴

I ett annat rättsfall⁷⁵ hade en man vid tre tillfällen hotat sin fränskilda syster till livet. Vid ett tillfälle körde han henne till en sjö och hotade henne med ett tillhygge, samt uttalade att han skulle dränka henne. Vid ett annat tillfälle kom kvinnan hem en timme för sent. Hennes bröder höll då förhör med henne och gav henne två alternativ, att antingen gå tillbaka till sin före detta man eller att följa med till Irak för att gifta om sig.

Åklagaren menade att brotten skulle bedömas som grova med tanke på att det var upprepade hot som utgjorde ett led i familjens försök att tvinga flickan att underkasta sig deras vilja om bland annat giftermål. Tingsrätten uttalade att det är ovanligt förekommande att olaga hot anses som grovt. I detta fall ansåg rätten att hoten hade varit av mycket allvarligt slag eftersom dödshot och hot om att skada hade förekommit. Tingsrätten dömde brodern för grovt olaga hot då rätten ansåg att *” gärningarna kvalificeras dock inte minst av att dessa på ett systematiskt sätt haft till syfte att betvinga Y:s personliga frihet och få henne att underkasta sig andras vilja, till och med i en så avgörande fråga som val av äktenskapspartner.”*

Några forskare skriver i Svenska Dagbladet⁷⁶ att brottsrubriceringen olaga hot är helt otillfredsställande i samband med denna typ av problematik. De menar att den handling som hotet innebär inte behöver vara så konkret som att någon t.ex. håller upp ett vapen. Det kan räcka med att den hotade personen ser en släkting för att uppfatta det som ett hot. En av forskarna, Jenny Westerstrand, menar att sättet som hot begränsar kvinnors liv på borde inkluderas i strafflagen. Hon gör en jämförelse med brottet övergrepp i rättsak för att illustrera att hot kan sättas in i större sammanhang. Hotbilden kan även gestalta sig i vidare kretsar än för endast offret. Åsa Eldén uttrycker att vid hedersmord får hoten ett slut för den mördade, men för kvinnor i offrets omgivning utgör mordet ett direkt hot som betyder: *”Passa er. Ni såg hur det gick för henne”*.

⁷³ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2002-04-09 i mål B 1726-02

⁷⁴ s. 37

⁷⁵ Norrköpings tingsrätts dom 2002-07-03 i mål B 1328-02

⁷⁶ SvD 21 januari 2004: http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_125281.svd

Till sist bör nämnas att skyddande av brottsling i 17 kap 11 § BrB och underlåtenhet att hindra brott i 23 kap 6 § 2 st BrB kan bli aktuella. Det hör till det vanliga att flera personer medverkar och innehar olika roller inför eller efter ett tvångsgifte. Den som agerar passivt och inte hindrar brott mot den utsatta begår själv ett brott. Det gör även den som skyddar någon som har begått ett brott. Många gånger är det mamman i familjen som blir den skyldiga. Åklagarmyndigheten skriver⁷⁷ att när det gäller vissa brott sätts inte gärningarna upp som brottsmisstankar och åtalas inte heller för, trots att målsäganden i förhör har berättat om dem. Detta beror på att polisen och åklagaren inte uppfattar gärningarna som brott. Det kan även bero på att det på grund av oklarhet är svårt att dra en gräns mellan vad som är tillåtet för en vårdnadshavare i uppfostringssyfte eller i syfte att skydda sitt barn.

7.2.3.6 Straffmätning

Enligt 29 kap. 1 § 2 st. brottsbalken skall följande beaktas när straffvärdet bedöms: den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett samt de avsikter eller motiv som den tilltalade haft. Åklagarmyndigheten skriver i sin handbok⁷⁸ att även om de objektiva omständigheterna bildar en naturlig utgångspunkt för straffvärdesbedömningen, så är de subjektiva omständigheterna (vad gärningsmannen insett eller borde insett om de objektiva omständigheterna) ofta av större betydelse i detta hänseende. Bakgrunden till gärningsmannens handlande är av väsentlig betydelse. En övervägd och planerad handling har vanligtvis ett högre straffvärde än vad en impulshandling har.

Hedersärenden är vanligtvis väl planerade och detta bör kunna påverka straffet i skärpande riktning. De begås oftast med syfte att förhindra målsäganden att dra skam över familjen och avsikten kan till exempel vara att beröva målsägandens möjlighet att fritt välja vem hon eller han gifter sig med. Även detta bör verka i straffskärpande riktning. Det är viktigt att detta skrivs med i stämningsansökan.⁷⁹

I 29 kap. 2 § brottsbalken anges omständigheter som kan anses försvåra brottet. Följande skall bland annat beaktas: om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person (försvårande om flera närstående) eller om den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning/ särskilda svårigheter att värja sig. Som exempel kan ges en äldre släkting som begår en brottslig gärning mot en yngre släkting (även om denne är över 18 år).

⁷⁷ s. 32

⁷⁸ s. 45

⁷⁹ s. 45

Det anses vara en försvårande omständighet att förmå någon annan att medverka till brott genom allvarligt tvång, svek eller missbruk av dennes ungdom, oförstånd eller beroende ställning. Det är inte ovanligt att syskon till målsägande blir tvingade av äldre släktingar att begå brott. För denna person kan det vara otänkbart att inte lyda de i släkten som är äldre.

Slutligen kan målsäganden i samband med hedersbrott tvingas att lämna sitt hem, byta skola och kanske bryta kontakten med familjen under en lång tid eller för alltid. Även detta bör anses vara en försvårande omständighet.⁸⁰

7.2.3.7 Några uppmärksammade rättsfall

Sara

Sara var femton år när hon ströps till döds av sin sextonåriga bror och sjuttonåriga kusin. Året var 1996. Återigen var motivet hedersrelaterat och bottnade i Saras vilja att leva ett friare liv än vad familjen kunde tillåta. Straffet och domen illustrerar ett av de främsta problemen inom området, nämligen att yngre personer i släkten tvingas begå brott för att straffen då blir lägre än om en vuxen person gör samma sak. Brodern blev dömd till tre år och sex månader för mord på sin egen syster och kusinen dömdes till fyra år. I domen⁸¹ står det uttryckligen att om pojkarna hade varit vuxna, så hade straffet blivit livstid.

Pela

Pela mördades av sin far och tre farbröder 1999.⁸²

Svenska myndigheter agerade mycket taktiskt för att få fallet till svensk domstol. Mordet hade ägt rum utomlands och det fanns dessutom en villkorlig lokal dom som gav straffet fem månader. Man reste till Irak för att hämta hem Pelas lillasyster, som var den person som kontaktat den svenska polisen. Farbröderna kunde åtalas eftersom det gällde brott med en straffsats på minst fyra år. De dömdes till livstids fängelse med stöd av en paragraf som säger att om del av brottet har planerats eller har begåtts i Sverige, så kan hela brottet ses som att det har begåtts här. Detta rättsfall illustrerar att taktik används så att se till att brottet begås utomlands med syfte att få ett lägre straff.

Fadime

Fadime blev skjuten till döds av sin far 2002. Mordet skedde utanför dörren till hennes lägenhet där Fadimes mamma och syster befann sig. Fadern erkände sitt dåd och dömdes till livstids

⁸⁰ s. 46

⁸¹ Umeå Tingsrätt 1997, mål nr B 2121-96

⁸² Se ovan s. 36.

fängelse i tingsrätten, men överklagade domen. I hovrätten tog fadern tillbaka sitt tidigare erkännande och påstod att han blivit tvingad att erkänna mordet av en okänd man. Han menade att det var den okände mannen som dödade Fadime och att denne även hade hotat honom själv samt uttalat dödshot mot hela familjen ifall inte fadern gjorde som han sa. Fadern vägrade säga vem mannen var, men sade sig veta vem det var. Modern som inte vittnade i tingsrätten, gjorde nu det till sin makes fördel. Hovrätten fastställde tingsrättens livstidsdom.

Unni Wikan gör en distinktion mellan hedersmord och svartsjukemord och menar att hedersmord handlar om makt och kontroll och inte svartsjuka, samt kollektivets rättigheter över individen och om dennes plikt att underkasta sig. Hon skriver att det handlar om strukturer, system och grupperingar som indoktrinerar människor till att tro att de finns till för systemets skull.⁸³

Vänder man på resonemanget så handlar svartsjukemord också om makt och kontroll. På något sätt finns det i grunden en vilja att bestämma och ha makt över någon annan människas liv. Skillnaden är främst att vid svartsjukemord agerar gärningsmannen på grund av att denne ensam ser sig som drabbad av, som denne ser det, offrets beteende. När det handlar om hedersmord så är det fler personer som ”drabbas” och som därför anser sig tvingade att agera med syfte att skydda sig och familjens heder.

Wikan menar att även Fadimes far är ett offer, ett offer för en kultur där han tvingas bestämma, styra, kontrollera och straffa. Likaså är mamman ett offer eftersom hon drar en dubbel börda, dels får hon skulden för sitt barns beteende och dels så måste hon stödja sin man och upprätthålla kontrollen samt försvara hans brottsliga handlingar.

8. Hur ser lagstiftningen ut i andra europeiska länder?⁸⁴

Den här uppsatsen skall som redan nämnts främst jämföra den svenska lagstiftningen med den engelska lagstiftningen. Det är dock intressant att studera några andra skandinaviska och europeiska länders metoder för att försöka bekämpa tvångs- och barnäktenskap. De flesta uppgifterna är från 2007 och har inhämtats som underlag till SOU:n. Sist i kapitlet redogörs för de senaste årens förändringar i Storbritannien.

⁸³ En fråga om heder, s. 22

⁸⁴ Information är främst från SOU 2008:41

8.1 Norge⁸⁵

Under 2005 antogs en norsk handlingsplan mot barn- och tvångsäktenskap och den ledde till att Norge blev det första landet i världen att kriminalisera tvångsäktenskap. Handlingsplanen innehöll förslag på åtgärder som t.ex. ökad information, kompetensförstärkning och möjlighet till krishjälp. Syftet med detta var att försöka uppnå en förebyggande attitydförändring.

I 1 kap. 1 § lov om ekteskap står det att den som är under 18 år inte kan ingå äktenskap utan samtycke från den eller dem som har föräldraansvar och tillåtelse av fylkesmannen.⁸⁶ Fylkesmannen kan inte ge tillåtelse till äktenskap om någon av parterna är under 16 år.

1 kap. 1 a: kvinnan och mannen har själva rätt att fritt välja make eller maka. Äktenskap ingås av egen vilja och samtycke. Innan äktenskap ingås skall det prövas om äktenskapsvillkoren är uppfyllda.⁸⁷

3 kap. 18 § behandlar äktenskap som har ingåtts utanför Norge som giltigt i Norge om det är giltigt i vigsellandet. Som undantag till denna regel nämns de fall som är uppenbart stötande för den norska rättsordningen (ordre public) och fall där minst en av parterna var norsk medborgare/fast bosatt i Norge vid vigselns tidpunkt och där äktenskap har ingåtts utan att bägge parter har närvarat. Andra undantag är om någon av parterna är under 18 år eller redan är gift. Justitiedepartementet kan dock erkänna ett sådant äktenskap om starka skäl föreligger.

Den straffrättsliga lagstiftningen innehåller numera bestämmelser som tar sikte på äktenskap som ingås med barn under 16 år och tvångsäktenskap.⁸⁸

§ 220

”Den som inngår ekteskap eller partnerskap med noen som er under 16 år, eller medvirker til dette, straffes med fengsel inntil 4 år. Villfarelse om alder utelukker bare straffskyld dersom ingen uaktsomhet foreligger i så måte. Straff kan falle bort for ektefeller eller partnere som er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

Den som inngår ekteskap i strid med ekteskapsloven §§ 3 eller 4, eller som inngår partnerskap i strid med partnerskapsloven § 2 første ledd, jf ekteskapsloven § 3, eller partnerskapsloven § 2 første ledd annet punktum, straffes med fengsel inntil 4 år. Var den andre ektefellen eller

⁸⁵ SOU 2008:41 s. 156-159

⁸⁶ En företrädare för staten inom vissa frågor.

⁸⁷ 2 kap. § 6

⁸⁸ Ot.prp.nr.51 (2002-2003) Om lov om endringer i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap m.) och Norsk lovkommentar (2005)

partneren uvitende om at ekteskapet eller partnerskapet var inngått i strid med de nevnte reglene, kan fengsel inntil 6 år anvendes. Medvirkning straffes på samme måte.

Med fengsel inntil 4 år straffes den, som bevirker eller medvirker til, at et ekteskap eller registrert partnerskap, som på grunn av de benyttede former er ugyldig, inngås med noen, som er uvitende om ugyldigheten”.

Om någon bryter mot § 220 straffeloven och ingår äktenskap med någon under 16 år riskerar personen upp till 4 års fängelse. Även medverkan till den brottsliga gärningen är straffbar, vid t.ex. arrangemang av äktenskap.

Ingås äktenskap utomlands är bestämmelsen i § 220 tillämplig om gärningsmannen är norsk medborgare eller hemmahörande i Norge. Det avgörande är därmed vilken anknytning som finns vid tidpunkten för äktenskapet.

§ 222

”Med bøter eller med fengsel inntil 3 år straffes den, som ved rettsstridig adferd eller ved å true med sådan tvinger nogen til å gjøre, tåle eller undlate noget, eller som medvirker hertil. Under særdeles skjerpene omstendigheter, jf § 232 tredje punktum, kan fengsel inntil 6 år idømmes.

For tvangsekteskap straffes den som ved vold, frihetsberøvelse, utilbørlig press eller annen rettsstridig atferd eller ved å true med slik atferd tvinger noen til å inngå ekteskap. Straffen for tvangsekteskap er fengsel inntil 6 år. Medvirkning straffes på samme måte.

Med bøter eller med fengsel inntil 1 år straffes den, som ved å true med anklage eller anmeldelse for en straffbar handling eller med fremsettelse av en ærekrenkende beskyldning rettsstridig tvinger nogen til å gjøre, tåle eller undlate noget, eller som medvirker hertil”.

För att förtydliga paragrafen, så reglerar § 222 och dess andra stycke alltså tvångsäktenskap och att den som med våld, frihetsberövande, otillbörlig press eller annan rättsstridig åtgärd eller hot om liknande åtgärd tvingar någon att ingå äktenskap, skall dömas för tvångsäktenskap till fängelse i högst 6 år. Detsamma gäller för den som medverkar till ett sådant brott. Man valde att behandla tvångsäktenskap i en egen bestämmelse och detta gjordes för att man ansåg att det fanns behov av att lyfta fram tvångsäktenskapen och tydliggöra att det var straffbart att tvinga någon att gifta sig. Detta anser jag att Sverige också måste göra!

Tvånget som omfattas av bestämmelsen är sådant som fräntar offret möjligheten att handla frivilligt, t.ex. att man utsatts för våld, blivit frihetsberövad, utsätts för vanskötsel eller förs ut ur landet för att ingå äktenskap.

I förarbetena till lagen står det att lagen aktualiseras om det förekommit våld, hot om våld, frihetsberövande (eller hot om detta), eller otillbörlig press eller annan rättsstridig åtgärd. En handling kan vara rättsstridig även om den inte räknas som det i övrig strafflagstiftning. Hot om uteslutning ur familjen eller att som förälder hota med att ta livet av sig räknas som psykiskt tvång som är straffbart.⁸⁹

Det kan här vara på sin plats att ange en formulering av vad psykisk press är, för jag uppfattar det som att detta rent generellt tycks vara svårt att förklara även gällande andra straffbestämmelser.

”Begreppet arrangerade äktenskap härrör sig enligt kommitténs mening utifrån att familjen deltar aktivt för att hitta eller föreslå en äktenskapskandidat. Avgörande för frågan om det föreligger tvång blir om förslaget till äktenskapspartner ger den unga en reell möjlighet att tacka nej. Om det arrangerade äktenskapet har ingåtts då en part har utsatts för en press och den pressen är så otillbörlig att vederbörande inte känner att hon har möjlighet till ett val, är det enligt straffkommitténs mening ett straffbart tvång” (Innst. O. Nr. 106. 2002-2003 s. 3).⁹⁰

När SOU 2008:41 var under behandling hade § 222 andra stycket straffeloven varit föremål för prövning i Norges Høyeste rett vid två tillfällen. I det första fallet var frågan om det äktenskap som ingåtts var giltigt i vigsellandet. Detta kunde inte visas och därmed utdömdes inget straff enligt § 222.⁹¹ Det andra fallet gällde en flicka som blivit misshandlad av sin far och bror i syfte att hon skulle ingå äktenskap med sin kusin. Frågan som blev aktuell var om det var tillåtet vid huvudförhandlingen att föredra vad offret uppgett vid förhör. Då det inte kunde klarläggas att de tilltalade pressat offret att inte lämna en berättelse vid huvudförhandlingen så stred det mot

Om ett tvångsäktenskap ingåtts med ett barn som är under 16 år är både § 220 och § 222 tillämpliga. Enligt § 62 första stycket kan gärningsmannen i sådana fall dömas till max 10 års fängelse.

§ 12 straffeloven stadgar att ansvar enligt § 222 kan ådömas även om brottet inte har begåtts i Norge om t.ex. gärningsmannen är norsk medborgare eller hemmahörande i Norge.

I Norge arbetar man även aktivt med att få hem tvångsbortgifta ungdomar till Norge. Speciella tjänstemän finns på norska ambassader i vissa länder. Som jag skriver om senare arbetar man på samma sätt i England.

⁸⁹ Gift mot sin vilja: s. 51

⁹⁰ Gift mot sin vilja: s. 51-52

⁹¹ RT. 2006 s.140

I Norge finns det även en nationell hjälptelefon som man kan ringa till för att få råd och stöd i dessa frågor.

Det finns ett rättsfall som man gång på gång stöter på i litteraturen, ”Drammenssaken”. Detta rörde en 15-årig flicka i Norge som levde ett mycket begränsat liv. Hon kontrollerades hårt av sin pappa och bror och fick inte göra något annat än att sköta hushållet och passa sina yngre syskon. Flickan såg därför äktenskap som en möjlighet att få mer frihet och att få uppleva saker som att till exempel gå på bio eller kafé med sin man. Flickan uttryckte själv i domstolen att hon valde ett tvångsäktenskap. Hon fick själv inte välja att inte gifta sig, så hon valde en av de fem kandidater som hon erbjöds. Unni Wikan kommenterar detta och menar att ett tvångsäktenskap inte behöver upplevas som tvång före det att äktenskap ingås, eftersom upplevelsen kan komma i efterhand då eventuella konsekvenser av valet blir tydliga.⁹²

8.2 Danmark⁹³

I Danmark har man satsat på forskning för att öka kunskaperna i dessa frågor. Man har sedan slutet av 1990-talet försökt tackla problemet på olika områden för att bekämpa arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap, särskilt inom civilrättslig lagstiftning och bl.a. i utlänningslagstiftningen. Man får inte ingå äktenskap om man är under 18 år. Med föräldrarnas samtycke kan man dock komma runt denna regel.⁹⁴ Ett äktenskap kan upplösas om en av parterna påstår att de blivit tvingade att gifta sig.⁹⁵ Om man vill ansöka om att få äktenskapet upplöst skall detta göras inom en 6 månaders period från och med det att tvånget har upphört. Detta anser jag är ett märkligt sätt att se det på, eftersom tvånget egentligen inte försvinner.

Utlänningslagen stadgar att uppehållstillstånd på grund av att den sökande har ingått äktenskap med en dansk medborgare endast kan beviljas om makarna varit gifta i 7 år och är minst 24 år gamla. De måste även kunna försörja sig själva. Konsekvensen av dessa bestämmelser är att färre danska medborgare ingår äktenskap med utländska medborgare.⁹⁶ Danmark har liksom Norge en straffrättslig lag kring tvångsäktenskap. Den som med våld, frihetsberövelse eller annan otillbörlig press (eller hotar med sådana åtgärder) tvingar någon att ingå äktenskap straffas för detta med fängelse upp till sex år. Även de som medverkar till att äktenskapet ingås kan straffas.⁹⁷

⁹² Gift mot sin vilja: s. 178

⁹³ SOU 2008:41 s.160

⁹⁴ Äktenskapslagen 1 kap 2 §

⁹⁵ 3 kap. 24 §

⁹⁶ Gift mot sin vilja: s. 52

⁹⁷ Gift mot sin vilja: s. 52

8.3 Nederländerna

I Nederländerna har man försökt åtgärda problemet med barn- och tvångsäktenskap genom att sprida information och förbättra rådgivning inom de grupper i samhället där detta förekommer. Särskilda åtgärder har vidtagits inom polisen för att öka kunskaperna om denna typ av brott.

Det är utlänningslagstiftningen som behandlar barn- och tvångsäktenskap. För att en person ska få uppehållstillstånd krävs att den som ingått äktenskap med någon som bor i Nederländerna är minst 21 år gammal. Dessutom måste den som är bosatt i landet ha en viss minimiinkomst.⁹⁸

8.4 Frankrike

I Frankrike jobbar man med att sprida information till berörda grupper och man har dessutom genom lagstiftningsåtgärder försökt att öka integrationen av etniska minoriteter. Detta antas leda till färre barn- och tvångsäktenskap.

År 2006 infördes en bestämmelse om att minimiåldern för att ingå äktenskap är 18 år. Ett äktenskap som har ingåtts under tvång kan upplösas omedelbart. Dessa båda bestämmelser gäller dock inte om äktenskapet har ingåtts i ett annat land.

Utlänningslagstiftningen stadgar att om det finns tvivel gällande att en eller båda parter inte ingår äktenskap av egen och fri vilja, så kan detta utredas inom ramen för handläggningen av ansökan om uppehållstillstånd. Framkommer det då misstanke om att det kan vara fråga om ett tvångsäktenskap skall detta anmälas till åklagare.⁹⁹

8.5 England och Wales

I England och Wales finns det två huvudsakliga lagar som reglerar äktenskap, The Marriage Act 1949 (MA) och The Matrimonial Causes Act 1973 (MCA). Den lägsta tillåtna åldern för att samtycka till äktenskap är 16 år, men en person som är under 18 år måste ha vårdnadshavares samtycke. Äktenskap som har ingåtts i utlandet godkänns generellt som giltiga förutsatt att båda parter har ”legal capacity” att gifta sig. Med andra ord, har uppnått viss ålder samt förstår innebörden av det hela.

Paragraf 12c i MCA lyder: *that a marriage shall be voidable if “either party to the marriage did not validly consent to it, whether in consequence of duress, mistake, unsoundness of mind or otherwise”*.

⁹⁸ SOU 2008:41 s. 160-61

⁹⁹ SOU 2008:41 s. 161

Termen voidable betyder inte samma som void. När något är "voidable" så är det giltigt, men kan annulleras. Motsatsvis betyder termen "void" att något är ogiltigt.

The Court of Appeal (andra instans) har gett en definition på "the test of duress", med andra ord ett test för vad som är tvång i samband med tvångsäktenskap, som lyder: *the test for duress for these purposes is simply "whether the mind of the applicant (the victim) has in fact been overborne, howsoever it was caused"*.

Ett exempel på annan lagstiftning som kan skydda barn från tvångsgifte är The Children Act 1989. Genom denna lag kan domstolen, efter anmälan från myndighet, besluta om en "care and protection order". En sådan order förhindrar en person att förflytta ett barn utanför Storbritanniens gränser utan att barnets samtliga vårdnadshavare samtycker.

I rättsfallet Re K.R 1999 [2] FLR 542 dömde domstolen ut en sådan order för att skydda en minderårig flicka från att giftas bort med tvång. Flickan hölls fången utomlands mot sin vilja och fick genom domstolens beslut hjälp med att komma hem till England på ett säkert sätt.

Även skollagen "The Education Act 1996" är relevant. Enligt lag är det skolplikt för ett barn mellan fem och sexton och barnets föräldrar är ansvariga för att detta efterföljs.

I Storbritannien trädde en ny lag i kraft den 25 november 2008, The Forced Marriage (Civil Protection) Act 2007. Lagen är av civilrättslig karaktär och ger familjerättsdomstolar möjlighet att utdöma "Forced Marriage Protection Orders" för att skydda en person som riskerar att bli bortgift med tvång. Domstolen kan på samma sätt besluta att hjälpa en person som redan har blivit tvingad till äktenskap.

Lagen signalerar tydligt att tvångsäktenskap inte tolereras och för de som inte respekterar detta kan fängelse i upp till två år vänta.

Det finns olika typer av beslut som domstolen kan fatta beroende på vad situationen kräver. Exempelvis:

- förhindra att tvångsäktenskap ingås
- kräva att pass överlämnas
- förhindra skrämsel och våld
- avslöja var någon befinner sig
- förhindra att en person förs utomlands

Domstolen kan även med hjälp av lagstiftningen agera i nödsituationer, genom att ta beslut utan att den/de tilltalade förvarnas.¹⁰⁰

Den nya lagen täcker även situationer där fler än en förövare på något sätt är involverade och antingen försöker eller lyckas tvinga någon att gifta sig mot sin vilja.¹⁰¹

I rapporten *Crimes of the Community: Honour-based violence in the UK*, förtydligas att fenomen som hedersrelaterat våld, könsstympning och tvångsäktenskap i Storbritannien inte är isolerade traditioner utan ett socialt system som bygger på idéer om heder, kultur, etnicitet och religion. Det berör inte endast första generationens invandrare utan överförs mellan generationer och utövas av tredje och fjärde generationens invandrare i Storbritannien.¹⁰²

I en artikel¹⁰³ ur Islamist Watch¹⁰⁴ ställer sig författaren Victoria Golshani kritisk till den nya lagstiftningen och menar att den är ihålig och har liten avskräckande effekt då den inte innehåller några bestämmelser om ekonomiskt skadestånd till den som drabbats. Inte heller får den skyldige ett straff enligt strafflagstiftning. Victoria Golshani menar att man utifrån lagtexten *"have such regard to the person's wishes and feelings"* kan tolka följande: om en anmälan leder till att man straffar förövaren, så avskräcker detta anmälaren för att denne inte vill vara orsak till att en familjemedlem får ett fängelsestraff. En kvinna som har varit med om ett tvångsäktenskap och som nu kämpar emot det menar att *"If you refuse your parents' wishes, even though you know what they are doing is wrong, you end up feeling like the criminal. You are the bad daughter because you have shamed them"*. Golshani kommenterar detta med att säga att domstolen inte ska förstärka den onda cirkel som gör att offret känner skuld. Hon menar att liknande ursäkter inte förekommer när det handlar om våld i hemmet, t.ex. incest, våldtäkt eller ofredande och då ska det inte heller göra det när det handlar om tvångsäktenskap.

Lagen är inte heller hjälpsam för den som samlar mod och gör en anmälan, eftersom det inte är möjligt att göra anspråk på skadestånd, få hjälp med tillgång till boende, yrkesutbildning eller annan hjälp. Oftast är det unga människor eller kvinnor som är ekonomiskt beroende av andra som behöver hjälp och skydd. Lagen som syftar till att skydda kvinnor som träder fram misslyckas med detta genom att inte behandla den ekonomiska biten. Någon slags ekonomisk hjälp eller trygghet är en förutsättning för att det skall finnas möjlighet att använda lagen.

¹⁰⁰ <http://www.hmcourts-service.gov.uk/cms/14490.htm>

¹⁰¹ Sektion 63 B (3)

¹⁰² Gift mot sin vilja: s. 55

¹⁰³ Will Sharia Courts in the UK sabotage Forced Marriage Act?, Victoria Golshani, 9 mars 2009

¹⁰⁴ Islamist Watch kämpar för att få fram Islams idéer och dess institutioner på lagligt vis i USA och i resten av västvärlden. Deras argument är: "Radical Islam is the problem, moderate Islam is the solution".

Lagstiftaren försvarar sig mot denna kritik genom att påpeka att andra lagrum kan användas istället. Golshani menar att Storbritannien ursäktar dessa illegala handlingar som begås på grund av rädsla att alienera, radikaliserar eller på annat sätt förolämpa vissa kulturers känslighet.

Vad händer då med de äktenskap som lagen upplöser? Som exempel ges en femtonårig flicka som giftes bort med en fyrtioårig man, vars mentala utveckling var på samma nivå som hos ett femårigt barn. Hennes svärmor tvingade henne till att bli prostituerad och hon bjöd även hem män som våldtog henne. Till sist lyckades flickan rymma. Äktenskapet ansågs inte giltigt av inrikesdepartementet, men ansågs helt giltigt av Sharia-domstolarna som finns i Storbritannien. Golshani menar att den nya lagen är totalt meningslös eftersom Sharia-domstolarna är bindande i Storbritannien. Hon går så långt som att säga att när regeringen rättfärdigar missbruk av mänskliga rättigheter som ett godtagande av kulturell mångfald, så är försöket att frikänna sig själv genom att genomföra den nya lagen inte ens värt pappret den är skriven på. Slutligen säger hon att en lagstiftning som försöker säga "att det inte är okej" att tvinga någon att gifta sig mot sin vilja, är meningslös om inte rättssystemet slutar kränka mänskliga rättigheter genom att ursäkta sig och hänvisa till religionsfrihet.

I Storbritannien finns det ungefär 85 islamiska Sharia-domstolar. De är främst etablerade i moskéer och beslutar främst i finansiella och familjerättsliga tvister i enlighet med religiösa principer. Shariadomstolarnas domar kan ges full rättslig status om de godkänns i de nationella domstolarna. De verkar bakom dörrar som är stängda för oberoende observatörer. Deras beslut är enligt många orättvisa mot kvinnor och backas upp av skrämsel menar tankesmedjan Civitas, Institute for the Study of Civil Society.¹⁰⁵

I Sverige finns det inga Sharia-domstolar, men doktoranden Mosa Sayed uttrycker i sin doktorsavhandling att han vill att Sharialagar skall kunna tillämpas i svensk rätt och särskilt när det gäller arvsrätt. Han menar att Sverige är mångkulturellt och att vi därför måste släppa in Sharialagar i det svenska rättssystemet. Detta skulle innebära att kvinnor ärver mindre än män. Dilsa Demirbag-Sten är kritisk¹⁰⁶ mot Mosa Sayed och menar att man på det moraliska planet måste fråga sig varför ett samhälle som Sverige, som garanterar alla individer fri – och rättigheter skulle se det som önskvärt att övergå till ett samhälle där individer har olika rättigheter. Hon ställer frågan, "*för vem är detta en positiv utveckling?*"

Jag håller med henne till fullo och anser att detta skulle vara att ta ett steg tillbaka i tiden. Det skulle dessutom bryta mot grundlagarna och även de internationella instrument som Sverige är

¹⁰⁵ <http://www.civitas.org.uk/> The Institute for the Study of Civil Society

¹⁰⁶ "Rättsförakt i mångkulturens namn" Svenska Dagbladet 3 februari 2010, s. 5

bundna att följa. Religioner bör respekteras, men skall inte sammanblandas med juridik. Allas likhet inför lagen skall gälla!

Fram till¹⁰⁷ november 2009 hade den nya lagen hjälpt 86 personer från att giftas bort mot sin vilja¹⁰⁸ genom att 86 ”forced marriage protection orders” utdömts. Domarna har agerat i preventivt syfte för att förhindra förbjudna äktenskap, men har även annullerat äktenskap som redan har ingåtts.

The Centre for Social Cohesion skriver om ett vägledande rättsfall där en moder dömdes till tre års fängelse för att ha tvingat sina två döttrar, 14 och 15 år gamla, att i juli 2007 gifta sig med sina kusiner i Pakistan. Hon lurade barnen till att tro att de skulle åka till Pakistan på semester, men när de kom fram upptäckte de att förberedelserna inför deras kommande gemensamma bröllop var i full gång. Flickorna kom tillbaka till Storbritannien i september 2007 och berättade i februari 2008 för sina lärare om vad som hade hänt. Lärarna kontaktade polisen och modern åtalades och dömdes bland annat för att ha orsakat barnen att ha sexuella relationer.

Domaren i målet uttryckte följande: *”Everyone is entitled to his or her beliefs and is to be encouraged to practise in accordance with those beliefs and to live a life which embraces the culture of those beliefs. But those who choose to live in this country and who, like you, are British subjects, must not abandon our laws in the practice of those beliefs and that culture. If they do, they will face the consequences. Forced marriage is cruel. It deprives children, your children, of their basic human rights. It must be and will be distinguished by the courts from arranged marriage, which is conventional in many cultures, and in which these basic rights are preserved.”*

Domaren fortsatte: *”I am bound to send, in the clearest possible terms, a strong message to the public that the forcing of a child into marriage against his or her will, will not be tolerated in our courts and that appropriate punishment will follow. When a forced marriage leading to consummation is accompanied by threats of violence and is tantamount to cruelty, the punishment will be more severe.”*

Det finns för närvarande inte någon specifik straffbestämmelse som förbjuder en person att tvinga en annan till giftermål, utan polisen vidtar åtgärder mot dem som i samband med tvångsgifte gör sig skyldiga till misshandel, kidnappning eller sexualbrott.

¹⁰⁷ The Independent 22 november 2009

¹⁰⁸ <http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/new-law-saves-86-victims-from-forced-marriages-1825392.html>

År 2004 fanns det planer på att kriminalisera tvångsäktenskap, men politikerna var rädda att det skulle uppfattas som ett intrång i minoritetskulturer och religioner.¹⁰⁹

I samma artikel¹¹⁰ kan man läsa att The Muslim Council of Britain (MCB) motsatte sig kriminalisering av tvångsäktenskap eftersom de ansåg att en sådan lag skulle uppfattas som ett påhopp av etniska minoriteter och religiösa samfund. De menade att detta i sin tur skulle resultera i att muslimska samfund skulle bli ytterligare stigmatiserade. Dessutom anser de att nuvarande lagar är adekvata.

MCB yttrade sig till regeringen angående skrivelsen *Forced Marriage – Wrong not a Right* (2005): "A law in this regard which is promoted as a tool to help the victims and deter the offenders is most unlikely to be effective because of the nature of the problem and the cultural as well as familial sensitivities involved. A coercive tool in a family and cultural setting is rarely, if ever successful.

The family bond and loyalty will deter many from using the law. The tool when used will in effect tear the family unit and create division and distress.

The MCB believes that the only way to eradicate this criminal cultural practice is through education and empowerment. The change has to be community led and appropriately resourced".

Samtidigt påpekade MCB att ett tvångsäktenskap varken har religiös, moralisk eller juridisk validitet.

2008 höjdes ålderskravet för när en person kan ansöka om ett så kallat äktenskapsvisum från 18 år till 21 år.¹¹¹ En av orsakerna till åldershöjningen är att försöka komma åt problemet med tvångsäktenskap.

I Storbritannien driver The Foreign and Commonwealth Office och The Home Office¹¹² tillsammans The Forced Marriage Unit.¹¹³ Dit rapporteras över 400 tvångsäktenskap årligen. Av dessa är 85 % kvinnor och 15 % män. Utöver denna siffra tror man att det finns ett stort mörkertal av fall som aldrig rapporteras.¹¹⁴ The Forced Marriage Unit erbjuder personer som har gifts bort eller som riskerar att giftas bort, samt personer i dess omgivning, att få professionell och konfidentiell rådgivning och hjälp. The Forced Marriage Unit har gett ut riktlinjer för lärare,

¹⁰⁹ <http://www.socialcohesion.co.uk/blog/2009/05/landmark-case-on-forced-marriage-mother-jailed.html>

¹¹⁰ <http://www.socialcohesion.co.uk/blog/2009/05/landmark-case-on-forced-marriage-mother-jailed.html>

¹¹¹ <http://www.ukvisas.gov.uk/en/ecg/settlement/spouses#18405338>

¹¹² Utrikesdepartementet respektive integrations- och jämställdhetsdepartementet.

¹¹³ <http://www.fco.gov.uk/en/fco-in-action/nationals/forced-marriage-unit/>

¹¹⁴ Ur broschyren: What is a forced marriage? Från

<http://www.fco.gov.uk/resources/en/pdf/2855621/what-is-forced-marriage>

polis, hyresvärdar, social och hälsovårdsmyndigheter med flera, för att få dessa grupper att samarbeta samt lära sig identifiera och skydda de barn och vuxna som riskerar tvångsäktenskap.¹¹⁵

Detta vore något som Sverige skulle kunna ta efter och detta föreslogs faktiskt i regeringens betänkande. Det skulle vara gynnsamt om det fanns ett enda organ som var experter på området dit allmänheten samt myndigheter kunde vända sig för att få råd, hjälp och kunskap.

9. Människohandel och barnäktenskap – ett förstärkt

straffrättsligt skydd – SOU 2008:41¹¹⁶

Hösten 2008 publicerades den statliga utredningen Människohandel och barnäktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd (SOU 2008:41). Syftet med utredningen var att utreda om det gällande straffrättsliga skyddet mot barn- och tvångsäktenskap var tillfredsställande. Utredningen skulle bland annat ta hänsyn till om¹¹⁷ straffrättsliga åtgärder kunde vara en lämplig metod för att förstärka skyddet för flickor, pojkar, unga kvinnor och män som tvingas gifta sig mot sin egen vilja. Uppdraget innefattade även frågor angående tillämpningen av 2 kap i brottsbalken.¹¹⁸

Resultatet av utredningen visade bland annat att:

Tvångsäktenskap som inte är barnäktenskap, dvs. de inblandade individerna är över 18 år, behöver inte ha en särskild brottsrubricering.

Handlingar av lindrigare karaktär som sker innan äktenskap ingås skall inte kriminaliseras.

Det finns behov av att införa en straffbestämmelse som förbjuder äktenskap för barn under 16 år, och som inte är tvångsäktenskap. Detta brott skall resultera i att en vårdnadshavare som är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige och tillåter sitt barn under 16 år att gifta sig, skall dömas för brottet *tillåtande av barnäktenskap*. Straffet för detta är fängelse upp till 2 år. Bestämmelsen bör införas i 7 kap 1b § brottsbalken, i delen om brott mot familj, och lyda: ”*En vårdnadshavare som tillåter att ett barn under 16 år som är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige ingår äktenskap som blir giltigt i vigsellandet döms för tillåtande av barnäktenskap till fängelse i högst två år*”.

¹¹⁵ <http://www.fco.gov.uk/en/fco-in-action/nationals/forced-marriage-unit/>

¹¹⁶ SOU 2008:41 s. 15-20

¹¹⁷ Gift mot sin vilja, s. 292

¹¹⁸ SOU 2008:41: s. 15

Utredningen föreslog även att brottsbalkens 4 kap 1 a § borde förtydligas¹¹⁹: ”Den som i annat fall än som avses i 1 §,

1. med användande av olaga tvång eller vilseledande,
2. genom missbruk av någons utsatta belägenhet,
3. genom missbruk av någons ungdom eller skyddslöshet, eller
4. genom missbruk av någons beroendeställning, rekryterar, transporterar, inhyser, tar emot eller vidtar någon sådan åtgärd med en person eller kontrollerar en person med uppsåt att personen ska:
 - a. utsättas för brott enligt 6 kap 1-6 §§, utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål,
 - b. utnyttjas i krigstjänst eller tvångsarbete eller annat sådant tvångstillstånd
 - c. utnyttjas för avlägsnande av organ, eller
 - d. på annat sätt utnyttjas i en situation som innebär nödläge för den utsatte, döms för människohandel till fängelse i lägst två och högst tio år.

Detsamma gäller den som med sådant uppsåt som anges i första stycket mot en person,

1. utger ersättning till annan för att av denne få samtycke till ett utnyttjande av en person, eller
2. tar emot sådan ersättning.

Den som begår en gärning som avses i första stycket mot en person som inte har fyllt 18 år skall anses missbruka hans eller hennes skyddslöshet.”

Vidare föreslogs att:

1. Rättsväsendet kan använda brottsbalkens bestämmelser i dess nuvarande lydelse om våldtäkt mot barn,¹²⁰ sexuellt ofredande¹²¹ och sexuella övergrepp mot barn som sker inom äktenskapet.¹²²
2. Behovet att sprida information och skapa en kunskapsbas, både inom myndigheter och nationellt. Utbildning och information kan leda till en attitydförändring i frågan. Ett

¹¹⁹ Detta har nu skett. Se ovan.

¹²⁰ 6 kap 4 §

¹²¹ 6 kap 10 §

¹²² 6 kap 5 §

resurscentrum borde upprättas dit man kan vända sig för att få råd. Regeringen bör upprätta en handlingsplan.¹²³

Det bör skapas en bredare kompetens om barn – och tvångsäktenskap så att samhället kan tillgodose de utsattas behov av stöd och skydd. Detta är särskilt viktigt eftersom dessa brottsoffer inte kan räkna med stöd från sin familj om de vägrar att gifta sig eller vill lämna sin partner.

3. För att skapa ett effektivt straffrättsligt skydd mot tillåtande av barnäktenskap bör kravet på dubbel straffbarhet i 2 kap 2 § 2 st inte gälla. Inte heller skall paragrafen gälla i relation till människohandel. Detta skulle innebära att en utländsk dom inte skulle hindra att lagföring sker i Sverige.¹²⁴

De skäl som anges i utredningen för att inte föreslå en kriminalisering sammanfattas av Ungdomsstyrelsen i fem punkter:¹²⁵

1. Det är i Sverige inte straffbart att gifta bort någon och dispensrätten tillåter att barn som är svenska medborgare gifter sig från och med 15 års ålder om länsstyrelsen beviljar dispens.

Om vigseln är giltig enligt utländsk lag kan äktenskapet godkännas trots att tvång har förekommit, t.ex. om flickan är gravid. Detta är på grund av att ett icke godkännande av äktenskapet annars skulle kunna leda till problem för flickan.

2. Nuvarande strafflagstiftning täcker in de brott som kan begås i samband med tvångsäktenskap.

3. Äktenskapslagstiftningen och utlänningslagen gör att svenska myndigheter idag godkänner barn – och tvångsäktenskap. Äktenskap som har ingåtts i utlandet kan bli giltigt i Sverige om båda parterna är utländska. Detta trots att en av parterna (eller båda) är minderårig.

Utredningen visar att om äktenskap kriminaliseras vid tvång, för barn under 18 år samt om dispensrätten togs bort, så skulle detta stå i strid med äktenskapslagstiftningen och utlänningslagen. Redan ingångna äktenskap skulle kunna komma att kriminaliseras. Strafflagstiftningssystemet förlorar dessutom i trovärdighet om det står i konflikt med annan lagstiftning.

4. Att kriminalisera tvångsäktenskap är verkningslöst eftersom barn och unga inte vill anmäla sina föräldrar för brott som riskerar fängelse.

¹²³ SOU 2008:41: s. 20

¹²⁴ SOU 2008:41: s. 18

¹²⁵ Gift mot sin vilja: s. 294-295

5. Handlingar som föregår tvångsäktenskap är inte alltid straffbara enligt brottsbalken, till exempel att lova bort sitt barn, begränsa barnets möjligheter eller att utöva påtryckningar som leder till att någon mot sin vilja ingår äktenskap. Man skall vara restriktiv med att lagstifta i frågor som inte är precisa.

I utredningen drogs även slutsatsen att för att det skall vara möjligt att kriminalisera lindriga handlingar som leder till tvångsäktenskap, så krävs det att reglerna i äktenskapsbalken om äktenskaps giltighet och 1904 års lag om erkännande av äktenskap ses över.

Inget förslag på tillägg avseende kriminalisering i brottsbalken gavs.¹²⁶

Utredningen stöddes men kritiserades även av flera av remissinstanserna. Ungdomsstyrelsen sammanfattade myndigheternas och organisationernas synpunkter på utredningen i nio punkter¹²⁷.

1. Kritik av dispensrätten.
2. Regeln mot barnäktenskap bör gälla barn upp till 18 år.
3. Fler personer än barnets vårdnadshavare skall kunna åtalas för barn – och tvångsäktenskap.
4. Kriminalisera tvångsäktenskap/ny utredning. Den nuvarande lagstiftningen täcker in fysiskt och psykiskt våld, men inte hot av lindrigare karaktär.

Kopplingen mellan hedersrelaterat våld och förtyck och barn – och tvångsäktenskap bör synliggöras.

5. Kriminaliseringen av tvångsäktenskap skall omfatta ceremoniella äktenskap, som inte är giltiga i civilrättslig mening.
6. Synliggör homo, bi – och transsexuella personers situation i förhållande till tvångsäktenskap.
7. En kriminalisering av barnäktenskap kan leda till att föräldrar till barn som gift sig utomlands blir straffade, fast att de enligt utländsk lagstiftning inte har begått något brott.
8. Det uppstår inkonsekvens mellan civilrätt och straffrätt om barnäktenskap kriminaliseras eftersom Sverige idag godkänner äktenskap som är giltiga i vigsellandet.

¹²⁶ Gift mot sin vilja: s. 12-13

¹²⁷ Gift mot sin vilja: s. 297

9. Enligt direktivet för familjeåterförening utför Migrationsverket inte längre någon seriositetsprövning av äktenskap, om det inte inkommer uppgifter om skenäktenskap. Därmed finns det inte möjlighet att utreda tvångsäktenskap i samband med anhöriginvandring.

Trots utredningens resultat kan man i motioner, och även i andra skrivelser som jag kommer nämna, från flera olika partier i Sverige fortfarande se en önskan om kriminalisering.¹²⁸ Detta är definitivt värt att undersöka närmare. Jag tror att en del av de argument som framförs och som är för att en kriminalisering skall ske, kommer att ligga till grund för en straffparagraf i framtiden. Jag är helt övertygad om att kriminalisering kommer att ske, frågan är bara när!

Moderaterna¹²⁹ skriver i en av sina senaste motioner¹³⁰ att det inte är tillräckligt med de skärpningar som har gjorts på området i och med proposition 2003/04:48. Inte heller med förändringen av den civilrättsliga lagstiftningen av äktenskap den 1 maj 2004, dvs. en skärpning av villkoren för att få gifta sig innan 18 års ålder. Partiet uttrycker att behovet av en skärpt strafflagstiftning, som de anser finns på grund av lagens otillräckliga skydd, inte uppmärksammades tillräckligt i regeringens utredning från 2008. De vill bestraffa den person som driver på och strävar efter att äktenskap som involverar barn eller/och tvång sker. Den drivande personen kan vara en av parterna till äktenskapet, men även en förälder, släkting eller någon annan person. De bör hur som helst kunna ställas till svars straffrättsligt när ett barn gifts bort mot sin vilja. Lagen bör även vara tillämplig när ett barn som är bosatt i Sverige gifts bort i ett land där lagen har en mer tillåtande inställning till tvångsäktenskap och barnäktenskap.

En annan moderatpolitiker uppmärksammar hedersproblematiken¹³¹ och understryker hur den drabbar hela familjen eftersom alla tvingas bidra genom sitt beteende för att upprätthålla familjens heder, fast på olika sätt. Mannens heder kopplas främst till hans förmåga att kontrollera kvinnans sexualitet och att försörja familjen, medan kvinnans heder enbart är knuten till hennes sexualitet. Författaren menar att orsakerna till hedersrelaterade brott är flera, men att de främst är sociala, traditionella, kulturella samt individuella. Brotten kan ske när man har lämnat sitt land och den struktur som man känner till väl och är trygg med. De förändringar som sker när man kommer till ett nytt land och samhälle med andra sociala mönster kan upplevas som väldigt hotfulla. Rädslan och förvirringen kan skapa osäkerhet som leder till att personen agerar överbeskyddande och då försöker isolera någon. Detta agerande sker i syfte att inte tappa kontrollen. Även brottsliga handlingar som inkluderar tvång och som kan leda till

¹²⁸ Motion 2009/10: Ju211 och Motion 2008/09: Ju377 Barnäktenskap och tvångsäktenskap (moderaterna), Motion 2008/09: Ju 388 Kriminalisera tvångsäktenskap (moderaterna), Motion 2008/09: Ju420 Tvångsäktenskap och arrangerade äktenskap (moderaterna), Motion 2008/09: Ju308 Kriminalisering av tvångsäktenskap (centern).

¹²⁹ Mikael Cederbratt och Maria Plass

¹³⁰ Motion 2009/10: Ju211 Barnäktenskap och tvångsäktenskap

¹³¹ Magdalena Andersson, Motion 2008/09: Ju388 Kriminalisera tvångsäktenskap

tvångsäktenskap kan vara exempel på tillvägagångssätt för att behålla kontroll. Det är därför som ungdomar årligen gifts bort i arrangerade äktenskap som de själva inte har valt, trots att det är förbjudet i Sverige.

Ytterligare en moderat ¹³² skriver om hedersproblematiken och att det som utmärker hedersrelaterat våld är att det ofta sanktioneras av företrädare för en familj eller släkt. De allvarligaste hedersrelaterade brotten som till exempel olaga frihetsberövande, människorov, tvångsgifte eller mord är ofta väl planerade.

Författaren diskuterar en annan viktig sak och det är att det finns andra offer än den typiskt drabbade kvinnan. Det drabbar även män som tvingas till äktenskap eller män som tvingas att kontrollera och till och med straffa sina systrar om de brutit mot familjens regler. Det drabbar även män och kvinnor som inte är heterosexuella. Även de vänner som vill skydda offret kan råka illa ut.

Författaren anser att vår befintliga lagstiftning är uddlös eftersom den förbjuder, men inte bestraffar. Han menar också att dispensmöjligheten till äktenskap före 18 års ålder bör användas ytterst restriktivt.

Han skriver vidare att det inte är rimligt att barn gifts bort i arrangerade äktenskap med någon som de knappast har träffat. Det bör vara självklart att man i Sverige skall få bestämma själv vem man vill gifta sig med. Han pekar på förarbetena till utlänningslagen (1989:529) som möjliggör för föräldrar med en annan kultur än den svenska att arrangera äktenskap för sina barn om de unga parternas familjer har bakgrund i länder där detta upplägg tillhör det traditionella kulturmönstret. Citat från förarbetena: *”Personer som bor i Sverige (medborgare eller permanent uppehållstillstånd) och som har sin härkomst i länder där arrangerade äktenskap är en levande sed, får praktisera denna sed om han eller hon gifter sig med en person som också har denna tradition i sin härkomst. Villkoret är att den senare inte bor i Sverige”*.

Det är denna del av förarbetena som många ser som skälet till att ”Sverige tillåter tvångsäktenskap”. Detta, tillsammans med att Migrationsverket inte längre får göra seriositetsbedömningar.

Jag anser att texten kan få två negativa konsekvenser. Den första är att seden tillåts att praktiseras om båda parter kommer från en tradition som utövar detta. Den andra är att den sista meningen faktiskt innebär en inbjudan till att gifta bort ett barn/sitt barn/någon till Sverige med avsikten att personen skall få uppehållstillstånd eller medborgarskap och kanske ett rikare liv. Detta görs som en investering för hela familjen. Kanske föreligger det ännu mera tvång i

¹³² Tomas Tobé, Motion 2008/09: Ju 420 Tvångsäktenskap och arrangerade äktenskap

handlingen om det inte bara eftersträvas att kontrollera barnets sexualitet och frihet, utan även handlar om att erhålla någon annan slags vinning? Det förekommer ju faktiskt att äktenskap ingås trots att parterna aldrig har träffats, till exempel när den ena personen bor i Sverige och den andra personen bor utomlands.

En kvinna från Centern¹³³ skriver i en motion att det i Sverige inte finns någon befintlig definition på vad tvångsäktenskap är och att termen olaga tvång som används idag är otillräcklig. Hon menar att det är enkelt att definiera tvångsäktenskap: *"När en eller två av parterna direkt eller indirekt tvingas att ingå äktenskap"*. Trots att detta kan vara juridiskt komplicerat att utforma, så bör det kriminaliseras anser hon. Även medhjälp till tvångsgifte bör kriminaliseras.

Hon påpekar att om termen olaga tvång används i sammanhanget så får den drabbade inte något stöd varken om hon är på väg att giftas bort mot sin vilja eller om det redan har skett. Författaren menar att kunskapen om detta övergrepp och hur tvångsäktenskap ofta hänger ihop med förtrycket i hederskulturer ofta är bristfällig eller till och med obefintlig hos myndigheter och rättsväsende.

Slutligen, i en motion¹³⁴ från 8 vänsterpartister, uttrycks en vilja att de föräldrar som gifter bort sina barn skall kunna ställas till svars för sitt handlande genom att bestraffas. De menar att detta ligger i linje med FN:s konvention om barnets rättigheter och att det är ett medel för att tillgodose barnets bästa.

Sammanfattningsvis inför riksdagsvalet 2010 ansåg Sveriges partier följande.¹³⁵

Moderaterna: tog fram en särskild handlingsplan med syfte att förebygga och förhindra giftermål genom tvång. En utredare har tillsatts för att se hur skyddet mot tvångsäktenskap kan stärkas i lag. Utredaren skall förutom det överväga om ytterligare straffbestämmelser utöver olaga tvång, misshandel och olaga hot skall införas.

Folkpartiet: har tagit initiativ till utredningen ovan och anser att om en människas frihet och framtid kränks på ett allvarligt sätt skall bestraffning ske därefter.

Kristdemokraterna: vill kriminalisera tvångsäktenskap.

Centerpartiet: partiet menar att experter inom straffrätt skall avgöra frågan om kriminalisering skall ske eller ej. De anser inte att politiker bör besvara denna typ av frågor. Utifrån

¹³³ Annika Qarlssoon, Motion 2008/98: Ju308 Kriminalisering av tvångsäktenskap

¹³⁴ Tasso Stafilidis m.fl. Motion 2004/05: Ju377 Barn och tvångsäktenskap

¹³⁵ Riksdagspartiernas svar på frågor om tvångsäktenskap från nätverket: "Män mot Hedersförtryck" (MMHF)

<http://mmhf.se/joomla/>

Barnkonventionen och den svenska straffskalan bör ett lämpligt straff utdömas för att agera normbildande och upprättelsegivande till offer för detta brott.

Miljöpartiet: anser inte att det behövs införas en särskild lag mot tvångsäktenskap. De menar att 5 kap 5 § äktenskapsbalken är tillräcklig.

Socialdemokraterna: trots att man i utredningen från 2008 inte ansåg att kriminalisering var behövlig, menar partiet att en kriminalisering skulle vara en viktig markering från samhällets sida mot oacceptabelt tvång och förtryck som offren utsätts för. De är beredda att se över problemet ytterligare.

Vänsterpartiet: driver sedan tidigare frågan om kriminalisering. De har inte tagit ställning till straffsats men menar att förslaget i 2008 års utredning om ett fängelsestraff på högst två år för barnäktenskap kan vara möjligt för tvångsäktenskap vid en kriminalisering.

10. Ungdomsstyrelsens utredning 2009

Ungdomsstyrelsen har på regeringens uppdrag kartlagt förekomsten av arrangerade äktenskap mot en persons vilja i Sverige. Ungdomsstyrelsen utgick i sitt uppdrag från den statliga utredningen Människohandel och barnäktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd. Rapporten från Ungdomsstyrelsen redovisar situationen i Sverige för flickor, pojkar och unga män och kvinnor under 25 år. Kartläggningen skulle även beskriva den kompetens som finns hos berörda myndigheter samt identifiera eventuella kunskapsluckor och utvecklingsbehov. Rapporten Gift mot sin vilja baseras på enkätstudier och utländska rapporter och är den första av sitt slag som har utförts i Sverige. Rapporten är omfattande och det finns på grund av utrymmesbrist inte möjlighet för mig att gå igenom alla de frågor och svar som redovisas på det sätt som jag skulle önska. Jag kommer därför endast att beakta översiktligt vad de kom fram till.

I regeringsuppdraget som låg till grund för Ungdomsstyrelsens studie uttrycktes följande om att kartläggningen skulle gälla arrangerade äktenskap mot en persons vilja. *"Inte alla ungdomar bestämmer själva om, när eller med vem de ska gifta sig. Arrangerade äktenskap mot en parts vilja kan ha såväl kulturella som sociala och ekonomiska orsaker. Kvinnans sexualitet, familjebildning, äktenskap och skilsmässa kan i sådana sammanhang vara en kollektiv angelägenhet där litet eller inget utrymme ges för individens egna val. Både flickor och pojkar, kvinnor och män berörs, men flickor och kvinnor drabbas särskilt hårt. Konsekvenserna av att gå emot familjens tradition och önskemål från föräldrar och andra släktingar kan för den*

*enskilda kvinnan, eller mannen, vara så kännbara att det i praktiken inte är ett möjligt alternativ” (IJ2008/579/UF).*¹³⁶

Enkätundersökningarna visar att fem procent av unga mellan 16 och 25 år, motsvarande omkring 70 000 personer, inte känner sig fria att själva välja sin make eller maka. Majoriteten är flickor och de flesta av dem har utländsk bakgrund. Problemen är mycket vanligare i religiösa familjer. En hög andel unga med utländsk bakgrund uppger även att de skulle bestraffas av sina föräldrar om de vore homo- eller bisexuella. I kartläggningen visade det sig att i stadsdelarna Husby, Araby, Rosengård och Hjällbo var det 27 procent av de unga som hade begränsningar i valet av äktenskapspartner. Ungdomsstyrelsen konstaterar att mörkertalet är stort och att få personer som upplever att äktenskap arrangeras mot den egna viljan söker stöd av samhället. Detta anser jag är ett av de ”hål som behöver täppas till”. Stöd för de utsatta måste finnas, annars spelar det inte någon roll att det finns konventioner och lagar. Tillämpas de inte så blir de meningslösa!

När man läser Gift mot sin vilja reagerar man gång på gång över hur myndigheter och andra aktörer i Sverige handlägger dessa ärenden. Ungdomsstyrelsen har kartlagt organisationers och myndigheters erfarenhet av arrangerade äktenskap mot någons vilja. Samtliga 14 tillfrågade verksamheter saknar statistik, så vad Ungdomsstyrelsen redovisar bygger på uppskattningar. Det är till exempel uppseendeväckande att Utrikesdepartementets konsulära enhet, som kommer i kontakt med de personer som befinner sig utomlands och som söker hjälp av någon i Sverige eller kontaktar en utlandsambassad, inte för någon statistik över sina ärenden.¹³⁷

Socialstyrelsens *Frihet och familj (2007b)*¹³⁸ är en utvärdering av skyddade boenden. Utredningen visade att de flesta av de som intervjuats (totalt 33 st), och som antingen hade hotats med tvångsgiftermål eller som hade gifts bort mot sin vilja, även hade utsatts för fysiskt våld (ca 70 %). Nästan 40 % hade hotats till livet. Förövarna var för de ogifta flickorna deras egen familj och för de gifta flickorna maken och hans familj. Maken hade i dessa fall stöd av kvinnans familj och släkt. Ett år senare gjordes en uppföljning och då var ca 11 personer utsatta för nya hot och 3 st hade utsatts för våld.¹³⁹ Med detta vill jag säga hur viktigt det är att statistik förs, att utredningar görs och att uppföljningar görs. Hur skall man annars kunna veta hur omfattande problemet är och över tiden se om man uppnår några positiva resultat?

¹³⁶ Gift mot sin vilja: s.10

¹³⁷ Gift mot sin vilja: s. 166

¹³⁸ http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/9038/2007-112-3_20071123.pdf

¹³⁹ Gift mot sin vilja: s. 183

Ungdomsstyrelsen¹⁴⁰ anser inte att nuvarande lagstiftning räcker och pekar på rättsfallet NJA 2004:49. Åklagaren åtalade föräldrarna till en flicka för grov fridskränkning enligt 4 kap 4a §. Från det att flickan var 14 år tills dess att hon var 17 år utsatte föräldrarna henne för grova kränkningar, för våld, samt hotade henne till döds och att gifta bort henne. Det slutade med att flickan försökte rymma hemifrån genom att hoppa ut genom ett fönster på andra våningen. Hon skadades allvarligt och fick föras till sjukhus. Enligt åklagaren utgjorde var och en av dessa gärningar en del av ett led av upprepade kränkningar av flickans integritet och gärningarna syftade till att allvarligt skada flickans självkänsla. Föräldrarna dömdes till ett och ett halvt års fängelse för grov fridskränkning och för det fysiska våld som flickan hade utsatts för. Högsta domstolen lyfte dock inte fram att flera av handlingarna hade ett samband med att föräldrarna ville gifta bort dottern mot hennes vilja. Föräldrarna friades på alla de punkter som rörde dödshot och hot om tvångsgifte.

Rättsfallet är ett bra exempel på hur viktig myndigheternas roll är. När flickan var 12 år anmälde skolan flickans situation i hemmet till socialtjänsten efter det att flickan berättat för skolsköterskan att hon misshandlades hemma. Familjen kallades till stödsamtal men det var också allt som skedde. Samma sak skedde igen två gånger när flickan var 17 år, men utan att någon åtgärd vidtogs. När flickan inte kom till skolan på grund av att hon mådde psykiskt dåligt, kontaktade de hennes föräldrar vilket förvärrade hennes situation. Då försökte hon rymma.

Ungdomsstyrelsen instämmer i utredningens slutsats, att myndigheter behöver ha kunskap om hur lagar kan användas i fall som rör barn – och tvångsäktenskap. Utöver detta anser de att frågan om kriminalisering och möjligheterna att ansöka om dispens för äktenskap bör övervägas på nytt.

11. Myndigheter och rättsväsende i Sverige

Om kriminalisering av tvångsgifte sker måste myndigheter och rättsväsende utöka sina kunskaper för att kunna identifiera situationer där det finns risk för tvångsäktenskap. Jag avser inte att skriva i detalj om detta eftersom det inte är huvudfokus för uppsatsen, men jag anser att det är en av pusselbitarna som måste läggas på rätt plats för att få bukt med problemet. Fungerande myndigheter och andra verksamheter är ett mycket viktigt komplement till en eventuell framtida strafflag eller straffparagraf mot tvångsäktenskap. Jag kommer att fokusera på delar av rättsväsendet, samt beröra skolan och socialtjänsten.

¹⁴⁰ Gift mot sin vilja: s. 295

11.1 Socialtjänsten

Socialtjänsten har en viktig roll som samhällets företrädare och skall tillvarata de utsatta flickornas och kvinnornas intressen. Samhället ser det som sin roll att ta ansvar för att ge barn en trygg uppväxt när vårdnadshavarna inte gör det. Socialtjänsten i varje kommun skall följa socialtjänstlagen, SoL, (2001:453).

Den huvudsakliga delen i SoL på detta område är 14 kap. 1 §. Enligt detta lagrum bör var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd, anmäla detta till nämnden. Personer inom myndigheter, samt de som driver egna verksamheter, som kommer i kontakt med barn och unga har anmälningsskyldighet. I första hand skall kontakt med hemmet tas. Här måste extrem försiktighet iakttagas. Ett exempel som visar det är rättsfallet NJA 2004:49 som jag skrev om ovan.

Lisa Modée, ansvarig för Ungdomsstyrelsens projekt, menar att det finns flera problem när det gäller de svenska myndigheternas agerande vid arrangerade äktenskap mot någon av parternas vilja. Detta beror på att det saknas enhetliga riktlinjer för hur de ska förhålla sig till ungdomarnas familjer. Hon menar att ungdomarna kan känna sig osäkra i kontakten med de sociala myndigheterna och vad de egentligen kan hjälpa till med. Det är heller inte helt säkert att de blir betrodda. Modée skriver: *”Myndigheternas brist på barn- och ungdomsperspektiv är slående. I deras arbete utgår de från vad man kan se och tolka och inte från vad barn och unga egentligen berättar.”*¹⁴¹ För att socialtjänsten skall agera krävs att någon anmäler att en ung person far illa. 32 av 174 ungdomar som var aktuella för vård enligt lagen om vård av unga under 2007 hade tydliga begränsningar när det gällde att välja partner och äktenskap utifrån normer i sina familjer. Samtliga var flickor och av dessa 32 hade endast tre anmälningar gjorts på initiativ av myndigheter. Det var alltså flickorna själva som tagit kontakt, trots att deras villkor var kända av skolpersonal och andra vuxna i deras omgivning.

11.2 Skola

På grund av platsbrist kommer jag kort nämna att skolan spelar en extremt viktig roll när det gäller att uppmärksamma problemet med tvångsäktenskap. Det är även skolans ansvar att lära eleverna om vilka skyldigheter och rättigheter som de har. Skolan spelar kanske den allra viktigaste rollen i sammanhanget, men det ligger utanför uppsatsens område att skriva alltför ingående om hur de arbetar eller hur de borde arbeta.

¹⁴¹ Upsala Nya Tidning 091110
http://www2.unt.se/avd/1,,MC=81-AV_ID=980328,00.html

I Storbritannien har nästan alla kvinnorrättsorganisationer uttryckt sin tro på att det bästa sättet att förhindra att hedersrelaterat våld accepteras generation efter generation, är att jobba på ett grundligt och omfattande sätt med skolorna.¹⁴²

Det kan även påminnas om att det är en mänsklig rättighet för barn och unga att gå i skolan. Det är därför vi i Sverige har skolplikt. Vid skolfrånvaro måste skolorna agera!

11.3 Migrationsverket

Vad gäller Migrationsverket, så har de små möjligheter att utreda den fria viljan i äktenskapet eftersom de inte längre utför seriositetsbedömningar. Inte heller har de möjlighet att hjälpa någon som känner sig tvingad till äktenskap av sin familj. Ett äktenskap som ingås utomlands anses giltigt om det är giltigt i den stat där det ingicks. Svensk lag accepterar att äktenskap kan ingås utomlands trots att den ena parten, eller bägge parterna, inte finns på plats vid vigseln.¹⁴³

Sommaren 2007 gav Migrationsdomstolen asyl till en flicka från Tunisien med motiveringen att hon riskerades att bli bortgift.¹⁴⁴ Detta hör inte till vanligheterna, men visar att problemet bör tas på allvar och att det i detta fall togs på allvar.

11.4 Polisen och åklagarmyndigheten

Polisen är ännu en myndighet som spelar en oerhört viktig roll. Det är hit man vänder sig som medborgare när man anser att man har utsatts för brott. Fadime Sahindal uttryckte följande i sitt tal till riksdagen som hon höll i november 2001: ” *Hoten blev allt allvarligare ju längre tiden gick, och ju mer jag stod på mig och vägrade underkasta mig, desto värre blev det. Till slut stod jag inte ut längre utan beslöt mig för att vända mig till polisen för att få skydd och informera dem om min situation så att de skulle vara insatta ifall något skulle hända mig.*

Till min stora förskräckelse tog polisen mig inte på allvar, för dem var min berättelse som en påhittad saga. Deras enda råd till mig var att jag skulle vända mig till min familj och tala om för dem att de minsann inte fick hota mig, att de skulle respektera de svenska lagarna och sederna. Polisen förstod sålunda inte allvaret i min situation och deras oförstånd blev till ett, enligt mig, respektlöst och kränkande beteende.”¹⁴⁵

I en artikel i Svenska Dagbladet¹⁴⁶ kritiserar tre forskare polisen och åklagarmyndigheten för att inte använda lagstiftningen om anstiftan och medhjälp till brott när det handlar om hedersrelaterat våld. Unni Wikan hävdar att både i Sverige och i Norge så koncentrerar sig

¹⁴² Crimes of the Community: Honour-based violence in the UK: s. 126

¹⁴³ Upsala Nya Tidning 091110

http://www2.unt.se/avd/1,,MC=81-AV_ID=980328,00.html

¹⁴⁴ Barnbrudar: s. 12

¹⁴⁵ En fråga om heder: s. 227

¹⁴⁶ Från SvD 21 januari 2004: http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_125281.svd

rättsapparaten på den individuella gärningsmannen, när det kan finnas fler gärningsmän. Hon ger som exempel fallet Fadime där hon menar att brodern saknar alibi för tiden runt mordet och att även andra ”manliga släktingar” visste var den gömda Fadime befann sig.

”Det finns inga luckor i broderns alibi, han var tillsammans med sin sambo under den tiden. Det fanns inte så konkreta uppgifter i övrigt att vi kunde inleda en förundersökning mot någon annan släkting.

”När gärningsmannen säger att han är ensam underlättar inte det en fortsatt utredning”, säger Anne Sjöblom.

Unni Wikan hävdar ändå att brodern ”och eventuellt andra manliga släktingar” visste att Fadime var tillbaka i Uppsala hos sin lillasyster just den där kvällen för två år sedan. Enligt Unni Wikan har den svenska rättsapparaten, liksom den norska, i allt för hög grad fokuserat på den individuella gärningsmannen.

I Åklagarmyndighetens handbok Hedersrelaterat våld finner man mycket god vägledning för hur åklagare bör handlägga ärenden som rör hedersvåld mot ungdomar. Handboken är välskriven och jag anser att det finns mycket att ta lärdom av här, även för andra myndigheter. Projektgruppen har sammanträffat med representanter från både brittisk och holländsk polis samt åklagare från London.

I handboken Hedersrelaterat våld¹⁴⁷ ställer man frågan: *”Varför särskilt uppmärksamma hedersvåld?”* och fast frågan kan verka överflödigt tycker jag att man bör bli påmind om vilka rättigheter en människa har i vårt samhälle.

Första orsaken är att Sverige¹⁴⁸ är bundet till de konventioner för mänskliga rättigheter som ratificerats. Därefter för att målsägande skall få stöd och skydd, för att rätt utredningsstrategi skall användas samt för att förövaren skall få ett straff som påföljd.

Handboken delas huvudsakligen upp i följande delar: se, förstå och agera.

Under delen ”se” uppmärksammas läsaren på varningssignaler för hedersrelaterat våld och att dessa bör ses med ”andra glasögon”. Följande varningssignaler omnämns: anmälan om en försvunnen person, gärningen i sig, brottet har utlösts av målsägandens livsföring, flera gärningsmän involverade, målsäganden/ den misstänkte lever i en patriarkalisk kultur, begränsning av målsägandens livsutrymme, släkten sluter upp kring gärningsmannen,

¹⁴⁷ s. 7

¹⁴⁸ Med Sverige menas: staten och dess myndigheter, den offentliga förvaltningen samt enskilda tjänstemän inom denna.

gärningsmannen känner sig kränkt och det är målsäganden som får skulden för gärningsmannens brottsliga beteende samt ursprung. De flesta av dessa rubriker talar för sig själva. Vad gäller ursprung så räknas en rad länder upp, samt även romer.¹⁴⁹

I andra delen "*förstå*" beskrivs hedersbegreppet, som jag redan har skrivit om ovan. Pojkar kan också som redan nämnts bli offer för hedersvåld och tvångsäktenskap och de detta kan ske på mer än ett sätt. De kan dels bli offer personligen för förtryck och våld i familjen om de väljer fel flickvän eller tvingas gifta sig med någon mot sin vilja, och dels när de tvingas att kontrollera eller bruka våld på en syster. Vid de fall det är en pojke eller man som skall giftas bort är det inte lika viktigt att han är oskuld, men det är istället desto viktigare att han uppför sig korrekt samt inte begår brott eller använder droger.¹⁵⁰

Den tredje delen "*agera*"¹⁵¹ är den viktigaste eftersom den ger konkret vägledning om hur polis och åklagare bör agera i dessa ärenden. Polis och åklagare måste hantera målsägandens säkerhet med högsta prioritet. Det är inte ovanligt att personen är utsatt för livsfara och då är skyddat boende ofta ett alternativ. Detta är dock en stor omställning för en person som inte är van vid att ta hand om sig själv och där kollektivet är det viktiga. Ibland blir detta så tungt att bära att personen tar risken att återvända till sin familj, med tron om att allt blir bra igen om de ändrar sina uppgifter eller vägrar delta i rättsprocessen.

En förundersökning måste ledas med kunskapen om hur svårt det är för målsäganden att göra en polisanmälan och att hon eller han efter hand inte vill medverka och därför ändrar uppgifter eller säger att de har ljugit. Det är i denna situation viktigt för åklagaren att iaktta stödbevisning¹⁵² samt att ta in eventuella uppgifter om vittnen på ett tidigt stadium. Det är viktigt att målsägandens inställning inte får vara avgörande för om ärendet skall drivas vidare eller inte.¹⁵³

Det är oerhört viktigt att målsäganden tas väl om hand och att denne känner sig trygg. Detta är främst för hennes eller hans skull, men även för att personen skall orka med rättsprocessen så att det finns möjlighet att lagföra gärningsmannen.

Själva förundersökningen bör ledas av åklagare och helst en åklagare med erfarenhet inom området. En särskilt noggrann utredningsstrategi bör följas. Återkommande i handboken är fokus på säkerheten för målsäganden. Det föreslås att ett släktträd upprättas som hjälp i utredningsarbetet och främst i syfte att hitta rätt gärningsmän. Här kan Migrationsverket hjälpa

¹⁴⁹ s. 11

¹⁵⁰ s. 17

¹⁵¹ s. 20

¹⁵² Här har lärare, kuratorer och skolsköterskor en viktig roll.

¹⁵³ s. 21

till med personinformation.¹⁵⁴ Skola, sjukvård, skyddade boenden och myndigheter kan alla besitta viktig bevisning som är behövlig på ett tidigt stadium.

Särskilda riktlinjer bör följas vid förhör. Begreppet heder bör t.ex. inte användas eftersom målsäganden kan känna skuld och gå i försvar. Släktingar bör naturligtvis inte vara närvarande. För att hotbilden skall kunna tydliggöras bör förhørsledaren fokusera på områden som familjeförhållanden, familjens normer och värderingar.

Vid själva målsägandeförhöret är det viktigt att en lämplig förhørsledare har valts ut. Det är viktigt att målsäganden känner förtroende för personen och detta kan och bör arbetas fram innan förhöret. Öppna frågor bör tillämpas och det är viktigt att veta att målsägande ofta bagatelliserar det som de utsatts för eftersom det för dem har normaliserats då det tillhör vardagen.

Om en målsägande plötsligt inte vill delta i processen skall personen alltid kallas till förhör för att redogöra för skälen till detta. Det får aldrig ske per telefon. Försiktighet bör även iakttas om personen kommer till förhör tillsammans med en släkting. Naturligtvis skall släktingen inte närvara vid förhöret. Vid förhöret skall målsägande alltid tillfrågas om de tidigare uppgifterna inte stämmer. Då kommer det ofta fram att det stämmer men att hon eller han inte vill att en anhörig skall straffas etc.¹⁵⁵

Åklagarmyndigheten anser att kvaliteten på utredningarna skulle höjas om fler videoförhör hölls, eller åtminstone spelades in på ljudband. I dessa ärenden är det inte ovanligt att målsäganden plötsligt inte längre vill medverka i utredningen och då kan det säkerställa bevisningen.¹⁵⁶

Bevisning utgörs vanligtvis huvudsakligen av målsägandens uppgifter. Vänner, lärare och socialtjänsten kan förhöras och deras utsagor kan användas som stödbevisning. Det är därför viktigt att de får komma till tals och bli involverade.

En taleskvinna från den brittiska kvinnorrättsföreningen Forward tror att om anmälningar inte leder till åtal så kommer regeringen att lägga mindre vikt vid de potentiella förövarna. Hon uttrycker sig enligt följande: ”*From the point of view of the police it is important to get a prosecution so that this can be kept on their agenda. If the police don't get a prosecution the government will turn around and say that maybe this practice isn't happening at all. The police are aware that this is happening but so far they can't get the quality of information from communities to really tackle the issue.*”¹⁵⁷

¹⁵⁴ s. 26

¹⁵⁵ s. 30

¹⁵⁶ s. 55

¹⁵⁷ Crimes of the Community: Honour-based violence in the UK: s. 140

När jag besökte Växjö polisstation för några månader sedan hängde det en stor affisch på väggen. Den vände sig till allmänheten för att uppmärksamma att tvångsäktenskap är fel och att man kan få hjälp om man känner sig utsatt. Detta anser jag är korrekt sätt att hantera problemet på och en mycket bra och positiv början!

11.5 I domstolen

Åklagarmyndigheten har tagit upp många viktiga bitar gällande själva rättegången i sin handbok. De skriver att i ärendena som de har behandlat har antingen ett målsägandebiträde eller en särskild företrädare för barn generellt förordnats. Målsägandebiträderna har dock inte närvarat under målsägandeförhören och detta anser de är fel, eftersom målsägandena i dessa ärenden har ett extra stort behov av stöd och hjälp redan i ett tidigt skede.¹⁵⁸

Inför och under själva rättegången bör särskilda åtgärder vidtas och åklagarmyndigheten föreslår att åklagaren talar med rättens ordförande inför förhandlingen. Exempelvis om det finns behov för särskild säkerhetskontroll eller att målsägande kan få vänta i ett särskilt rum som är avskilt från allmänheten. Det kan även vara värt att diskutera möjligheten för målsäganden att få använda en annan ingång till rättssalen än den tilltalade och åhörarna. Vid användning av tolk bör man vara uppmärksam på eventuella risker om denne kommer från samma etniska grupp. Slutligen kan rättens ordförande besluta att målsäganden hörs i den tilltalades utevaro eller via videolänk.¹⁵⁹

11.6 Andra aktörer

Rasool Awla från nätverket ”Män mot hedersförtryck (MMHF)”¹⁶⁰ skriver i Svenska Dagbladet¹⁶¹ att sambandet mellan begreppen barnäktenskap och tvångsäktenskap är starkt och att ju yngre barnen är, desto lättare kan deras föräldrar tvinga dem att gifta sig. MMHF påpekar att flera västeuropeiska länder har höjt minimiåldern för äktenskapsinvandring i syfte att förhindra barn – och tvångsäktenskap, så att ungdomar ges längre tid att mogna och därmed större kraft att stå emot föräldrarnas tvång.

I Sverige skall man vara över 18 år för att få ingå äktenskap men dispens kan ges till barn i yngre åldrar. Länsstyrelsen fattar dessa beslut och innan de gör det skall den underåriges vårdnadshavare få tillfälle att yttra sig. Som Awla sedan skriver, är det ju för vissa ungdomar i

¹⁵⁸ s. 54

¹⁵⁹ s. 43

¹⁶⁰ ”Män mot hedersförtryck” är en organisation som består av män med olika etnisk, religiös och kulturell bakgrund. De kämpar mot hedersrelaterat förtryck och tvångsäktenskap.

¹⁶¹ 6 februari 2008

http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/artikel_843895.svd

hederskulturer eller andra grupper just vårdnadshavarna som påtvingar dem äktenskap och därför ifrågasätter han logiken med att länsstyrelsen tillfrågar dem om deras åsikt.

MMHF skriver även att familjer som tvingar sina barn att gifta sig främst använder flickorna som ett sätt att få hit en släkting till Sverige för att förstärka släktband eller för att bilda nya allianser med ”åtråvärda familjer”.

På MMHFs hemsida¹⁶² kan man läsa om deras vädjan till riksdagen och regeringen att införa en särskild lag mot tvångsäktenskap. MMHF kräver:

1. Att tvångsgifte förbjuds i lag
2. Att förberedelse, genomförande, stämpling och medhjälp till tvångsäktenskap skall bestraffas.
3. Att preskriptionstiden för alla brott i anknytning till alla brott skall förlängas
4. Att upplösning av de äktenskap som skett mot minst en av parternas vilja skall förenklas

MMHF menar även att tvångsäktenskap är ett allvarligt brott mot mänskliga rättigheter, rättsstaten och demokratin och kan därför inte gömmas undan i brottsbalkens texter om ”annat olaga tvång”.

Socialdemokraten Luciano Astudillo skriver att socialdemokraternas utgångspunkt är att: *”I vårt land skall alla få välja sin livspartner”*. Han har med anledning av Ungdomsstyrelsens rapport i en interpellation frågat integrationsminister Nyamko Sabuni om vilka initiativ hon är beredd att ta för att förstärka lagstiftningen för att förhindra tvångsäktenskap. Hon har svarat att frågan är prioriterad och att den bereds i regeringskansliet. Astudillo nöjer sig inte med detta svar utan menar att regeringen måste gå från ord till handling. Han påpekar att det finns de som uppfattar den befintliga lagstiftningen som tillräcklig, men delar inte den åsikten. Han menar att signalen måste vara glasklar, att vi inte accepterar tvångsgifte och att det är dags att kriminalisera tvångsäktenskap. Han menar att regeringen är skyldig att ta ansvar för alla de flickor och pojkar som drabbas och lever med oron om att tvingas till något som de inte vill och få sina drömmar krossade.¹⁶³ Jag håller med honom helt!

¹⁶² <http://www.mmhf.se>

¹⁶³ “Dags att kriminalisera tvångsgifte, Sabuni!”, Aftonbladet 2009-11-25
<http://www.aftonbladet.se/debatt/debattamnen/politik/article6186018.ab>

I en motion till riksdagen uppmanar även moderaten Magdalena Andersson regeringen till att kriminalisera tvångsäktenskap, eftersom dagens förbud mot tvångsgifte inte kan bestraffa.¹⁶⁴ Hon anser att den som bryter mot lagen skall åläggas ett straff.

Sveriges kvinnors riksförbund (SKR) kommenterar betänkandet av utredningen om människohandel och barnäktenskap – ett straffrättsligt skydd¹⁶⁵ och instämmer i att barn – och tvångsäktenskap är ett samhällsproblem. De vill dock markera att alla är barn till dess att de fyller 18 år och därför ställer de sig emot förslaget om en lägre åldersgräns då begreppet barnäktenskap definieras. De menar att eftersom Sverige har erkänt barnkonventionen, så skall de också följa den i sin helhet och erbjuda alla barn samma möjligheter, rättigheter och skydd i en demokratisk stat.

SKR anser att en särskild brottsrubricering krävs för tvångsäktenskap. En nykriminalisering skulle tydligt visa var Sverige ställer sig i frågan. SKR är även för att dubbel straffbarhet gällande människohandel inklusive barnäktenskap slopas.

En annan aspekt av problemet med tvångsäktenskap är människohandel. Det har i media den senaste tiden skrivits om ”fruimport” och om problemet med ökningen av antalet kvinnor som kommer till Sverige på grund av anknytning till en man och som råkar illa ut. Många kvinnor blir lovade ett bättre liv, kärlek och möjligheter, men blir istället utsatta för våld, får en oavlönad hushållstjänst inom hemmet (eller hamnar i klorna hos grupper inom organiserad brottslighet med specialisering på människo – och sexhandel), lär sig inte svenska och lever ett mycket ensamt och isolerat liv. Det är många kvinnor som står ut på grund av vetskapen att om förhållandet upphör inom två år, så måste de åka hem till sitt hemland igen. De är beroende av mannen. En del män sätter detta i system och byter ut sina kvinnor flera gånger, och varje gång inom två år.

En del av problemet, som jag redan har skrivit om ovan, är att Migrationsverket inte längre får lov att utföra seriositetsprövningar av förhållanden. De kan därmed inte avslå en ansökan om uppehållstillstånd på grund av anknytning om de till exempel misstänker att det till exempel förekommer våld i relationen.

Värmlands landshövding Eva Eriksson anser att länsstyrelserna bör få uppdrag och pengar till förebyggande – och utvecklingsinsatser riktade till våldsutsatta kvinnor som blivit utsatta för

¹⁶⁴ Motion till riksdagen 2008/09: Ju388

¹⁶⁵ http://www.kvinnojour.com/filer/Manniskohandelochbarnaktenskapettforstarktstraffrattsligtskydd_10318.pdf

kvinnoimport. För att förhindra systematisk fruimport, kvinnovåld i relationerna och dessa kvinnors isolering, menar landshövdingen, krävs det en kartläggning, identifiering av behov och utbildning, information och nätverkande. Hon menar att det är ett måste att det finns ett aktivt samarbete mellan länsstyrelser, Migrationsverket, kommuner, kvinnojourer och landstingen.¹⁶⁶

Jag skriver om detta här, eftersom allting hör ihop. Kvinnorna som klassificeras under ”fruimport” kanske inte alltid tvingas hit, men jag menar att den situation de möter när de kommer hit mycket väl kan vara densamma som en ung tvångsgift flicka eller kvinna finner att hon hamnar i. Konsekvenserna kan bli desamma.

Egen straffbestämmelse eller ej, skulle den tillämpas och skulle anmälningar leda till åtal? I Dagens Nyheter kan man läsa¹⁶⁷ att det sker färre åtal för kvinnovåld trots att Sveriges åklagarkammare har satsat på att ha egna specialister på relationsvåld. Detta resultat är det motsatta mot vad man genom satsningen hoppades på. Relationsvåldsspecialisternas uppgift är att utbilda polis, åklagare och att komma snabbt in i relationsvåldsutredningarna som därmed bör resultera i fler åtal. Statistik från Brottsförebyggande rådet (Brå) visar att antalet väckta åtal har minskat de senaste fyra åren för misshandel mot kvinnor och grov kvinnofridskränkning. Tanken med satsningen var att fem av tio anmälningar skall leda till åtal, istället för dåvarande fyra av tio. Regionalt skiljer sig antalet relationsvåldsärenden som går till åtal. I Västerbotten gick 20 % av anmälningarna om grov fridskränkning till åtal förra året, medan motsvarande siffra i Jämtland och på Gotland var 69 %.

Enligt artikeln väcks färre åtal, trots storsatsning, på grund av:

- *enorm arbetsbelastning*
- *majoriteten av kammarcheferna tycker att ärendena behandlas bättre och att kunskapen om problematiken har ökat, men uttrycker samtidigt att det är för tidigt att ännu se riktiga resultat*
- *många menar att polisen bromsar arbetet på grund av dålig utbildning och organisation och att polisen bör bli bättre på förhörsteknik och bemötande*

Det kunde 2008 vid en uppföljning och utvärdering till och med 2007 konstateras att kvaliteten och effektiviteten i utredningarna har förbättrats.

Tanken med vad jag just skrev är att konstatera att trots att ett brott står med i brottsbalken som en egen straffbestämmelse, så är det inte säkert att det är särskilt effektivt att väcka åtal. Det

¹⁶⁶ ”Fruimporten är en skamfläck”, SvD, 12 februari 2010, s. 10

¹⁶⁷ ”Färre åtal för kvinnovåld trots åklagarsatsning”, 5 december 2009

krävs oerhörd kraft, mod, insikt och vilja för att våga anmäla en nära person som har begått brott mot ens person. Vet man att systemet inte fungerar så bra som det borde kanske man hellre väljer att inte agera. När det gäller en ung person som har tvingats in i äktenskap och som eventuellt riskerar att bli anklagad för att dra skam över familjen eller släkten krävs det ett system som verkligen fungerar och är redo med hjälp och stöd. Den här personen riskerar att bli helt ensam, utan familj och kanske i ett främmande land. Dessutom är kvinnan ofta ekonomiskt beroende av sin man eller sin familj.

Problemen som kan uppstå uppmärksammas i Åklagarmyndighetens handbok.¹⁶⁸ Det nämns där att hotbilden mot den som anmäler kan påverkas om en närstående anser att målsäganden har vanärat familjen. Det påpekas även att gärningsmannen kan utnyttja att målsäganden med all sannolikhet inte kommer att anmäla t.ex. ett sexuellt övergrepp, just för att undvika att dra skam över sin familj om anmälan blir känd för utomstående.

För många människor är det helt klart att Sverige bör införa en straffbestämmelse mot tvångsäktenskap. Samtidigt finns det många som känner tveksamheter. En del verkar stå mitt emellan. Själv anser jag att det är självklart att en människa inte skall kränkas genom att tvingas ingå äktenskap mot sin vilja. Däremot kan jag se svårigheterna och eventuella konsekvenser som en strafflagstiftning kan innebära om det inte finns uppbackning med stöd för målsäganden. Om och när lagstiftning sker, så krävs det att det finns all tänkbar hjälp att få för den som anmäler brottet.

Nyamko Sabuni skriver i artikeln¹⁶⁹ *"Vifta inte bort flickors rädsla för tvångsgifte"* att hon omedelbart vill att så kallade fullmaktsäktenskap stoppas. Hon skriver att efter en omfattande debatt om könsneutral äktenskapslagstiftning, så får nu äntligen alla, oavsett sexuell läggning, ingå äktenskap. Hon hoppas att politiker kommer att samla samma mod när det gäller ungdomars rätt att slippa tvångsäktenskap.

Skolan spelar även en viktig roll när det gäller att lära eleverna om vilka mänskliga rättigheter som varje människa har rätt till. Vet man inte om att man har en rättighet, så kanske man inte reagerar eller tror att det finns något alternativ.

Det är även oerhört viktigt att de som invandrar till Sverige lär sig språket samt lär sig om mänskliga rättigheter och lagar i Sverige. Unni Wikan skriver att för att integrering skall lyckas så är språkundervisning det absolut viktigaste. Hon skriver om att Sveriges integrationsminister i ett tal i Oslo 2002 menade att Sverige inte såg något värde i att införa obligatorisk

¹⁶⁸ s. 6

¹⁶⁹ <http://www.regeringen.se/sb/d/11293/a/127450>
Från den 2 juni 2009.

språkundervisning för flyktingar så som Norge och Danmark har gjort. Hon menar att det kan vittna om att Sverige är ett mer liberalt samhälle, men att det också kan vara ett tecken på att integrationsutmaningen inte tas på så stort allvar.¹⁷⁰ Hon skriver detta i samband med att hon reflekterar över Fadime Sahindals mammas agerande när hon inte vittnade i tingsrätten men senare vittnade till sin mans fördel i hovrätten. Hon gjorde detta trots att han hade dödat hennes dotter. Unni Wikan kom att känna sympati för henne och menar att hade hon integrerats så att hon hade haft möjlighet att reflektera över samhället och förhålla sig mer aktivt och självständigt till sin omgivning.¹⁷¹

12. Straffrätt ur ett genusperspektiv

Mäns våld mot kvinnor började för första gången behandlas som en jämställdhetsfråga i samband med att Jämställdhetspropositionen kom 1991.¹⁷² Det ansågs viktigt att öka kunskaperna om de mekanismer som låg bakom våldet. Kvinnoforskning på området initierades och lagstiftningsåtgärder nämndes som viktiga, trots att det just då inte ansågs föreligga skäl för att föreslå en ny lagstiftning. Man framhöll istället att det var viktigt att gällande lag tillämpades i enlighet med intentionen bakom lagen samt med de värderingar som rådde i samhället. Kunskapshöjande åtgärder och myndighetssamverkan förespråkades framför lagstiftningsåtgärder.

1998 kom Kvinnofredspropositionen¹⁷³ där regeringen förespråkade en skärpning av lagstiftningen som ett medel för att åstadkomma förändring. Den skärpta lagstiftningen avsåg bland annat det nya brottet grov kvinnofredskränkning och betecknades som en viktig åtgärd för att lyfta fram det våld som kvinnor utsattes för i hemmen samt höja straffvärdet för sådana brott.

Synsättet har skärpts ytterligare i och med Jämställdhetspropositionen från 2006.¹⁷⁴ Där uttrycks: “*Mäns våld mot kvinnor skall upphöra. Kvinnor, män, flickor och pojkar, skall ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet*”.¹⁷⁵ Kroppslig identitet syftar till kvinnors och flickors möjligheter att själva bestämma över sin egen kropp, sexualitet och reproduktion.¹⁷⁶

Det har uttryckts att en eventuell kriminalisering av tvångsäktenskap skulle resultera i en tandlös lagstiftning för att den utsatte inte skulle vilja anmäla en närstående. Resonemanget är svagt för man kan precis lika gärna ställa frågan: vem vill anmäla sin man för något brott som i dagsläget är straffbart? Trots allt görs det anmälningar. Jag tycker det är oerhört viktigt att för

¹⁷⁰ En fråga om heder: s. 239

¹⁷¹ En fråga om heder: s. 239

¹⁷² Berglund s. 87

¹⁷³ Proposition 1997/98:55

¹⁷⁴ Proposition 2005/2006:155

¹⁷⁵ s. 1

¹⁷⁶ s. 52

det första uttrycka tydligt att beteendet förkastas i samhället, och för det andra skall den utsatte åtminstone ha möjlighet att anmäla om denne så önskar.

Ungefär ett år innan Fadimes död uppmärksammades hon i media när hon berättade sin historia som sändes i en TV-sänd dokumentär. Samma dokumentär visades efter hennes bortgång och fick då en helt annan innebörd, eftersom det hon hade pratat om och varit rädd för hade inträffat. Hade en mer tydlig och specifik straffrättslig lagstiftning innehållande verktyg som tillhandahåller skyddsmekanismer kunnat hjälpa och rädda Fadime? Detta vet man naturligtvis inte, men kanske hade möjligheten varit större.

Breen Atroshi, syster till mördade Pela, tog sin syster i försvar och tack vare att hon trädde fram dömdes de släktingar som utfört dådet till livstids fängelse. Möjligheten att söka rättvisa måste finnas!

Jag tror det skulle vara enklare om det fanns en enda brottsrubricering som täcker brottet tvångsäktenskap, eftersom det i nuläget blir rörigt då flera lagrum oftast blir relevanta. Om det fanns en brottsrubricering gällande tvångsäktenskap skulle både psykiska och fysiska brottsliga handlingar kunna bestraffas genom samma paragraf. Kanske skulle en sådan paragraf tillämpas mer frekvent.

I förarbetstexter¹⁷⁷ samt i kvinnovaldskommissionens betänkande¹⁷⁸ konstrueras en våldsutsatt kvinna som ett brottsoffer som inte har förmåga att uttrycka en riktig vilja. Hennes viljeförmåga ses som nedsatt och man får uppfattningen att det som uttrycks är att om kvinnor inte tar ett aktivt steg framåt och till exempel anmäler, så vill de inte göra det.

Monica Burman kommenterar förarbetstexterna från åtalsreformen och konstaterar att det finns en konstruktion av den våldsutsatta kvinnan som ett brottsoffer med bristande förmåga att uttrycka en ”riktig” vilja. Kvinnans bristande förmåga att uttrycka en riktig vilja är det som sedan gör det möjligt att bortse från hennes uppfattning i åtalsfrågan.¹⁷⁹

Hon skriver vidare att under lagstiftningsprocesserna handlar diskussionerna angående användning av straffrätten om effektivitet, normbildning och straffvärde. Bristande effektivitet framstår oftast som ett argument mot att användning av straffrätt, medan normbildning och straffvärde är mest gångbara för användning av straffrätt. I äldre förarbeten ansågs straffrätten ineffektiv när det gällde mäns våld mot kvinnor. Straffrättsligt skydd görs liktydigt med att mannen skall sluta slå kvinnan. Utgångspunkten har varit att kvinnan och mannen kommer att

¹⁷⁷ JuU 1981/82:18, s. 2

¹⁷⁸ SOU 1995/96:60, s. 301

¹⁷⁹ s. 299

fortsätta sin relation och att orsakerna bakom våldet inte kan åtgärdas genom straffrättsliga ingripanden. Straffrätten anses oförmögen att kunna hjälpa kvinnorna att få skydd och en slags slutsats dras att det inte är det bästa för kvinnan att använda sig av straffrätt.¹⁸⁰ Detta får som effekt att straffrätten görs till det huvudsakliga problemet för kvinnan, och inte det våld som mannen utsätter henne för!¹⁸¹ Dessa diskurser konstruerar straffrätten som oanvändbar när det gäller mäns våld mot kvinnor i nära relationer.

Burman påpekar att det i texterna från åtals- och kvinnofridsreformerna uppstår ett slags samband mellan våldsutsatta kvinnors ovilja till lagföring och att de stannar i relationen med mannen. Hon uppfattar det som ett uttryck att kvinnan inte förtjänar straffrättsligt skydd om hon stannar med mannen, eftersom hon då väljer fortsatt viktimering i stället för att försvara sig mot mannens våld. För att kvinnan som väljer att stanna i relationen ska anses skyddsvärd, måste en bild av kvinnor som aktörer med egna viljor ersättas med en bild av kvinnor som icke-aktörer. Vidare skriver Burman att det samtidigt finns en förväntan på våldsutsatta kvinnor och att de skall anmäla mannen och bidra till utredningen, med andra ord agera som handlande subjekt. Det är dock så att en kvinna som stannar i en relation där hon utsätts för våld, inte ses som handlande och då blir lösningen på problemet med ”motsträviga offer” att kvinnorna bör lämna mannen.¹⁸²

Burman menar att fokus ligger på varför kvinnan inte lämnar mannen och därför söks förståelse för våldet utifrån kvinnans val att stanna eller gå. På samma sätt söks lösningar till frågan om varför våldsutsatta kvinnor inte anmäler mannen eller medverkar till utredningen. Burman anger Mahoney som källa och menar att man i stället för att fokusera på varför kvinnan inte lämnar mannen, så bör man koncentrera sig på att våldet är ett sätt för våldsutövande män att försöka upprätthålla makt och kontroll över kvinnor. Kolfjord menar att fokus bör vara varför män slår och att makt och kön bör föras in i analyserna.¹⁸³ Burman anser själv att frågan om användning om straffrätt bör utgå från vad som är den straffrättsliga frågan, det vill säga hur straffrätten bör se på männens våld. Hon anser att staten inte bara har en rätt, utan även en skyldighet att oavsett den utsatta kvinnans uppfattning ge uttryck för hur förkastligt våldet anses vara. Hon menar att det är en grundläggande förutsättning för att straffrättens allmänpreventiva funktion skall kunna upprätthållas.

Burman påpekar att det är viktigt att förstå varför en kvinna inte vill anmäla eller medverka i en utredning. Rättsväsendet måste visa förståelse och respekt gentemot kvinnan, så att hon inte blir

¹⁸⁰ s. 398

¹⁸¹ s. 400

¹⁸² s. 406-407

¹⁸³ s. 408

ännu mer viktimerad eller kränkt. Till sist skriver Burman att utgångspunkten bör vara som vid andra våldsbrott, att misstänkta brott utreds och lagförs och att brottsoffret då kan få upprättelse. Hon menar att det kan bidra till att våldsutsatta kvinnors möte med rättsväsendet inte behöver präglas av varför de beter sig på ett visst sätt. Ansvarsfrågan bör läggas på den våldsutövande mannen. Jag vill slutligen citera två av Burmans frågor, för jag tycker att de är intressanta i sammanhanget.

”Har vi kanske nått en punkt där det inte längre leder utvecklingen i jämställd riktning att främst fokusera på våldsutsatta kvinnors straffrättsliga skydd och vända ut och in på brottsoffret? Är det möjligen också nödvändigt att inkludera våldsutövande mäns ansvar för våldet i problematiseringarna och att utsätta även gärningsmannen för en sådan behandling?”¹⁸⁴

13. Principer och förutsättningar för kriminalisering

Jareborg¹⁸⁵ skriver att kriminalisering innefattar ett politiskt beslut, eftersom naturen inte känner några brottslingar utan samhället väljer vilka de är. Detta kan variera i olika kulturer. Han beskriver vidare att kriminalisering, formell social kontroll genom straffhot, är en bland många olika former för social kontroll. Kriminalisering bör utgöra den sista utvägen (ultima ratio) att komma till rätta med ett socialt problem, eftersom straff är en kraftig och relativt primitiv samhällsreaktion. Jareborg menar också att det tvångsingripande som straffverkställighet innefattar saknar en reparativ funktion och är improduktivt, eftersom det inte bidrar till att lindra den skada eller det lidande som åstadkommits genom brottet. Det ger istället upphov till ytterligare personligt obehag och förluster, både för den dömda och för dennes närmaste.¹⁸⁶ Jag anser att detta är viktigt att ta till sig vid en eventuell kriminalisering av tvångsäktenskap, eftersom offret och gärningsmannen nästan alltid är släkt.

Vidare skriver Jareborg att huvudsyftet med att kriminalisera är att avskräcka människor från ett visst beteende. Detta syfte nås dock endast i begränsad utsträckning. Straffhotets existens har även en moralbildande och vanebildande inverkan på medborgarna. Normer som rör vad som är förkastligt internaliseras och blir privata, främst genom informell social kontroll inom grupper som t.ex. skola, familj eller arbetsgemenskap. Han menar att denna internalisering är viktig, eftersom det är relativt sällsynt att man noggrant överväger skäl för och emot en handling innan man företar den.¹⁸⁷ Kriminaliseringens expressiva funktion, symbolfunktion, bör även betonas

¹⁸⁴ s. 412

¹⁸⁵ Allmän kriminalrätt, s. 46

¹⁸⁶ Allmän kriminalrätt, s. 47

¹⁸⁷ Allmän kriminalrätt, s. 47

eftersom kriminalisering av en gärning utpekar den som socialt förkastlig. På detta sätt talar statsmakten om för folk att vissa handlingar inte är förenliga med en önskvärd social ordning.¹⁸⁸

Vad skall räknas som så skyddsvärda intressen att kriminalisering bör ske? Jareborg skriver att RF 2 kap ger en viss ledning. Genom straffhot bör man främst försöka hindra att skada drabbbar t.ex. andra individer.¹⁸⁹

Ungdomsstyrelsen¹⁹⁰ visar exempel på brott som har straffbelagts, men där även reglerna i brottsbalken för misshandel skulle kunna ha använts. Sverige har använt lagstiftning för att synliggöra särskilda villkor för kvinnor, både då det gäller den svenska fridskränkingslagstiftningen och könsstympning.

I förarbetena¹⁹¹ till den svenska fridskränkingslagstiftningen kan man läsa om syftet bakom lagstiftningen: *"En skärpt lagstiftning i fråga om våld mot kvinnor, prostitution och sexuella trakasserier är angelägen för att markera samhällets avståndstagande och för att öka tryggheten för offren. Införandet av ett nytt brott i brottsbalken är en viktig åtgärd för att lyfta fram det våld som kvinnor utsätts för i hemmen och för att höja straffvärdet för sådana brott."*

Jag anser att samhället bör göra samma markering och skärpa lagstiftningen avsevärt när det gäller tvångsgiftermål. Ett liknande syfte bakom en sådan straffparagraf borde finnas såväl för tvångsäktenskap som för fridskränkning.

Det är även intressant att läsa i förarbetena¹⁹² till lagen om könsstympning: *"Lagförslaget syftar till att förhindra att kvinnlig omskärelse företas i vårt land. Samtidigt avser lagförslaget att markera ett avståndstagande från den kvinnosyn som omskärelsebruket är ett uttryck för. Lagen har utformats som ett fristående komplement till brottsbalkens regler om misshandel med samma strafflatituder som gäller för de olika graderna av misshandel".* Vidare står det att *"Det är här inte bara en fråga om individens rätt till kroppslig integritet. Det är lika mycket en fråga om kvinnans rätt att bestämma över sig själv, att leva ett liv efter sina egna förutsättningar och behov. Det är mot den bakgrunden som det har ansetts angeläget att bekämpa just kvinnlig omskärelse oberoende av vilka former den tar sig."*

I syfte att bekämpa kvinnlig omskärelse tillkom en lagstiftning¹⁹³ som numera gör det brottsligt att utföra detta ingrepp i Sverige. Det är även förbjudet att utföra det utomlands och bryter man mot bestämmelsen så döms man trots det i svensk domstol. Brottsbalkens 2 kap 2-3 §§ gäller

¹⁸⁸ Allmän kriminalrätt, s. 48

¹⁸⁹ Allmän kriminalrätt, s. 53

¹⁹⁰ Gift mot sin vilja, s. 300

¹⁹¹ Prop. 1997/98:55 s. 23

¹⁹² Prop. 1981/82:172 s. 5

¹⁹³ Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor

inte här. Jag menar att man absolut skulle kunna agera på samma sätt när det gäller tvångsgifte. Fick det en egen lag, så skulle brottet tydliggöras. Alternativt borde det inte förekomma hinder mot att införa en straffparagraf i brottsbalken. Jag anser att ovan citerade text i förarbetena till lagen med förbud mot könsstympning likaväl kunde ha skrivits för att förbjuda tvångsgifte genom kriminalisering.

14. Slutsatser: Bör Sverige kriminalisera?

För inte så längesedan kunde man läsa på regeringens hemsida¹⁹⁴ att regeringen vill skärpa lagstiftningen mot tvångsäktenskap och barnäktenskap och därför har den förre justitiekanslern Göran Lambertz fått i uppgift att utreda om reglerna bör skärpas. Det som skall göras är att ta fram mer kunskap om förekomsten av tvångs- och barnäktenskap i Sverige och sedan föreslå åtgärder för att stärka skyddet. En total översyn av lagstiftningen på området kommer sedan att göras och ett förslag på hur en straffbestämmelse kan se ut kommer arbetas fram. Regeringen menar att trots att tvångsäktenskap är förbjudet, så finns det möjlighet att få dispens från förbudet mot barnäktenskap. Det som regeringen vill göra är att utreda möjligheten att kriminalisera barnäktenskap och ta bort dispensmöjligheten. Utredningen ska vara klar den 21 maj 2012. Det kan tyckas självklart att det bör finnas en lagstiftning som verkligen har som syfte att förhindra att barn eller tvångsgiftermål sker, eftersom Sverige har ratificerat otaliga instrument som både förbjuder och som kräver preventivt agerande. Regeringens steg framåt att utreda ännu en gång kan förhoppningsvis leda till att människors rättigheter faktiskt kommer att beaktas och att Sverige blir ett land som visar att här kan och får man endast gifta sig av fri vilja. Personligen har jag stora förhoppningar om att Sverige beslutar sig för att kriminalisera, för jag anser att inga av de ursäkter som ständigt framställs är godtagbara.

Rasool Awla citerar Nyamko Sabunis ord från ett tal som hon höll: *"Mänskliga rättigheter har för oss framför allt handlat om situationen i andra länder – "de andra som skall hjälpas..." Det är dags att sätta de mänskliga rättigheterna i fokus även i Sverige."*¹⁹⁵ Jag håller helt med om detta. Det är ofta mycket enklare att fokusera på andras problem och lika lätt är det att kritisera andra och peka ut deras fel och brister. Det är inte fullt lika lätt att ta itu med sig själv, de egna problemen, ta emot kritik och göra något produktivt som leder till något positivt. Det är dock detta som krävs för att det överhuvudtaget skall vara värt att på allvar tackla problemet med barn – och tvångsäktenskap. Det krävs ett arbete ifrån grunden och jag anser det vara meningslöst att informera och utbilda om man verkligen inte har insett var orsakerna till problemen ligger.

¹⁹⁴ <http://www.regeringen.se/sb/d/13125/a/146152>

¹⁹⁵ http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/artikel_843895.svd

Det talas mycket om integration i Sverige och jag tror verkligen att det är viktigt att invandrade människor får möjlighet att bo, gå i skola, lära sig svenska och arbeta tillsammans med en blandning av olika nationaliteter, för att undvika att folkslag delas upp på ”egna områden”. För att integrering skall lyckas krävs ett stort ansvar av Sverige, men även av de som kommer som nyinflyttade till Sverige. Jasvinder Sanghera, som driver ett skyddat boende i Derby i England, skriver: ” *There is a sheer reluctance by people to integrate; people are almost being encouraged not to integrate; the idea of integrating goes against everything that they have ever been taught* ”.¹⁹⁶ Med tanke på att det är vanligt med ”importerade” makar just för att förhindra integration och för att bibehålla traditioner, så krävs det ett oerhört arbete här.

Polisens arbete är väldigt viktigt på många sätt. Förtroende för polisen måste verkligen finnas för de utsatta. Det är vanligt att man inte vågar söka hjälp. Det är viktigt att den som söker hjälp blir tagen på allvar och om personen är minderårig inte direkt blir hemkörd till familjen eller tillbaka till en hemsk och/eller livsfarlig situation.

De myndighetsutövande personer som kommer i kontakt med de utsatta måste hålla extremt hårt på sin tystnadsplikt.

Det kan vara svårt och ibland omöjligt för särskilt kvinnor att begära skilsmässa. Trots att en skilsmässa går igenom enligt svensk lagstiftning, så är personen fortfarande gift enligt sin religion eller den grupp de tillhör. Detta är vanligt förekommande ibland romer i Sverige och även bland muslimer. Det blir en omöjlig situation för den utsatte. En kvinna som är skild enligt engelsk lag kan fortfarande anses gift enligt muslimska bestämmelser. Går hon till engelsk domstol kan de inte hjälpa henne, eftersom ”hon inte är gift” och går hon till en ”Sharia domstol” får hon inte skilja sig utan sin makes medgivande.¹⁹⁷ Organisationen Islamic Sharia Council är den största av flera ”Sharia domstolar” som har etablerats för att standardisera muslimska äktenskap i England.

Det krävs en nationell och gemensam strategi för skolan, rättsväsendet, kommuner etc. för att kunna nå stabila mål.

Ett ovanligt argument¹⁹⁸ i sammanhanget är att politiker måste inse att hjälper man inte de utsatta invandrade kvinnorna så är det faktiskt rasism. Man uttrycker då att invandrade kvinnor skulle känna mindre smärta, förnedring och rädsla än infödda och även att de inte har rätt att sträva efter samma frihet. Regeringen måste visa att alla kvinnor har rätten att välja vem de vill

¹⁹⁶ Crimes of the Community, s. 79

¹⁹⁷ Crimes of the Community, s. 99

¹⁹⁸ Crimes of the Community, s. 149

gifta sig med oavsett vilken kultur de vuxit upp i. Att leva utan våld och rädsla är inte endast en rättighet för västerländska människor utan för alla oavsett ursprung.

Det hävdas gång på gång som ursäkt eller förklaring, till varför man inte agerar eller tar ställning när det gäller att bekämpa tvångsäktenskap, att man måste vara försiktig med att inte kränka folks religion, kultur och tradition och så vidare. Avslutningsvis vill jag därför skriva följande två tänkvärda citat: *"Traditioner förtjänar respekt bara i den utsträckning de själva är respektabla, det vill säga förutsatt att de respekterar alla mäns och kvinnors fundamentala rättigheter"*¹⁹⁹ och *"Respekt för människor innebär inte nödvändigtvis att man måste respektera deras kultur, för kulturen visar kanske ingen respekt för människan"*^{200 201}.

¹⁹⁹ Amin Maalouf

²⁰⁰ Bhikhu Parekh

²⁰¹ En fråga om heder: s. 247

15. SAMMANFATTNING

Med denna examensuppsats har jag haft som syfte att behandla samhällsproblemet med barn – och tvångsäktenskap, för att försöka utreda om Sverige bör kriminalisera detta. I fall det skall anses vara ett brott att tvinga en person att gifta sig mot sin vilja eller att medverka till att ett barn gifter sig.

I de fyra första kapitlen identifieras problemet, olika termer samt frågor som jag tror behöver besvaras för att man överhuvudtaget skall kunna göra en korrekt bedömning av rättsläget. De olika definitionerna tror jag är del av den kunskap man bör ha för att analysera dessa frågor och för att veta vad som krävs för att uppnå en varaktig förändring i positiv riktning.

I kapitel fem och även delvis i tolfte och trettonde kapitlen diskuteras problemet som det tidigare har sett ut i svensk historia, men det konstateras även av vissa akademiker att det finns mycket som bör förändras för att kvinnor ska behandlas på lika villkor som män. Det handlar om den synen på kvinnor som brottsoffer.

Kapitel sex illustrerar att det finns otaliga internationella instrument som Sverige har förbundit sig att efterfölja. Kapitlet kan upplevas som en lista av konventioner och inte så mycket annan text, men det är mitt syfte. Jag vill visa att det finns många instrument som faktiskt finns, och ändå är detta bara en liten del av vad som finns. Det finns tack vare dessa instrument där förbuden är tydliga, alla förutsättningar att skapa strängare lagar eller att kriminalisera tvång – och barnäktenskap.

I kapitel sju görs en genomgång av några av de gällande civil- och straff rättsliga lagar som finns i Sverige och som kan vara relevanta när en person tvingar en annan person att gifta sig mot sin vilja. I åttonde kapitlet görs sedan en genomgång av hur andra europeiska länders rättssystem hanterar problemet. Det är tydligt att Norge och Storbritannien har varit mest aktiva med att försöka få bukt med tvångsäktenskap. Exempel ges på hur de har gått till väga och kan ses som förslag till hur Sverige kan agera.

I kapitel nio och tio redogörs kortfattat för vad regeringen och ungdomsstyrelsen kom fram till i sina respektive undersökningar. Dåvarande regering valde att inte kriminalisera tvångsäktenskap, men sittande regering har valt att utreda frågan igen. Ungdomsstyrelsens redogörelse är omfattande och uttryckte en åsikt om att frågan om kriminalisering samt ansökan om dispens för äktenskap bör tas upp på nytt.

Elfte kapitlet behandlar olika myndigheters samt rättsväsendets roller och hur viktiga, och ibland avgörande, deras insatser kan vara. Åklagarmyndighetens handbok Hedersrelaterat våld är mycket informativ och ger råd om hur dessa ärenden bör hanteras hos polisen, åklagaren och i domstol.

I kapitel tolv och tretton förs diskussioner om vad som krävs för att kriminalisera och syftet med att göra det. Viss vägledning kan man få från hur det har resonerats i förarbeten, och andra dokumentationer, till andra förbjudande lagar som gäller kvinnoförtryck och kränkningar av mänskliga rättigheter.

Slutligen förs ett sista resonemang om i fall Sverige bör kriminalisera tvångsäktenskap. Personligen tycker jag att det måste ske, för det finns inga skäl som rättfärdigar varför människor skall utsättas för kränkande handlingar som dessa.

16. Källförteckning

Offentligt tryck

Lagar

Brottsbalk (1962:700)

Föräldrabalk (1949:381)

Lag (1904:26) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)

Skollagen (1985:1100)

Socialtjänstlag (2001:453)

Utlänningslagen (2005:716)

Äktenskapsbalk (1987:230)

Utländska lagar

Norge

Straffeloven 1902 och 2005

Lov om ekteskap 1991

England

The Education Act 1996

The Marriage Act 1949

The Matrimonial Causes Act 1973

The Forced Marriage (Civil Protection) Act 2007

Propositioner och betänkanden

Dir 2005:152 Översyn av bestämmelsen om människohandelsbrott m.m.

Dir 2010:54 Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap

SOU 2008:41 Människohandel och barnäktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd

Prop 2003/04:48 Åtgärder mot barnäktenskap och tvångsäktenskap

Prop1973:32 Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken m.m.

Motion 2008/09: Ju388: Kriminalisera tvångsäktenskap

Motion 2007/08: Ju389 Tvångsäktenskap och arrangerade äktenskap

Motion 2009/10: C377 Arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap

Rättspraxis

Sverige

NJA 2004:49

Mål nr B 2121-96

RÅ 2008 ref 82

NJA II 1983 s. 1

Norrköpings tingsrätts dom 2002-07-03 i mål B 1328-02

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2002-04-09, mål 1726-02

Praxis från utländska domstolar

Re K.R 1999 [2] FLR 542

Litteratur

Amara, F: Varken hora eller kuvad, Pocky AB, 2003

Andersson, U: Hans (ord) eller hennes? Bokbox Förlag, 2004

Bennett, L R: Women, Islam and Modernity: Single women, sexuality and reproductive health in contemporary Indonesia, Routledge, 2005

Berglund, K: Straffrätt och kön, Iustus Förlag, 2007

Brandon J, Hafez S: Crimes of the Community – Honour based violence in the UK, Centre for Social Cohesion, 2008

Burman, M: Straffrätt och mäns våld mot kvinnor: om straffrättens förmåga att producera jämställdhet, Iustus Förlag, 2007

- Eldén, Å: Heder på liv och död – Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder, 2003, Uppsala universitet
- Eliasson, M: Måns våld mot kvinnor, Natur och kultur, 1997
- Europarådet: Övergripande plan för Europarådets kampanj för bekämpning av våld mot kvinnor, till exempel våld i hemmet, 2006
- Froman, I: Islam, brudar och paljetter, Ordfront förlag, 2006
- Goldberg, T: Samhällsproblem, Studentlitteratur, Sjätte upplagan, 2005
- Holmqvist L, Leijonhufvud M, Träskman P O, Wennberg S: Brottsbalken Del 1 Norstedts Juridik AB, 2007
- Home Office: A Choice by Right: Report of the Working Group on Forced Marriage, June 2000
- Jareborg, N: Allmän kriminalrätt, Iustus Förlag AB, 2001
- Koch, Grutzky, Jarl-Åberg: Från tvångsäktenskap till balkongmord – ingång till hederskulturen, ALMAeuropa, 2008
- Kyle, G: Handbok i svensk kvinnohistoria, Carlssons, 1987
- Leila: Bortgift mot sin vilja, Wahlström och Widstrand, 2005
- Rai, B: (o)planerat bröllop, Tiden, 2001
- Reichert, E: Social work and human rights: a foundation for policy and practice, Columbia University Press, 2003
- Robertson, A och Merrills J: Human Rights in the World, Manchester University Press, 1996, 4th ed.
- Sandesjö H, Björk K: Nya Medborgarskapslagen med kommentarer, Norstedts Juridik, Andra upplagan, 2009
- Schiratzki, J: Muslimska familjerätt: i svenskt perspektiv. Norstedts Juridik, 2001
- Schlytter, A: Rätten att själv få välja, Studentlitteratur, 2004
- Souad: Levande bränd, Wahlström och Widstrand, 2003
- Thunander, T: Barnbrudar – i nöd och olust, Leopard Förlag, 2007

Ungdomsstyrelsen: Gift mot sin vilja, Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5, 2009

Widerberg, K: Kvinnor, klasser och lagar 1750-1980, LiberFörlag Stockholm, 1980

Wikan, U: En fråga om heder, Ordfront förlag, 2004

Wikrén G, Sandesjö H: Utlänningslagen med kommentarer, Norstedts Juridik, Åttonde upplagan, 2006

Åklagarmyndigheten, Hedersrelaterat våld – handbok, Utvecklingscentrum Göteborg, december 2006.

Artiklar

Fredrika Bremer Förbundet, *Hertha – tidskrift för den svenska kvinnorörelsen*, Årgång 2, Häfte 5, 1 mars 1915

Elektroniska källor

<http://www.aftonbladet.se/debatt/article96686.ab>

http://www.bo.se/gen_print.aspx?pageid=3417

<http://www.coe.int/t/pace/campaign/stopviolence/Source/Blueprint%20in%20Swedish.pdf>

Övergripande plan för Europarådets kampanj för bekämpning av våld mot kvinnor, till exempel våld i hemmet.

<http://www.dn.se/opinion/debatt/vi-forbereder-kriminalisering-av-barn-och-tvangsaktenskap-1.715654>

<http://www.tvangsektenskap.net>

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B5-2002-0438+0+DOC+XML+V0//SV>

<http://www.fco.gov.uk/en/fco-in-action/nationals/forced-marriage-unit/>

http://www.fco.gov.uk/resources/en/pdf/pdf14/fco_choicebyright2000

www.fn.se

http://www.folkpartiet.se/FPTemplates/ListPage____44927.aspx

http://www.folkpartiet.se/FPTemplates/ListPage____47328.aspx

<http://frykman.blogspot.com/2007/06/arrangerade-ktenskap-och-tvngsktenskap.html>

<http://gupea.ub.gu.se/dspace/bitstream/2077/9851/1/Examensuppsats%20E%20Johnson.pdf>

<http://www.hbl.fi/text/utrikes/2009/4/16/d26167.php>

<http://www.hmcourts-service.gov.uk/cms/14490.htm>

The Home Office: "Violence crime overview, homicide and gun crime 2004/5", National Statistics 02/2006, Andra utgåvan

<http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs06/hosb0206.pdf>

FN resolution 2001:

http://www.humanrights.gov.se/dynamaster/file_archive/020926/2f298658c2f7c56710a1ddd322426038/unres55_66.pdf

<http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/woman-uses-new-forced-marriage-laws-against-father-1606038.html>

<http://www.justice.gov.uk/news/newsrelease190608a.htm>

http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?id=36&module_instance=5

Män mot hedersförtryck

<http://mmhf.se/joomla/>

<http://www.ordfront.se/Ordfrontmagasin/Tidigare%20artiklar/Sveket%20mot%20flickorna.aspx>

http://www.pelafadime.se/Dokument/Motion_200708_m1616.pdf<http://hd.se/ledare/2007/01/17/lagstifta-mot-tvaangsaektenskap/>

<http://www.regeringen.se/sb/d/11293/a/127450>

http://www.rfsu.se/frihet_eller_tvang.asp

http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=10&dok_id=DIR2005:152&rm=2005&bet=2005:152

http://www.svd.se/nyheter/utrikes/artikel_3293653.svd

http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/artikel_1966367.svd

<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/politics/article4387090.ece>

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom21>

www.westlaw.se